

MUSEUM

Nr. 1 (8) 2000

MUUSEUM

nr 1 (8) 2000

Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja ALEKSEI PETERSON

Tegevtoimetaja ILDIKE JAAGOSILD

Toimetus: LEMMI JÕE, AINO LEPP, EVE PEETS,
HEIKI PÄRDI ja MARGE RENNIT

Makett ja küljendus IVI TAMMARU

Korrektor IVI TAMMARU

Tõlked TIINA MÄLLO, ALLA LAŠMANOVA, MARE PIHO jt

Esikaanel:

On the front cover:

На передней обложке:

Setu leelotajad Eesti Rahva Muuseumis näituse "Punane ja valge" avamisel. Foto Mare Piho

Setu leelo singers at the Estonian National Museum at the opening of the exhibition *Red and White*

Сетуские певцы на открытии выставки *Красное и белое* в Эстонском национальном музее

Spordikarikate leidja, chitaja Aare Virgla Viljandi Muuseumi pööningul peidiku leidmisel. Foto Endel Velliste

Aare Virgla, finder of sports cups, builder, on the attic of the Viljandi Museum near the discovered hideout

Рабочий Ааре Виргла у тайника на чердаке Вильяндиского музея с найденными спортивными кубками

Eesti Kaitseliidu ülemä rändauhind Sakalamaa maleva ja Läti Võnnu Kaitseliidu vahelistel laskevõistlustel 1933. Foto Elmo Riig

Challenge cup of the Estonian Defence Union at the shooting contest between the Sakalamaa military unit and Latvian 10 Cēsu Aizsargu pulka in 1933

Переходный приз стрелковых соревнований между дружиной Эстонского Кайтселиита и латышским полком Цесиса

Esikaane siseküljel:

Muuseumiühingu aruande-valimiskoosolek Luual 16. mail 2000.

Ühingu esinaine Heivi Pullerits aruannet esitamas, temast paremal koosoleku juhataja Helgi Põllo ja protokollija Virve Tuubel.

Foto A. Peterson

Reporting-election meeting of the Museum Society at Luua.

Heivi Pullerits, Chairwoman of the Society, making a report; on her right Helgi Põllo, Chairwoman of the meeting, and Virve Tuubel, minutes-secretary

Отчетно-выборное собрание Музейного общества в Лууа.

Докладует председатель общества Хейви Пуллеритс, справа председатель собрания Хельги Пылло и секретарь Вирве Туубель

Õllekannude väljapanek Valga Muuseumis. Foto A. Peterson

Display of tankards at the Valga Museum

На выставке пивных кружек в Валгаском музее

ISSN 1406-3484

SISUKORD

Peatoimetajalt	3
Eesti muuseumide reformimisest	5
Kas muuseum tuleks atesteerida?	9
Helgi Põllo	
Teatraalsus muuseumis – museoloogia või kits?	10
Merike Lang	
Eesti Meremuuseum – 65	15
Jaak Sammet	
Kaks korda sündinud	17
Ants Pärna	
Sada aastat Saaremaal	20
Olavi Pesti	
Meie sajandi talverõõmud	22
Anu Järs	
Näitus "Punane ja valge"	
Mare Piho	
Aleksei Peterson	24
Näitus "Eestlaste jumalad"	25
Killuke ajalugu jõudis kodumaale	26
Aime Kärner	
Oodatud üllatus muuseumi pööningult	28
Ain Vislapuu	
August Mickwitzi pärand Eesti Loodusmuuseumis	29
Toivo Lodjak	
Põltsamaa Muuseum	32
Rutt Tänav	
Õpilased Mõniste Muuseumis	34
Hele Tulviste	
Siiri Toomik	
Linnupäevad põllumajandusmuuseumis	37
Maire Blomerius	
Eesti Rahva Muuseum 1960. aastatel, tema rõõm ning valu ja vaev	39
Aleksei Peterson	
Eesti Muuseumiühingu tegevusest 1997–2000	43
Virve Tuubel	
Tänu	45
In memoriam	46
Kroonika	47

Muuseum nr 1 (8) ilmus tänu sponsoritele –
Eesti Kultuurkapitalile,
Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumile ja
Tartumaa Kultuurkapitali ekspertgrupile.

CONTENTS

From the Editor-In-Chief <i>Aleksei Peterson</i>	3
Museum Reform in Estonia	8
Should Museums be Accredited? <i>Helgi Põllo</i>	10
Theatricality in Museums – Museology or Banality? <i>Merike Lang</i>	14
Hundred Years in Saaremaa <i>Olavi Pesti</i>	21
Exhibition <i>Red and White</i> <i>Mare Piho</i> <i>Aleksei Peterson</i>	24
August Mickwitz's Heritage at the Estonian Nature Museum <i>Toivo Lodjak</i>	32
Estonian National Museum in the 1960s <i>Aleksei Peterson</i>	42
Estonian Museum Society 1997–2000 <i>Virve Tuubel</i>	44

СОДЕРЖАНИЕ

От главного редактора <i>Алексей Петерсон</i>	4
Необходимо ли подвергать музеи аттестации? <i>Хельги Пылло</i>	10
Театральность в музее – музееведение или дешёвка? <i>Мерике Ланг</i>	14
Наследство Аугуста Миквитца в Эстонском музее природы <i>Тойво Лодьяк</i>	32
Эстонский национальный музей в 60-х годах <i>Алексей Петерсон</i>	42

Tähelepanuks autorile

- ♦ Toimetuse ei retsenseeri ega tagasta toimetusele saadetud artikleid. Toimetuse jätab endale õiguse tekste lühendada.
- ♦ Esitatud tekst peab olema korrektselt vormistatud, võimalusel arvutil. Soovitav on tekst esitada disketil või saata elektronpostiga. Artikli juurde kuulub autori pilt (muuseumitöös), samuti artikli sisu lahtimõtestavad fotod, fotoallkirjad, fotograafi nimi, pildistamise aasta.
- ♦ Kirjutada võib kõigest, mis on seotud muuseumide ja muuseumitööga. Teretulnud on museoloogilis-teoreetilised kirjutised, mis tõstataksid uusi mõtteid, ärataksid diskussioone.
- ♦ Artikli pikkus on soovitatavalt umbes 4 lk, lisada resümee nii inglise kui vene keeles.

- ♦ Artiklid avaldatakse eesti keeles. Peale nende avaldatakse vene keeles pikemaid kirjutisi Venemaal asuvatest soome-ugri muuseumidest. Artikleid võib avaldada ka inglise keeles.
- ♦ Toimetusele saadetud pildid tagastatakse.
- ♦ Lisada autori lühiaandmed – kus ja kellena töötab, teaduslik kraad, osalemine erialastes seltsides jm.
- ♦ Kaastöö saata aadressil **Veski 32, 51014 Tartu** või elektronpostiga **peterson@erm.ee**.

PEATOIMETAJALT

Möödunud aastal kerkis konkreetsemalt üles muuseumide reformimise vajadus. 1999. aastal pöördus Muuseuminõukogu (MN) peaministri, kultuuriministri jt poole, et vabariigi muuseumid on nõus reformidega alustama "pärast põhjalikku analüüsi". 29. märtsil 2000 toimunud MNi, ICOMi Eesti Rahvuskomitee ja Eesti Muuseumiühingu (EMÜ) juhataste laiendatud koosolekul kõneldi tõsiselt reformivõimalustest. Üheks tõukeks olid Tartu Kunstimuuseumi (TKM) direktori valimise luhtumine ning puudused Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi (TMM) töös, samuti kaaluti Toomas Tamla ideed "laiapõhjalise muuseumi tegemisest Tartusse", kuhu koondada TKMi, ERMi ja isegi Eesti Ajaloomuuseumi kogud. Samuti on aeg-ajalt räägitud, et riiklikel muuseumidel puudub kogumispoliitika ning arenguprogrammid. Seega oli enam kui küllaga põhjusi, et vabariigi muuseumitöö strateegiat ning tehnilist osa reformida. Samuti on vaja üsna põhjalikult läbi vaadata muuseumide arengusuunad ja ideoloogia. Mainitud koosolekul kõneldi pikalt ja palju, aga muuseumide liitmise-lahutamise mõtet tabas kriitika ning kultuuriministeerium võitis sellekohased märkmed ja "ametliku paberi" tagasi. Mitmed sõnavõtjad rõhutasid, et on vaja reformida muuseumide rahastamist, et reformimine nõuab riigilt suuremat toetust, reforminõukogu moodustamist jms. Üks konkreetne tulemus oli kultuuriminister Signe Kivi teade, et võetakse palgale kultuurinõunik. Palju kõneldi muuseumitöötajate koolitusest, andmebaasi korrapärasest jne.

Järgnes teine arutelu 11. aprillil. Koosoleku otsus oli üpris hambutu ja üldsõnaline: reform peab olema suunatud mahajäänud baasi parandamisele ja selleks on vaja leida raha, samuti nähti lünki muuseumiseaduses, puudub kogude juriidiline kaitse, muuseumides tehtav teadustöö vajab tunnustamist, infotehnoloogia vallas ollakse lapsekingades jms. Asjaosalised kohustusid esitama esindajad reforminõukogusse, mille moodustab kultuuriminister. Niisiis, edaspidine asjade käik jäi MNi ja tulevase reformikomisjoni kanda. Mul on alust arvata, et kui kompetentne reforminõukogu ka saab, ikkagi ei pääse reformikava teravustest. Tõsised probleemid, millest senini mööda käidi, peavad tulema päevakorda niikuinii, sest reform on eelkõige uuendused. Eesti muuseumisüsteem on kujunenud välja peamiselt 1960.–70. aastatel, mil muuseumidel olid hoopis teised ideoloogilised ülesanded ja riik maksis poliitilistel motiividel kinni muuhulgas ka uute riiklike muuseumide tekkimise. Kui leidis eestvedaja, siis laienes muuseumivõrk eriti filiaalide ja osakondade näol. Sellest seisukohast on eriti "laiutanud" kunstiprofiliga muuseumid esotsas Eesti Kunstimuuseumiga, mitmed väljapaistvad kunstnikud taotlesid nimelisi muuseume. Museoloogina ei ole ma nende vastu, kuid kas meie vabariik suudab finantseerida kunstimuuseumi koos selle sõsarmuuseumidega nagu tarbekunsti-, arhitektuuri- jms muuseumid? Sisuliselt ei ole paha koondada nad ühe katuse, kui võimalik, ühise administratsiooni alla. Laiutamine on teha väliskunsti muuseumi vastre-

monditud Kadrioru lossi. Kui palju on meil sellisel tasemel väliskunsti, et täita lossi saalid? Ma saan aru, et eelneva jutuga tõmban enda peale tõsiseid süüdistusi, esmajoones kunsti armastavate inimeste poolt, aga jälle – kui raha ja muid vahendeid jätkub, las läheb nii, aga kui resursse pole ja neid veelgi vähemaks jääb? Tundub, et direktoritest on T. Tamla ainukesena teinud tõsiseid ja kaalukaid reformiettepanekuid, näiteks ühendada Tartus ühise katuse alla arheoloogia-, etnograafia- ja ajalookogud. Nähtavasti ta mõistab, et ilma kardinaalsete muudatuste ettepanekuteta ei saa reform teoks. Reform omakorda nõuab muutusi juhtimises, struktuurides ja ka struktuuriüksuste muutmist asutustes endis. Mööda ei saa ka kõige valulisemast probleemist – tuleb analüüsida muuseumide koosseise ja nende vajalikkust. Mida see tähendab, kas inimeste vabastamist? Seda pole

alati vaja, kuid vabanevatele koh-tadele ei ole tarvis kohe uut inimest leida, vaid pöörduda tuleks kaasaegsete tehniliste võimaluste poole; teisisõnu – asendada inimese töö arvutiga. Muidugi mõista mitte kõiges ja kõikjal. Soovitan pöörata tähelepanu sellele, kui suured on välismaa muuseumide koosseisud, kui palju on töötajaid näiteks meie ja välismaistes linnamuuseumides. Meil on mitu osakonnajuhatajat, teadusdirektor jne. Kas ilma nende üksusteta jääks muuseumi töö seisma? Vaevalt. Tõin näiteks linnamuuseumid – vabandan nende ees, aga näiteid inimeste kokku-

tõmbamisest saab tuua ka teistest muuseumidest.

Lõpuks tulen veel ühe mõtte juurde. Mulle imponeerib soomlaste muuseumireform ja selle tulemused. See toimus ammu ja seda on täiustatud. Jutt on Museovirastost. Midagi taolist vajab ka Eestimaa muuseumivõrk ja seda on võimalik omalt poolt täiendada. Tänapäeval vajab muuseumitöö koordineerimist ülalt, eriti esemetehnoloogia-alane tegevus, fonditöö kõige laiemas mõttes, arvutite kasutamine internetiseerivas maailmas jms. Aastaid tegeldakse näiteks Eesti Kultuurivärtuste Infosüsteemiga (KVIS), kuid reaalselt tulemusteni pole jõutud. Aga on aeg jõuda, sest Eesti muuseumide liitumine rahvusvahelisse võrgustikku ei tohiks mägede taga olla. Meil pole selgust esemete arvelevõtmise muuseumides, infosüsteemi ühildamisest jms. Õeldakse, et sellega tegeldakse. Võib-olla. Leian, et museoloogia mitmekülgse huvides, selle juhendamiseks ja perspektiivide väljatöötamiseks on vaja ellu kutsuda muuseumiväline asutus, kes tegeleb põhimõtteliste probleemidega, pidades silmas kõiki, ka eramuuseumi, muuseumi, kes tahavad seda nime kanda. Küsite, kust saada raha, inimesi ja ruume. Need on hea tahtmise korral leitavad, sellele ma osutasin eespool. Nii saab nõuda muuseumi üldjuhtimist kõigis probleemides ja, mis veelgi olulisem, loodava asutuse koosseis ei allu ühele keskmuseumile ega asu selle ruumides. Ei ole mõeldav, et kultuuriministeeriumi nõunik ja ka kultuurinõunik suudaksid juhtida ja suunata niisugust keerukat süsteemi kui muuseumid. Loota, et sellega heal tasemel tegeleb mõni ühiskondlik organisatsioon, näiteks Muuseuminõukogu, on enesepettus.

ALEKSEI PETERSON
e-post: peterson@erm.ee

FROM THE EDITOR-IN-CHIEF

Last year the necessity to reform museums sprang up more concretely. In 1999 the Museum Council turned to the Prime Minister, Minister of Culture and some others, informing them about the fact that the museums of the republic are ready to start reforms "after a thorough analysis". On March 29, 2000 there was an extended board meeting of the Museum Council, the ICOM National Committee and the Estonian Museum Society, which seriously discussed the possibilities for carrying out reforms. T. Tamla's suggestion to establish a comprehensive museum in Tartu comprising the collections of the Tartu Art Museum, the Estonian National Museum and even the History Museum was given serious consideration. It has also been discussed from time to time that state museums lack collection policy and development programmes. Therefore there is more than one reason to reform the tactics and strategy of our museum work as well as its technical side. Also the development directions and practical ideology need thorough consideration. The aforementioned meeting discussed the issues long and thorough; however, the idea of uniting and separating museums deserved much criticism and the ministry withdrew the corresponding notes and official documentation.

This was followed by another discourse on April 11. The decision taken was rather meaningless and declaratory, stating that the reform should be directed to the improvement of the outdated basis and that finances have to be found for it. Gaps in the Museum Law were pointed out as well as the fact that the collections are not legally protected, that research in museums needs recognition, that in the field of information technology we are still in our infancy, etc. I have every reason to believe that, however competent the reform council, the reform programme will never be carried out without cuts and problem raising. The serious issues which up to now have been overlooked have to be entered on the agenda anyway, because a reform is first and foremost innovations.

The museum system of the republic developed mainly in the 1960s–1970s, when museums had quite different ideological objectives and the state, for political reasons, financed the establishment of new museums, and if there was an initiator, the museum network extended by founding subsidiaries and departments. Especially conspicuous in this respect have been museums with art profile led by the Estonian Art Museum (EAM): several prominent artists applied for the right to establish a museum named after themselves. Being a museologist myself, I have nothing against it, but the question is whether our state is able to finance sufficiently both the EAM and its sister institutions, such as the museums of applied art, architecture, etc. Principally it is not a bad idea to concentrate them all under one roof or, if possible, under one administration. To my mind it is a waste of space to house the foreign art museum in the newly renovated Kadrioru Palace.

Finally, there is one more issue I would like to dwell upon. I am impressed by the Finnish museum reform and its results. It was carried out long ago and it has been updated. The thing I am referring to is the so-called *Museovirasto*.

ALEKSEI PETERSON

ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

В прошедшем году стала актуальной проблема реформы музеев. В 1999 году Совет музеев обратился к премьер-министру и министру культуры с предложением провести реформу государственных музеев после "детального, глубокого анализа ситуации". 29 марта 2000 года было проведено расширенное заседание руководства Совета музеев, Эстонского национального комитета ICOM и Союза музеев Эстонии, на котором говорилось о реальных возможностях проведения реформ. Поводами к этим реформам послужили провал конкурса на место директора Тартуского художественного музея и недостатки в работе Музея театра и музыки, в том числе взвешивались и идеи Т. Тамла о "создании базового музея в Тарту", который бы объединил в себе собрания Тартуского художественного музея, Эстонского национального музея и даже исторического музея. В то же время велись разговоры о том, что у государственных музеев отсутствует политика собирательной работы и программы развития. Одним из конкретных предложений было заявление министра культуры С. Киви о создании должности советника по культуре. Обсуждались, также, проблемы обучения сотрудников музеев, создания базы данных и пр.

За этим последовал второй дискурс 11 апреля. Решение собрания было достаточно расплывчатым – реформа должна быть направлена на приведение к современным требованиям базы данных и поиска средств для этого, отмечено упущение в музейном законодательстве – отсутствие юридической защиты фондов, научная работа, которая ведется в музеях требует признания и инфотехнологии развиты очень слабо. Участники обязались выделить представителей для реформационного совета, который будет создан министром культуры. Создается впечатление, что из всех директоров только Т. Тамла сделал серьезные и продуманные реформационные предложения, как, например, объединить археологические, этнографические и исторические фонды, да и это в Тарту. По-видимому, он понимает, что без кардинальных изменений реформа как таковая не может состояться. Реформа, в свою очередь, требует изменений в руководстве, структурах, и структурных изменений как в самих учреждениях так и в республике в целом.

В завершение хочу высказать еще одну мысль. Мне нравится реформа музейного дела и ее результат в Финляндии. Она прошла давно и постоянно дополнялась. Разговор идет о *Museovirasto*. Основная мысль заключается в том, что музейную работу сегодня необходимо координировать сверху, например, использование компьютеров и интернета, деятельность в области технологии экспонатов, работа с фондами в самом широком смысле этого слова, использование компьютерных сетей и т.п.

АЛЕКСЕЙ ПЕТЕРСОН

Eesti muuseumide reformimisest

Käesoleval aastal on teravalt päevakorras olnud muuseumide reformimise probleemid. Neid küsimusi on arutatud väga mitmel tasandil. 29. märtsil 2000 tulid Eesti Kunstimuuseumi Rüütelkonna hoones kokku kultuuriministeeriumi muuseuminõukogu, ICOMi Eesti Rahvuskomitee, Eesti Muuseumiühingu juhatus ja Riigikogu kultuurikomisjon. 11. aprillil 2000 arutlesid nimetatud organisatsioonid uuesti samade probleemide üle. Esitati üsna vastakaid mõtteid ja eriliste tulemusteni ei jõutudki. Otsustati moodustada reformikomitee, kuhu kuuluvad muuseuminõukogu, ICOMi Eesti Rahvuskomitee ja EMÜ esindajad.

Ajakiri "Muuseum" pöördus mitmete muuseumitöötajate poole, et need esitaks oma mõtteid reformi kohta. Paluti vastata kahele küsimusele, kuidas kavatsete muuseumireformi läbi viia oma muuseumis ja kuidas viiksite läbi muuseumireformi vabariigis. Oma mõtteid esitasid Tallinna Linnamuuseumi ekspositsiooni- osakonna juhataja Aino Lepp, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi muusikaosakonna juhataja Alo Põldmäe, Eesti Ajaloomuuseumi peavarahoidja Eve Peets ja Muhu Muuseumi juhataja Alviine Schmuul.

Tallinna Linnamuuseumi ekspositsiooniosakonna juhataja Aino Lepp:

Mulle ei meeldi eriti selline suurejooneline reformide kava. Meie elu muutub pidevalt, sellepärast peaks ka taoline rahvuslike väärtuste hoidja ja igasugustele järskudele muudatustele tundlik asutus nagu muuseum olema pidevas arengus, väga järsud muudatused võivad vaid kahju tuua. Keegi pole ilmeksimatu ja mis saab siis, kui paari aasta pärast leitakse, et ühe või teise muuseumi kaotamine või ühendamine oli saatuslik viga. Muidugi jõuab aeg-ajalt igal muuseumil kätte sil-

mapilk, kus kõik on lootusetult vananenud ja oleks vaja ühte suuremat rahasüsti, et remontida, ümber ehitada, laiendada, teha uus väljapanek jne. Tallinna Linnamuuseumil jõudiski mõned aastad tagasi selline silmapilk kätte, seda tingis ka hoidlate ja ekspositsioonipinna vähenemine, osa neist tagastati endistele omanikele. Vist meie õnneks ei kuulu me kultuuriministeeriumi haldusalasse, vaid alume Tallinna linnavalitsusele, kellele meie juhtkond suutis selgitada muuseumi vajadusi ja tähtsust, nii et meile anti piisavalt raha olemasoleva maja ümberehitamiseks ja uue ekspositsiooni tegemiseks. Praegu käib majas põhjalik ümberehitamine. Uue ekspositsiooni loodame avada aasta lõpuks. Muuseumi sisulist tööd on püütud vastavalt vajadustele muuta. Praegu on aktuaalne muuseumis pedagoogiline töö, nii võeti meile tööle pedagoog. Rohkem oleks vaja tegelda muuseumi reklaamiga, otsida selleks uusi võimalusi. Meie muuseumil on rikkalikud kogud, mida kasutatakse väga intensiivselt. Seetõttu saame sageli pahandada, kui soovijad kohe hoidlasse ei pääse, vaid peavad järjekorda ootama. Tundub, et töötajaid küll vähendada ei saa, võib-olla tuleb kogusid nende vahel natuke ühtlasemalt jagada. Järgmine suurem töö on kogude arvutisse sisestamine, selleks on vaja head programmi, nii et kõikide muuseumide kogusid oleks võimalik kasutada ja edaspidi peaksid need olema ühendatud muuseumidega üle maailma. Aga see ei olene üksnes meist. Arvan, et Tallinna Linnamuuseum areneb pidevalt ja muutused tulevad vastavalt aja nõuetele.

Muuseumireformi läbiviimiseks on vaja põhjalikku uurimist ja ettevalmistamist. Tuleks ka selgelt sõnastada, mida muuseumidelt oodatakse. Muuseum on tänapäeval midagi palju enam kui lihtsalt kultuuriväärtuste hoidja ja eksponeerija. Vale arusaamist näitab kultuuriministeeriumi kantsleri Margus Allikmaa väide, mida olen kuulnud kahel avalikul esinemisel: kui tema väliskülaline või tu-

rist tuleb Eestisse Narvast, külastab kohalike muuseumide ja lahkub Valga kaudu, on kõik muuseumid ühte nägu – rahvariided ja potikillud. Sellest järeldus, et nii palju muuseumide pole vaja. Tegelikult ei ole muuseumid ühte nägu ja mida kõrgema kultuuritasemega on inimene, seda rohkem oskab ta erinevusi märgata. Juba rahvariided on igal maakonnal erinevad.

Aga küsimus ei ole selles. Peaks tegema selgeks, mida üldse nõutakse muuseumidelt ja igalt muuseumilt eraldi. Turistide teenindamiseks on keskmuseumid, samuti suuremate linnade muuseumid. Seal peaks olema atraktiivne ekspositsioon, see on koht, kust turist saab esmast teavet meie maa, ajaloo ja looduse kohta. Kohalik muuseum teenindab ikka kohalikku elanikkonda ja on selle paiga ajaloo uurimise keskus, kodu-uurijate juhendaja ja ühendaja, koht, kus õpilastele kooliväliseid ajalootunde läbi viia, vana traditsioonide ja töömeetodite alahoidja ja esitaja, seoses sellega ka seltskondliku kooskäimise koht, samuti mitmesuguste konkursside ja kirjandivõistluste organiseerija. Selle muuseumi varad on kogutud ja annetatud kohalike elanike poolt, kes tahavad tuua oma lapsi ja lapselapsi just sellesse oma muuseumisse, näidata neile oma suguvõsa asju ja rääkida selle koha ajaloost. Minu kogemused on näidanud, et kui turist ööbib mõnes turismitalus, tunneb ta huvi ka kohaliku ajaloo vastu ja vaatab päris hea meelega kohalikku väikest muuseumi, mis ei peaigi olema hirmus uhke. Neid väikesi, lihtsaid ja koduseid muuseumide uhkete kõrval olen ma näinud ka mujal maailmas, näiteks päris palju Kanadas. Sellepärast peaks olema väga ettevaatlik kohamuuseumide liitmise ja kaotamisega. Kohalikele inimestele peaks jääma õigus selles küsimuses oma sõna sekka öelda.

Paljud Eesti Muuseumiühingu korraldatud seminarid ja kokkutulekud on õpetlikud selles suhtes, et seal räägitakse muuseumide töödest ja tegemistest nii meil kui välismaal, vahetatakse kogemusi ja küsitakse nõu, diskuteeritakse ja räägitakse kordaminekutest ning raskustest. Seal olen kuulnud, kui toredat tööd teevad kohalikud muuseumid. Eelmine muuseuminõunik oli alati kohal, praegust pole peaaegu kunagi näha. See oleks üks võimalus saada informatsiooni ja ennast asjaga kursis viia. Ma ei tea, kas suure seltskonnaga mööda Eesti muuseumide sõitmine ja kiire pilguheit nende annavad parema tulemuse, ennatlikud järeldused paistavad juba kätte.

Mis puudutab finantseerimist, siis

siin on selge ebakõla suurte ja uhkete nõudmiste vahel, mida muuseumidele esitatakse, ja raha vahel, mida jagatakse, ning veelgi suurem vahe on valimiseelse te lubaduste, milles esikohal ikka rahvuskultuur, ja nende täitmise vahel. Olukord on sarnane nõukogudeaegsega. Nii palgatase mellelt kui finantseerimiselt oleme ikka viimaste hulgas, oma haridustasemelt ja andumuselt tööle me seda aga ei ole. Kaua siis jõuab...

Ettepanekud:

1. Rääkida selgeks, mis on muuseum kaasaegses ühiskonnas ja milline on iga üksiku muuseumi osa selles.
2. Arvestada, et muuseumid pole ainult turistide, vaid ka kohaliku elanikkonna jaoks.
3. Väga hoolega kaaluda ärakaotamisi, liitmisi ja lahutamisi, ükski muuseum pole tekkinud tühjale kohale ja kui mõni oligi, on see kadunud iseenesest.
4. Alustada kas või mõnel aastal rahajagamist muuseumide vajadusi arvestades, mitte jätta nad viimaseks koguma raasukesi teiste laualt.

Võib-olla ootab meid siis nii mõnigi üllatus!

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi muusikaosakonna juhataja Alo Põldmäe:

Selle jutu kirjutamise ajendiks sai märtsis-aprillis muuseumireformi ümber toimunud ažiotaž, mille tingis teadeteagentuuris BNS edastatud muuseumireformi lühitutvustus ja kus reformi põhisubjektiks tõusis üllatuslikult Teatri- ja Muusikamuuseum (TMM). Muuseumitöötajate huvi TMMi vastu suurenes järsult ja seda eelkõige seoses reformiplaaniga liita muuseum teiste asutustega.

29. märtsil 2000 Kunstimuuseumis toimunud muuseuminõukogu, ICOMi Eesti Rahvuskomitee, Eesti Muuseumiühingu ja kultuuriministeeriumi laiendatud istungil kuulutasid kultuuriminister ja ministeeriumi kantsler muuseumireformi esialgse tegevuskava olematuks.

Rahvusvaheliselt (ja meilgi) aktsepteeritud seisukohana peetakse loomulikuks, et reformikavade tutvustusele eelnevad läbirääkimised asjaosalistega, keda reform hakkab otseselt puudutama. Käesoleval juhul polnud reformikavast räägitud ühegi TMMi töötajaga. **Ei ole loomulik, et eesti kultuuri seisukohast väga olulised kultuurivaldkonnad, tea-**

♦ Alo Põldmäe Teatri- ja Muusikamuuseumi ühe vanima eksponaadi – Taali orel juures

♦ Alo Põldmäe at one of the oldest exhibits of the Theatre and Music Museum – Taali organ

♦ Alo Пылдмие у Таалиского органа – одним из старейших экспонатов музея театра и музыки

ter ja muusika, ei osale reformikavade koostamisel ega ole esindatud muuseuminõukogus. Siin on üks põhjusi, miks TMMis saadakse olulistest asjadest teada tagantjärele.

Reformi ettevalmistamisel tuleb arvestada eetika printsiipidega, vastasel korral võib reformist vaid kahju tõusta ja hakkab vohama tendentslikkus, mis viib valede andmete (arvude) levi(ta)misele. Olen ajakirjandusest lugenud ka teiste Eestis toimuvate reformide läbiviimisest ja arvamustest, et reformikavad peavadki suurel määral varjatud olema, muidu ei saavutaki ühtegi reformi teostada, sest vastuseisjaid leidub alati. Selle mõttega võib teatud piirini nõustuda, kuid mitte sellega, et reformi põhisubjekti ignoreeritakse või salatsemise taha püütakse peita kooskõlastamatusi. (Peame vist tõesti õnnelikud olema, et reformikava üldse arutusele tuli, sest kultuuriministeeriumi kantsler teatas Kanal 2 saates "Vastasseis", et kui vajadus on, piisaks TMMi likvideerimiseks vaid kultuuriministri käskkirjast?!).

Tänapäeva rahvusvahelised muuseumiloolised printsiibid näevad ette muuseumide spetsialiseerumist erialade järgi. TMMi puhul aga on välja pakutud selle ühendamisest küll rahvusraamatukogu, küll ajaloomuuseumi, küll muusikaakadeemiaga. Millegipärast oli TMM ka

ainuke keskmuseum, millega sooviti nii kapitaalset liitmisi ette võtta. Miks aga just TMM tahetakse "reelt maha võtta" ja jätta ilma võimalusest välja areneda? Üldse jääb arusaamatuks idee, miks peaks ajalooliselt väljakujunenud teatri ja muusika sümbioosi lahutama. 60 aastat on need "kaks vaala" koos ujunud, toeks 19. sajandist, ärkamisajast pärinev vendlus laulu- ja mänguvaltside näol, kus käsi käes tegeldi pillimängu, laulu ja näitemänguga.

Reformikava üheks tähelepanuväärsemaks mõtteks pidasin soovi parandada TMMi olukorda seoses museaalide aeglase inventeerimisega ja peavarahoidja probleemiga. Loomulikult on TMMis selles osas probleeme nii uue materjali korrastamise kui inventeerimisega. On ju viimase viie-kuue aasta jooksul järsult, lausa plahvatuslikult suurenenud materjali laekumine. Kuid seda materjali korastavate töötajate arv on vähenenud. Loomulik, et siis suureneb korrastamata materjali hulk. Kuid peab arvestama seda, et praegu on erandlik aeg. Lõppemas on omandireform, paljud hooned vahetavad omanikke, revideeritakse põninguid, keldreid, peidikuid. Nendest kohtadest leitaksegi tihti muuseumidele huvi pakkuvat materjali.

29. märtsi nõupidamise käigus toimus

järsk muutus reformikava selles osas, mis puudutas TMMi. Kultuuriministeeriumi kantsleri ütlust mööda pole TMMi küsimus niivõrd reformis kui direktoris.

Kui süveneda reformi põhiteesidesse, siis nende järgi ei mahuks TMM üldse reformitavate nimekirja, sest TMMil ei ole laialipillutatud kogusid, ta ei ole ka väike kogu, mida kellegi juurde liita, tal on olemas arengukava ja, mis väga oluline, **perspektiiv**. (Muidugi juhul, kui TMMi arengukava tahetakse arvestada. See kava on vastu võetud käesoleva aasta aprillikuus TMMi nõukogu istungil.) Või on taolise ühte värvasse löömise taga hoopis kellegi isiklikud ambitsioonid, millele küllalt selgelt vihjas ETV saates "Muusikaelu" Veljo Tormis. Siit tulenevadki TMMi suhtes tendentslikud seisukohad, mille levitamine on kujunemas mõne isiku lemmikharrastuseks, kusjuures moonutatud andmeid pipardatakse lausa peadpööratavalt valede arvudega.

Kokkuvõtvalt võiks öelda, et 2000. aasta märtsirünnakus TMMi pihta peeti lubatavaks riiklikele struktuuridele (õigustatud probleemiasetuste kõrvale) ka valeandmete ja vaid negatiivse varjundiga dokumentide esitamist. Esile polnud toodud TMMi viimaste aastate märkimisväärsed edasimineku materjali hoiutingimuste parandamisel (liugriulid, mille kasutuselevõtt suurendas TMMi kahes hoidlas materjalide mahutavust neli korda), rahvusvaheliste kontaktide väljaarendamist Põhjamaade muuseumidega, olulist edasiminekut Välis-Eesti muusika- ja teatrilase arhiivi väljaarendamisel, esimese Arvo Pärdi loominguseminari korraldamist Eestis või Miliza Korjuse 90. sünniaastapäevaga seoses tekkinud idee – "Miliza Korjuse keskuse" väljaarendamise algust koostöös M. Korjuse lastega. Tagantjärele mõeldes jääb mulje, et TMM võeti teadlikult "peksupoisiks", et õigustada "reformi reformi pärast". Arvan, et reform on tõsine asi ja kiiruga tehtud eksperimenteerimine võib kasu asemel kahju tuua.

Seisukohti TMMi arengukavast:

1. Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum on sisuliselt eesti teatri ja muusika materjale koguv muuseum-arhiiv, mida võib võrrelda Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriolulise Arhiiviga. Arhiivi süsteemgi on suures osas kattuv. TMMi areng ongi toimunud teatri- ja muusikaloolise arhiivi väljaarendamise suunas, mille õnnelikuks väljundiks muuseumikülastajate jaoks on muusikainstrumentide väljapanek. See on muuseumi visiitkaart, ometi

on sellegi väljaarendamist takistanud ruumipuudus. Võib otse öelda, et vaid muuseumisse kogutud suurte koduorelite tõttu on meil olemas püsiekspositsiooni pind, mis leiti 1931. aastal tänu konservatooriumi abile. Ainuüksi praegu hoidlates olevate pillidega saaks näitust veelgi atraktiivsemaks muuta.

2. TMM näeb praeguse väljapaneku loomuliku osana ka muusika- ja teatriloolise püsinäituse väljaarendamist, materjal selleks on ju olemas. Peame ju koguni riiklikul tasandil muusikat üheks meie edukamaks eksporditartiklaks, seega on loogili-

ne, et oleks olemas taoline ülevaade muusika arengust. Paljud külalised küsivad meilt, kus asub üldlaulupidude näitus. Kuigi oleme laulupidude üle väga uhked ja loeme neid oma identiteedi ja eestluse väljenduseks, pole siia maani sellisele muusika ja üldkultuurilise propaganda seisukohalt olulisele püsiekspositsioonile ruumi leitud. Aga seegi oleks loogiline lüli eesti muusika ajaloolises koondülevaates.

Sedalaadi küsimuste lahendamine peaks samuti olema haaratud muuseumireformi uude varianti.

♦ Vaated Teatri- ja Muusikamuuseumi ekspositsioonile

♦ Views of exposition in the Theatre and Music Museum

♦ Экспозиция музея театра и музыки

Eesti Ajaloomuuseumi peavarahoidja Eve Peets:

Olen ühel meelel Marika Valgu arva-musega, mis kõlas ühes raadiosaates: eel-kõige tuleb selgeks rääkida, mida me mõtleme reformi all. Sellest lähtudes arvan ma, et kõigepealt peame oma muuseumis ühiselt läbi vaidlema suunad, kuhu ja kuidas minna, ning oleks ebaeti-line ja tarbetu tuua oma veel lõplikult sel-gimata mõtteid ja arusaamu laiema ava-likkuse ette. Loomulikult vajab iga üm-berkorraldus raha – muuseumi väljapaneku atraktiivseks muutmine ning hoidlate kaasaja nõuetele vastavaks ehitamine ei ole odav ettevõtmine. Paraku ei ole raha-lised võimalused meile täna teada.

Kindlasti tuleb muutused põhjalikult läbi kaaluda, kuna igasugune kogude ja-gamine mitme institutsiooni vahel, nende üleandmine, ümbertõstmine jms tekitab igal juhul segadust. Selle väite tõestuseks on mul tuua näiteid Eesti Ajaloomuuseumi praktikast (küll vaid dokumentide põhjal, ise pole ma seda õnneks pidanud läbi tegema). 1950.–60. aastatel anti aja-loomuuseumi kogudest üle või hävitati “ideoloogilise sobimatuse” tõttu üle 100 000 museaali. Asutustes, kuhu need anti, on isegi veel käesoleval ajal osa asju vanade AM numbritega. Ka Eesti Ajaloo-muuseumis on museaale, mis on läinud teaduslikku käibesse endiste numbrite järgi, ning nende leidmiseks tuleb koos neid otsima tulnud uurijatega teha lisa-tööd. Siit nähtub, et meie muuseumist ainult ei võetud, vaid siia ka toodi, näi-teks Eesti Rahva Muuseumist anti üle 2400 nimetuse, EÕSi 100 000 museaa-liga kogu inventuur kestis mitu aastat. Kuna üleandmine toimus üldjuhul kiirus-tades, on nimekirjad enamasti väga pea-liskaudsed ning hoolimata aastatepikkus-test tööst on mõnigi ese raskesti tuvasta-tav. Sellepärast soovitatakse kindlasti järgida vana rahvatarkust mõõtmisest ja lõikami-sest.

Muhu Muuseumi juhataja Alviine Schmuul:

Reformi alustati Muhu Muuseumis juba 1990. aastal, mil Saaremaa Kodu-loomuuseumist lahutati selle filiaal Juhan Smuuli Muuseum. Kümne aasta jooksul kujundati kirjaniku sünnitalu põhjal Muhu saare muuseum – iseseisev valla-muuseum, mis jäi riiklikult finitseeri-tavaks.

Järgnev areng kulges vastavalt raha-s-tamisele. Valmisid uurimused Muhu mõi-sate ja külade ajaloo, samuti koolide arenguloost. Brošüüridena avaldati üle-vaated “Muhu kirik” ja “Üle Suurest ja Väikesest väinast. Väinatamm 100”. Kä-sikirjana on valminud uurimused küm-mekonna Muhu küla kohta. Tänavu anti Eesti Entsüklopeediakirjastusele aval-damiseks ülevaatekoostöö “Muhumaa” kä-sikiri (üle 600 lk).

Restaureeriti muuseum-talu rehealu-ne, küla koolimaja, keskusehoone töö-ruumid ja näitusesaal. See võimaldas ku-jundada uued püsiekspositsioonid vast-restaureeritud hoonetes. Edasiminekuks saab nüüd kesta infotehnoloogia rakendamise ja personalikoolituse toel. Areng aga eel-dab rahaliste vahendite kasvu, mille ootel on veel kapitaalremonti vajav hoidla ja Muhu saart tutvustava püsiekspositsiooni uuendamine.

Tulevikunägemustes on võimalik laiendamise: taastada Koguva kivi-murd kui eksponaat, samuti vabadikuma-ja ja magasiat, mille kamardunud vare-med asuvad muuseumi vahetus lähedu-ses. Ja unistades täiuslikkusest – miks mitte rajada kalurikülla ka merekultuuri maja.

Reformiga on võimalik seostada Muhu Muuseumi muutmist munitsipaal-omandist riiklikuks. Selle küsimuse tõs-tatas Muhu vallavolikogu käesoleva aas-ta algul. Volikogu lähtus murest, et muu-seumi kulutusi peab tulevikus kandma vald ning siis kannataksid valla kõhn ra-hakoti tõttu prioriteedid – laste haridus, vanurite hooldus. Seni ainsa vallapoolse toetuse on muuseum saanud 1999. aastal ning see moodustas 5,6% valla eelarves kultuurile eraldatud summast. Kui muuseumijuhataja pädevuses oleks otsu-se langetamine, eelistaksin taasriigista-mist, ehkki see näib esmapilgul tagur-pidikäiguna.

Praegu on muuseumis seitse töötajat. Senisest väiksema personaliga pole või-malik toime tulla üheksa eksponaathoone ja keskusehoonega 298 500 m²-l. Et võtta vastu üle 17 000 külastaja, rakendatakse suvehooajal lisaks kaht abijõudu.

This year the issues of museum reform have been rather acute on the agenda. Problems have been discussed and weighed on different levels. On March 29, 2000, the Museum Council, the ICOM National Committee, the Board of the Estonian Museum Society and the Cultural Commission at the Parliament of the Republic of Estonia gathered in the Knighthood Building of the Estonian Art Museum to discuss the issues of museum reform. On April 11, 2000, the aforementioned organizations treated of the same problems in the same place. Quite contradictory opinions were expressed and therefore no concrete results were achieved. However, it was agreed to hand over for approval to the Ministry of Culture the composition of the Reform Committee, which in the future is to deal with these issues.

Magazine Museum turned to a number of museum workers to get their opinion about the reform. Two questions were asked: How are you going to carry out the reform in your museum? and: How would you carry out the museum reform in the republic? Answers were given by Aino Lepp, Head of Exposition Department of the Tallinn City Museum, Alo Põldmäe, Head of Music Department of the Estonian Theatre and Music Museum, Eve Peets, Chief Treasurer of the History Museum, and Alviine Schmuul, Director of the Muhu Museum.

Kas muuseume tuleks atesteerida?

Helgi Põllo

Õigupoolest ei ole Eestis see probleem hetkel kuigi aktuaalne. Pidades aga silmas küsimuse päevakohasust mujal maailmas, tasuks meilgi asja üle pisut arutleda.

Tänu headele sponsoritele – Eesti Kultuurkapital, ICOMi Eesti Rahvuskomitee, Eesti Muuseumiühing, kultuuriministeerium ja teised – õnnestus mul osaleda ICOMi regionaalmuuseumide aasta-konverentsil Kreekas 16.–24. oktoobrini 1999. Kokkusaamise põhiteemaks oligi muuseumide atesteerimine ehk akrediteerimine. Sellel sõnal ei ole väga selget eestikeelset vastet ja ka teiste riikide näited kinnitasid mõningast terminoloogilist segadust. Igal juhul arutati muuseumidele esitatavaid nõudeid ja nende kontrollimise viise. Konverentsil olid 15 riigi esindajad, rohkem kui pooled neist avaldasid ka oma seisukohti. Täiesti vastakaid arvamusi akrediteerimisest tõid oma ettekanne-tes esile Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa esindajad. Muuseumid, kes sooviksid USAs saada atesteeritud, peavad hoolikalt täitma umbes 60leheküljelise küsimustiku, esitama suurel hulgal muuseumitööd reglementeerivaid dokumente ja laskma komisjonil oma tööd hinnata. Alles seejärel võib jääda ootama, kas muuseum klassifitseeritakse näiteks loodus-, ajaloo- või kunstimuuseumide hulka kuuluvaks. Akrediteerimine on USAs pikk ja vaevarikas protsess ning seda tuleb suhteliselt lühikese aja järele korrata. Vastukaaluks sellele on Inglismaal min-dud justkui kergemat teed,

mida võiks nimetada muuseumide regist-reerimiseks. Registreerimisnõuded on sellised, mis üldjuhul on igale vähegi normaalselt funktsioneerivale muuseumile jõukohased. Kuid ka Inglismaal on kävi-tatud oma sisevõistlus. Nimelt selgitatakse seal nn rahvuskollektsioone, neid on 40–45. See tähendab, et iga muuseum võib mingi osa oma kogudest esitada sel-le nimetuse saamiseks. Rahvuskollektsiooni olemasolu tagab aga tunduvalt pa-rema riigipoolse finantseerimise. Kuna riiklikult tähtsate kollektsioonide arv on juba ette määratud, jääb teistel muuseumidel lootus raha juurde saada kasinaks. Erinevast rahastamispoliitikast tekitatud lõhe vajaduste ja võimaluste vahel aga

kasvab.

Võiks ju kohe küsida, et kellele seda akrediteerimist siis vaja on. Mitmel pool on protsessi algatajaks olnud riik ehk ametnikkond, et mingilgi moel õigustada või kontrollida muuseumide rahastamise otstarbekust. Ka Lätis on akrediteerimine riigipoolse nõudena seadusesse sisse kir-jutatud. Ometi ei taha kõik sujuda, nagu esialgne plaan ette nägi, ning muuseumi-de endi huvi akrediteerimise vastu ei ole kuigi suur. Karta on, et väikestes riikides jääb puudu erapooletutest asjatundjatest, kes moodustaksid ülevaatekomisjoni ja suudaksid asjalikult, omakasupüüdmalt ning kolleege solvamata olukorda hinna-ta. Loomulikult on vaja ka seda konkreet-set tööd rahastada.

Austria mõningates piirkondades nagu ka mitmes teises riigis on akreditee-rimine päevakorda kerkinud seoses turis-mi kiire arenguga. Jõudsalt hakkas tekki-ma ka uusi kogusid, kes kõik nimetasid end muuseumideks. Et aga osaleda ühises reklaamis või turismipaketis, töötati välja tingimused, millele sinna kuuluv muu-seum peab vastama. Muuseume, mis nõuetele ei vastanud, seltskonda ei arva-tud ja paari aasta kogemused näitasid, et nende külastajate arv langes tublisti. Tu-rismi seisukohalt võiks meilgi eri nõud-

misi esitada, ennekõike teeninduse poole pealt. Riiklike ja munitsipaal-muuseumide kõrvale on siingi lõpuks hakanud tek-kima eramuuseume, kus mõnikord tõepoolest ei saa aru, kas on ikka tegu päris muuseumiga. Palju selli-seid vanade asjade kollektsioone võib leida turismita-ludes või kogujate erakor-terites. Turist ei tea samuti, mis teda ühe või teise ukse taga ootab. Nii näiteks on just Ameerikas püstitatud nõue, et iga muuseumi nime kandev institutsioon peab aastas teatud päevade või tundide ulatuses kasu-tama professionaalset töö-jõudu ning tal peab olema garanteeritud eelarve. Tul-les tagasi turismimaailma – me oleme kõik nõus, et õõbimiskohtadel on oma klassifikatsioon ja hotelli-del isegi tärnisüsteem tase-me näitamiseks. Muuseu-mid on aga kõik muuseu-

♦ Artikli autor Mückeene lõvivärava taustal
♦ Author of the article by the Lions Gate in Mycenae
♦ Автор статьи у Львиных ворот в Микенах

mid, olgu nad suure rahvuskollektsiooni esitajad või vaid entusiasmiga koostatud näitused. Küsimus ei olegi selles, et üks oleks teisest parem, küsimus on külastaja õiges informeerimises ning kogude säilitamise ja eksponeerimise oludes. Selline hotellidega samastamine näib muidugi naeruväärsena, kuid iseenest poleks midagi kummalist, kui Eesti muuseumide kataloogis oleks tingmärkidega esile toodud, millistes muuseumides on kohvik, laste mängunurk, avalik raamatukogu, kauplus, vahetatavate näituste ruumid jne. Ma usun, et see kõik võiks rändajat huvitada.

Riiki ja kolleege peaks ennekõike aga huvitama, kas kogude hoidmiseks ja läbitöötamiseks on piisavalt tingimusi ja töötajaid, kas info on kättesaadav ja õige. Siis saaks edasi arutada, mida ühe või teise probleemi lahendamiseks ette võtta, kuidas edasiminekut korraldada ja finantseerida.

Praegust olukorda arvesse võttes teame väga hästi, kui erinevad on olnud muuseumide stardipositsioonid, kui erinevad kaadrivõimalused ja ruumid. Ometi näib, et arutlusi olukorra parandamiseks tuleks kavandada rohkem, sest tegemist on ikkagi riigi varade säilitamisega. Ka inimene, kes oma asju muuseumile annetab, peaks teadma, millised on selle muuseumi võimalused neid esemeid hoida ja tutvustada. Kui keegi oma kodust kollektsiooni armsalt muuseumiks kut-

sub, ei lähe see riigile korda, kuid kui riiklik muuseum kaugeneb muuseumile esitatavatest nõudmistest, tuleb seda arutada. Kas me peaksime nendel teemadel rääkima? Vist küll, sest praegu tundub, et kusagil mujal teatakse paremini, mitu muuseumi ja milliseid Eestile vaja on, mida ja kui palju tuleks koguda. Mille alusel see otsustamine käib, kas teie teate?

Helgi Põllo on Hiiumaa Muuseumi peavarahoidja.

The ICOM Committee for Regional Museums held his annual Conference in Greece in October 1999. The conference papers and discussions were about accreditation of museums. Participants from 15 different countries represented also quite different approaches to this question. In the USA, for example, the process of accreditation is based on government demands. It means 60 pages of questionnaire, museum operating documents and a report of a special commission. These results are important for getting budget money. In Great Britain, on the contrary, we should call the process of accreditation registration of museums because of more liberal demands. Their problem is the so called "national collec-

tions", which gives extra money only to 40-45 museums. In Latvia the accreditation requirement is just one part of the museum law. In some regions of Austria certain demands for museums have been put into operation because of growing tourism and common advertising policy. In conclusion the author expresses some thoughts about the same situation in Estonia.

Автору предоставилась возможность принять участие в ежегодной конференции региональных музеев ИКОМ в Греции (16-24.10.1999). Основной темой была аттестация музеев. Аккредитация возможна в США, но это долгий и трудный процесс. В Англии существует регистрация музеев, где присваивается название международной коллекции, тем самым гарантируется государственное финансирование. Автор статьи останавливается на различных формах аккредитации в других странах. Быстрое развитие туризма принесло с собой необходимость оценивания коллекций. Музеи, не отвечающие необходимым требованиям, не включаются в сферу туристических интересов. В нашей стране тоже необходимо выяснить все ли музеи и представленные в них экспонаты достойны демонстрации туристам.

Teatraalsus muuseumis – museoloogia või kitš?

Merike Lang

Eesti Muuseumiühing organiseeris 22.-23. novembril 1999 seminari kesk- ja maakonnamuuseumidele ning suurematele munitsipaalmuuseumidele teemal "Teatraalsus ja atraktiivsus muuseumis". Kokkutulnutest oli aru saada, et igatüüpi oli asjast mingi ettekujutus, teema oli enda ja oma töö jaoks vajalikuks tunnustatud ning seepärast valitses

siiras soov veelgi enam sellest teada saada. Siiski tuli tõdeda, et praegu tuleb leppida iseõppija-katsetaja ning teiste muuseumide (eriti välismaiste) õnnestumiste ja vigade omapäi analüüsimisega. Eestimaal lihtsalt ei ole õpetajat, kes suudaks juba alustanutele midagi süsteemset lisada. Sellel on lihtne põhjus. Kaasaegne museoloogiline mõte, mis suudaks minna

kaugemale kohapealsest vaatlusest-kirjeldusest, esialgu Eestis kas puudub või eksisteerib vaikselt omapäi mõtlejate peas. Paljud muuseumitöötajad ekslevad ekspositsioone luues ja neid külastajatele vahendades vaistlikult museoloogia, pedagoogika, teatri, kunsti ja teaduse piiri- mail, andmata endale aru, et just nimetatud alade kokkupuutepunkt ja süntees ongi tänapäevane museoloogia. Sageli tuntakse piinlikkust oma väheste oskuste (ja ka võimaluste) pärast igal nimetatud alal eraldi, julgemata tunnustada, et museoloogia peab iga valdkonna enda jaoks kõigepealt lahti seletama ning seejärel oma eesmärgide järgi ümber mõtestama. Teatraalsus teatraalsuse pärast, atraktiivsus atraktiivsuse pärast, pedagoogika pedagoogika pärast ja isegi teadus teaduse pärast ekspositsioonis viib museoloogilises mõttes kitšini. Kõigi alade

mõtestatud integratsioon moodustab aga tasakaalustatud museoloogilise keskkonna. Nii teatraalsus kui atraktiivsus muuseumis on väljapaneku interpretatsiooni täiesti omanäolised, kuid lahutamatud komponendid ja metoodiline võtte, mitte aga eesmärk omaette. Kombineeritud interpretatsiooni keskkonda mittetundva, metoodilisi eripärasid mitteametavastava ning üksnes oma mätta otsast lähtuva arvustusega ei ole tänapäeva muuseumis kuigi palju peale hakata.

Et ärgitada ja julgustada kolleege-üksimõtlejaid lahti saama museoloogilisest dogmaatikast mõjustatud ettevaatlikust suhtumisest teatraalsusse ja atraktiivsusse muuseumis, tahaksin ka eestimaalaste jaoks avalikuks teha mõningad metoodilised võtted, mis on maailma museoloogia igapäevases praktikas juba ammu süsteemset käsitlust leidnud, meil vajavad aga sageli reetoorilist eneseõigustust või kuuluvad kõigest iseenese tubliduse äramärgimise valdkonda. Need on elavad lavastused, õppetunnid ja demonstratsioonid ekspositsioonis või selle kõrval. Loomulikult on suurimad võimalused ja kogemused nimetatud valdkonnas vabaõhmuuseumi tüüpi muuseumidel. Kuid tundes metoodilisi aluseid, on neid elemente võimalik loovalt kasutada tunduvalt laiemalt (õnneks seda paljudes muuseumipedagoogilistes tundides juba tehaksegi).

Ekspositsiooni vahendamine mingis vormis elavdamisega õigustab end museoloogiliselt sel juhul, kui ta teenib kindlat eesmärki – s.o tegemist on eelkõige **interpreerimisega** ning interpreetritakse (tõlgendatakse) **keskkonda**, **eset** jms, mitte aga ei toimu **interpretatsioon keskkonnas** või **esemega** (tehes midagi viimasele mitteomases kontekstis). Museoloogilises interpretatsioonis on valida kahe metoodilise lähenemise vahel – tõlgendus kolmandas isikus (*third person interpretation*) või esimeses isikus (*first person interpretation*).

Fotod Jaan Rõõmus

- ♦ *Pulga talu pererahvas söögilauas ("Pulga talu päevad", september 1999), laua otsas artikli autor*
- ♦ *Household of Pulga farmstead at table; Pulga Farm Days in September 1999, the author of the article at the head of the table*
- ♦ *Семья хутора Пулга за трапезой. Дни хутора Пулга, сентябрь 1999. В конце стола автор статьи*

Kõige levinum ja enamusele külastajatest vastuvõetavam on **ekspositsiooni vahendamine kolmandas isikus**. Museoloog edastab siin materjali kõrvaltvaataja või õpetajana. Tal on laialdane teave konkreetse eseme või sündmuse kohta nii varasemas ajaloos kui ka järgnevas arengus, ta oskab õpetada mingit töövõtet, tantsu-laulu, pilli vms, olles selle tänapäevase inimesena ära õppinud. Ometi ei saa vahendust kolmandas isikus samastada tavalise ja meie muuseumides üldlevinud giidi nn loenguga, kus informatsioon vuristatakse ette monoloogina stiilis "siin võite te näha...", "antud ekspositsioon kajastab...", "kas teil on tekkinud küsimusi..." jne. Interpretaator ei saa olla n-ö autoritaarne õpetaja, vaid ta on aktiivne külastaja mõttemaailma sekkuja, silmapaistva spetsialistina ise küsimuste ja probleemide tõstataja, nende lahendustele suunaja, võrdlusmaterjali pakkuja ja

külastaja teadmiste lagedale tõmbaja (eesti tingimustes lausa jõuga tirija). Ekspositsiooni interpreetrimise eesmärk ei ole selgeks õpetada või teada anda, vaid võimaldada tunnetamist, pakkuda kogemust (kindlasti meeleliselt, kuid võimalusel ka füüsiliselt, käeliselt).

Valdavas osas muuseumides ei ole interpretaator riidetud mingisse ajastusse kuuluvasse autentsesse kostüümi. On see ju laia ajajärku kuuluva ekspositsiooni puhul komplitseeritud. Tunduvalt lihtsam on riietada giid-pedagoog ajastukohasessesse riietusse kas ühte perioodi tutvustavas muuseumis või vabaõhmuuseumi ühes talus (ka linnakodaniku, käsitöölise vms majas). Siiski annab nii tänapäevaseks kui ka ajastukohaselt väljanägeva interpretaatori kasutamine täiendavaid tõlgendusvõimalusi. Seda juhul, kui ta seab oma käsitluse keskpunkti INIMESSE. Tänapäevaseks riidetud interpretaator samastab end sel juhul kohe külastajaga, rõhutades koos tegutsemist ja mõtlemist, pak- kudes võrdlevat informati-

siooni, vastandumis- ja samastumisvõimalusi. See tähendab võrdlevat ekskursiooni, lähtudes **tänapäeva inimese silmade ja tunnete tasandilt**. Sama inimesekeskne põhimõte jääb valitsema ka ajastukohaselt riidetud museoloogi puhul, kuid see annab veel täiendavaid võimalusi, mida meil üsna sageli ei osata ära kasutada. Näiteks jäädakse siin poolel teel peatuma, võttes kostüümi üksnes kui iseendale ja külastajale meeleolu loojat. Sel juhul on asjal mõnevõrra edevuse maik juures. Autentselt riidetud interpretaatoril oleks tark tutvustada ka oma kostüümi. Sellega saab kaasneda ajaloos vastava riietusega markeeritud sotsiaalse seisundi ja käitumise kirjeldus nii sissejuhatuseks kui ka ekspositsiooni temaatilisel lahkamisel. Samas eeldab interpretatsioon kolmandas isikus, et vaatamata oma riietusele jäädakse ise siiski tänapäeva inimeseks ega "unustata" end oma sel-

gitustes vastavasse rolli. Räägitakse kel-
lestki või millestki: "X talu, linna inimes-
tel oli kombeks...", "... nemad/tema ei
tohtinud...", "kangakuduja kasutas tava-
liselt..." vms. Ajastukohased mina-vor-
mis kõrvalepõiked kuuluvad üksnes tee-
mat ilmestavate ja elavdavate näidete
hulka.

Kolmanda isiku meetodi kasutamine
ei peaks üldjuhul nõudma täiendavat gi-
di või suunajat, sest interpretaator peab
ise olema aktiivne suhtleja. Kõige tüüpi-
lisem viga tehakse käsitöösüste või
tööprotsesside demonstreerimisel, kui
külastaja tuleb töötaja juurde, viimane
reageerib sellele aga vaid püüdliku, kuid
vaikiva tegevusega. Paraku on eesti muu-
seumihuviline niivõrd tagasihoidlik, et ta
ei hakka oma küsimustega töötavat ini-
mest tülitama. Arvates, et ta on saanud et-
tekujutuse, millega parajasti tegeldakse,
läheb ta edasi uut ettekujutust hankima.
Sel juhul saab külastaja küll mingi mee-
lise emotsiooni, see jääb aga paraku üld-
mõistelele tasandile "huvitab – ei huvi-
ta", "põnev – igav", "lihtne – keeruline"
jne. Muuseumil ei ole mingit mõtet kulu-
tada oma energiat pinnapealsete emot-
sioonide külvamisele, sest spetsialistina
ollakse võimelised rohkemaks. Eesmärk
peaks olema saada külastaja kaasa mõtle-

♦ 1920. aastad Kutsari talus jõulukavast "Memme-taadi jõulud", detsember 1999

♦ 1920s on Kutsari farm; Christmas programme Mummy-Daddy Christmas, December 1999

♦ 1920e годы на хуторе Кутсари. Рождественная программа Рождество времен бабушек и дедушек, декабрь 1999

ma, diskuteerima, katsetama.

Samas ei tasu olla ka oma teadmistega
liiga pealetükkiv, vaid tuleks alustada
suhtlemist viisaka pöördumisega juurde-

tulnud inimese poole. Olin kord ühes
Iiri vabaõhumuuseumis, kus igas
hoones oli ajastu-
kohaselt rietatud ja
rohket infor-
matsiooni jagav tööta-
ja, kes minu sisene-
des kohe oma pähe-
õpitud juttu alustas.
Viisaka inimesena
ootasin esimese pi-
kema hingetõmbe-
pausini, et siis ette-
vaatlikult vabanda-
da oma väheste ko-
halikust dialektist
arusaamise pärast.
Kui sama kordus
aga juba kolman-
daski hoones, tek-
kis mul tõrge järg-
nevatesse majades-
se sisse minna. Äär-

miselt meeldiva suhtlemiskogemuse sain
aga Kanada vabaõhumuuseumidest, kus
kõigepealt (ja kohe, kui ma sisenen) hu-
vituti, mis keeles ma sooviksin suhelda,
ja kui mind midagi huvitab, siis ollakse
nõus mulle täpsemat infot jagama.

Kolmandas isikus suhtlev interpretaa-
tor jääb külastaja suhtes valdavalt õpeta-
jaks, suunajaks, ärgitajaks, külastaja aga
ülesannete täitjaks. Tunduvalt keerulisem
ja külastaja kaasategemis- ja aktsepteeri-
misvõimest sõltuvam on interpretat-
sioon esimeses isikus. Väljapaistvaid
saavutusi sellel alal on Ameerika Ühend-
riikide vabaõhumuuseumidel (tuntuimad
Plymouth Plantation, Colonial Williams-
burg ja Old Sturbridge Village), kuid
nüüdseks on meetod leidnud heakskiitu
Euroopaski.

Kõige rohkem on esimeses isikus in-
terpreteeritud elukeskkonda ehk igapäe-
vaolu. Selleks valitakse huvipakkuv pe-
riood, mille kohta on võimalikult palju
informatsiooni, ning esitatakse siis külas-
tajale selle museoloogiline visioon. Ni-
metan seda just nimelt visiooniks, kuna
on selge, et tänapäeva inimene ei suuda
täie tõepärasusega mõõdanikku kehasta-
da. Olgu siinkohal kõige lihtsam näide

♦ Peremees ja sulane õlletegu arutamas Pulga talus mais 1999

♦ Master and man discussing beer brewing on Pulga farm in May 1999

♦ За кружкой пива – хозяин и батрак, хутор Пулга, май 1999

Eesti Vabaõhumuuseumi koge-
musest, kus külastaja on meie
talupäevadel töötajatele õel-
nud: "Teil tuleb kõik suurepä-
raselt välja, kuid teie inimesed
on liiga intelligentse näoga."
Kui siin mõeldi kehalist erine-
vust vaimse ja füüsilise töö te-
gija vahel, tuleb kahtlemata üt-
lejale tema tähelepanuvõime
kohta kompliment teha. See tä-
hendab ka seda, et külastaja
vaevus ajastut lahti mõtestama.

Elu interpretatsioon esime-
ses isikus on võimalik kahe põ-
himõtte järgi. Esiteks, esitus on
iseseisev, esinetakse kätteõpi-
tud stsenaariumi järgi ning
ajastut kehastavad inimesed ei
pööra külastajale olulist tähele-
panu (vastatakse vaid siis, kui
keegi midagi küsib). Selline
moodus eeldab, et külastajale
on tegevus eelnevalt tuttav või
tal on piisavalt aega, et dialoo-
gi jälgides toimunust aru saada.
Tänapäevasem ja esitaja jaoks
tunduvalt keerulisem vorm on
see, kus külastajat käsitletakse
samaväärselt kaasamängijana,
tema poole pööratakse kui
külastaja poole. Interpretaator
seletab meeleldi oma elu ja te-
gevust ning huvitub siis külas-
taja elust ja oskustest. Vestlus-
se satuvad kaks poolt, kes kuu-
luvad erinevatesse ajastutesse.
Nad on võrdsed selles mõttes,
et nii külaline kui interpre-
taator ei tea midagi tema jaoks homsest
päevast, samas ärgitab viimane aga tähe-
lepanematult ja heatahtlikult arusaama-
tust väljendava küsimusega (nt "Aga kui-
das seda asja siis veel on võimalik
teha?") külalist leidma paralleele oma
teadmispagasist. Interpretaator saab
kaasamõtlemit juhendada vaid oma ajas-
tust lähtuvat loogikat kasutades, sest ta ei
saa oma rollist väljuda.

Eesti Vabaõhumuuseumi talupäevade
ja jõuluürituste kaastöötajate (valdavalt
oma muuseumi töötajad) kohta öeldakse
sageli, et nad on väga head näitlejad.
Tahtmata vähemalgi määral oma kolleege
sel alal kuidagi alahinnata, ütlen siiski, et
interpretaatori tähtsaim omadus pole mit-
te näitlejameisterlikkus, vaid **ajaloo ja
keskkonna tundmine, suhtlemisoskus
ja reageerimisvõime**. Ei ole tähtis, kui-
das ta ühte või teist mõtet avaldab, vaid
see, millest ta räägib ja millega tegeleb.

♦ Vanempioneerijuht, lumehelbeke, notsu ja näärivana
1970. aastate näärrikarnevalilt 1999. aasta jõuluprogrammist
"Jõulutee läbi sajandi"

♦ Senior Pioneer Leader, Snow Flake, Piggy and Father Frost
at a New Year carnival in the 1970s. Christmas programme
Christmas Way through Century in 1999

♦ Персонажи пионервожатого, Снегурочки, хрюши и Деда
Мороза с новогоднего карнавала 1970х годов, из программы
1999 года Рождество сквозь столетие

Juhul, kui ei kehastata ajaloost tuntud
prominenti (igapäevaelu kajastuseks seda
teemat tavaliselt ei võetagi), esitab in-
terpretaator iseennast mõõdanikus ja ettean-
tud rollis ning ta saab seal orienteeruda
oma äraõpitud teadmiste piires. Selline
interpretatsioon nõuab väga mahukat et-
tevalmistust. Näiteks võib tolle ajastu
ajalehtedest saada teada, millisel teemal
võiks omavahel rääkida, pidades kinni ta-
vapärasest tööjaotusest ja päevakavast,
leitakse endale tegevust, paikkondlikku
keeleskasutust tundes saab muuta oma esi-
tust tõepärasemaks. Mida põhjalikum
ning interdistsiplinaarsem on taustinfor-
matsioon, seda laialdasem ja kvaliteet-
sem on interpretatsiooni tulemus.

Esimeses isikus interpretatsiooni tar-
beks ei ole võimalik kirjutada ette täpset
teksti, sest tekst oleneb suhtlemisest part-
neri ja eriti külastajaga. Omavaheline
vestlus võib kujuneda ettearvamatukski.

Ei saa näiteks kaotada pead kü-
lastaja provokatiivselt irooni-
liste küsimuste puhul. Nii on
Eesti Vabaõhumuuseumi jõu-
lukulä 1930. aastate miljööd
edastava taluperenaise käest
pilgates küsitud, et kas neil In-
ternetti ei olegi. Vastus saab
olla rahulikult imestav, et sel-
list imelooma pole siin külas
küll veel nähtud, või kasutatakse
se varjatud irooniat: "Naabri-
naine hüüdnimi on küll Neti
(Anette'st tuletatud), aga kui-
das selle talu nimi nüüd oligi...
In..., ei sellise naljaka nimega
talu meie külas ei ole!"

Esimeses isikus elu in-
terpretatsioon ei saa olla süžee
põnevusele üles ehitatud. Esi-
teks seepärast, et igapäevane
elu ei paku ju tegelikkuses pi-
devaid "teatraalseid naudinguid".
Teiseks aga seetõttu, et
tuleb vältida külastajate ühte
punktühjumist, nendes teat-
raalse etenduse mulje tekki-
mist. Libastumiseks loetakse
ka väliskülaliste puhul oma
võõrkeeleoskuse edevat de-
monstreerimist. Näiteks Hol-
landis Zuiderzee muuseumis
püüdsin ma kalurinaisega ves-
telda. Panin tähele, et ta sai
minu küsimusest suurepäraselt
aru, ometigi ootas ta, kuni tõlk
oli küsimuse edastanud ja mina
sain vastuse jällegi tõlgi vahen-
dusel.

Museoloogid on omavahel väga palju
vaidelnud esimese isiku meetodi kasuta-
mise üle. On selge, et see nõuab teemava-
liku diskreetsust, tõlgenduse professio-
naalsust jms. Eriti üleolevad on n-õ tõsi-
teadlased ja -museoloogid, kes väidavad,
et see pole tegelik ajalugu. Ometi aktse-
pteeritavad kõik tõsiasjad, et ajalugu on üks
tegelikkuse teadmise vorm, mitte tegelik-
kus ise. Muuseumis kujutatakse ajalugu-
de paljusust – kasutusala, valmistajate,
vajaduste ajalugusid, ka majandus- ja
sotsiaalsituatsioonide ajalugusid. Muu-
seumis konstrueeritakse teemasid, mis
kajastavad struktuure ja protsesse. Siin
loodav ajalugu on vaid osa struktureeri-
tud minevikust. Seega saab muuseum esi-
tada vaid seda osa minevikust, mida on
esiteks võimalik materjalile toetudes mu-
seoloogiliselt esitada ja teiseks, mida sea-
takse eesmärgiks museoloogiliselt esita-
da. Kuidas esitatud külastajale vahenda-

takse, see kuulub tehniliste üksikasjade valdkonda.

Eesti Vabaõhumuuseum on esimeses isikus interpreteerimist kasutanud oma talupäevadel alates 1996. aastast, jõuluprogrammis on selle elemente kasutatud alates 1997. aastast. 1999. aastal teadussekretär Maret Tamjärve koostatud "Jõulutee läbi sajandi" oli senistest jõulukavadest kõige stiilipuhtamalt esimese isiku meetodikal põhinev. Üks omapärasemaid eksperimente on seni olnud ka pedagoogiline programm "Seksualkäitumisest läbi ajaloo", kus omavahel diskuteerivad tänapäevane ja sajanditagune naine ning nende väitlusesse kaasatakse kesk- või vanema astme õpilasi. Kuigi kõrvaltvaataja seisukohalt võib tunduda, et meil on selle meetodi kasutamisel üsna laialdane kogemustepagas, teame ise tunnistada, et oleme alles selle raske tee alguses.

Loodan, et suutsin anda teatraalse ja atraktiivse muuseumi loojatele mõningaid pidepunkte, lähtudes nii kohalikest kui ka maailma senistest kogemustest. Samuti tahtsin õhutada museolooge alati oma tegevuse juures mõtlema, miks midagi tehakse ja millist meetodikat kasutades eesmärgini jõutakse. Väidan, et üksnes vastused neile küsimustele annavad teadmise, kas on jäädud museoloogia raamesse või ollakse jõudnud juba komertsliku ja populistliku kitšini.

Merike Lang on Eesti Vabaõhumuuseumi direktor.

The Estonian museologists have recently begun to think how to make their museums more lively and attractive. And doing this they have mostly been self-taughts. Due to their specific character, the best achievements in that field belong to the museums of open-air type all round the world. Their experience can be used in other museums as well.

The interpretation of an exhibition by using some kind of enlivening justifies itself only if serving certain purposes – to interpret some artefact, environment, etc. One can choose between two methodical approaches – one proceeding from the so-called third person interpretation and another from the first person interpretation.

In the case of the 'third person interpretation', a museologist is an active interpreter of material. He or she is able to

draw comparisons with the present time, to initiate a visitor to think and have a part. This is a dialog with a visitor where the interpreter is not going to identify him- or herself with the acquainted period. The interpreter may wear modern clothing; yet, a historically dressed museologist gives a more proper effect. In the latter case, he or she can also introduce the clothing, as well as the period, people and life-style marked by the wearer of such clothes. Information is not forwarded in a form of first person.

The 'third person interpretation' can also be used when introducing handicraft and work processes. The demonstrator must be active and proffer him- or herself to teach the visitor. Thus, the corresponding activity is not only producing an impression but it also offers an opportunity for cognition.

The 'first person interpretation' is more complicated and depends upon the capacity of a visitor to have a part and accept the interpretation. The interpretation of living history is most common. Here the visitor is like an interlocutor of the interpreter from another time. The interpreter has to keep to his or her role, having no knowledge about "what will happen tomorrow", but knowing well events of, and use of language and work-techniques in, the acquainted period. It is not important, how the ideas have been forwarded, but what the talk and work is about. The interpreter is talking about himself and his work and, just for making comparisons, asking for corresponding skills of the visitor. He or she has also to be able to ward off ironic or provocative comments of visitors who have no will to have a part in the play. It is not possible to prescribe every word of the text of interpretation because it depends on the conversation between the interpreter and the visitor. There is no sense to offer exciting stories while the every-day-life does not presume that.

The 'first person interpretation' is not a presentation of a real history. The history is a form of knowing reality, not the reality itself. The history produced in museums is only one part of structured past. The form and methodics of its interpretation are just questions of technique. If the museologist knows the purpose of his or her work, and what way is the best in gaining that, then he or she can also recognize, either there is a museological interpretation or commercial banality behind the action.

The Estonian Open-Air Museum has used the 'first person interpretation' in its farmstead days since 1996 and in the Christmas programme since 1997. The same methods have been successfully used in museum-pedagogical lessons.

В последние годы эстонские музеи стали больше обращать внимание на самооживлению и на повышению притягательности. Они на этом пути в большой мере самоучки. Самый большой опыт имеют, следуя своей специфике, музеи типа "музей под открытым небом". Их опыт можно использовать и в других музеях.

Посредничество экспозиции с оживлением в какой-либо форме оправдывается в таком случае, когда оно служит определённую цель – интерпретировать среду, объекта и т.д. Здесь выбор между двух методических подходов – third person interpretation или first person interpretation.

В случае third person interpretation музейведитель является активным осмыслителем материала. Он умеет проводить сравнения в современность, заставить посетителя мыслить и участвовать. Это диалог с посетителем, в котором интерпретатор не отождествляет себя с представляемым периодом. Интерпретатор может быть одет по современному, но своеобразный эффект даёт музейведитель, который одет согласно данной эпохе. В таком случае он может представлять и свою одежду, период, людей и образ жизни, которые изображал носитель этой одежды. При этом информация не передаётся от первого лица.

Third person interpretation используется также в представлении навыков ремесла и рабочих процессов. Демонстратор должен быть активным и предлагать себя обучать посетителя. В таком случае деятельность не остаётся только производителей впечатления, но предоставляет и возможность для познания.

First person interpretation наиболее сложное и зависит во многом от способности посетителя участвовать и воспринимать. Самый распространённый вид – interpretation of living history. Посетитель тут собеседник интерпретатора из другой эпохи. Интерпретатор должен удержи-

ваться на своей роли, ему нельзя быть известно "что происходит завтра", он должен хорошо разбираться в событиях представляемого периода, в употреблении языка, владеть приёмами работы. В общении не важно как передаётся какую-нибудь мысль, а то, о чём идёт речь и чем занимаются. Интерпретатор говорит о себе и своей работе, для сравнения спрашивает у посетителя о соответствующих навыках. Он должен уметь отбрасывать иронично-провокативные замечания посетителя не подверженного сотрудничеству/игре. Дословного текста интерпретации невозможно предписать, это зависит от общения с партнёром и с посетителем. Захватывающих сюжетов исполнять не стоит, поскольку ежедневная жизнь такие не предполагает.

First person interpretation не претендует на славу представления действительной истории. История же одна форма знания реальности, а не сама реальность. История, созданная в музее, только часть структурного прошлого. Форма и методика интерпретации этого только технический вопрос. Если музейведитель знает, для чего он что-то делает и какого приёма лучше всего принимать для достижения цели, то получает он и самое лучшее узнавание, имеется ли дело с музейведительской интерпретацией или коммерческой дешёвкой. Эстонский музей под открытым небом использовался приёмом first person interpretation с 1996 года на своих "днях крестьянской жизни", с 1997 года в рождественской программе. Приёмы той-же методики используют успешно и в уроках музейной педагогики.

Eesti Meremuuseum – 65

Jaak Sammet

Meremuuseumist vanemaid muuseumide on Eestis mitmeid, kuid nooremaid veelgi enam. Meremuuseum avati külastajaile pidulikult 23. veebruaril 1935 Tallinna Vanasadama selleks kohandatud ruumides. Taustaks oli merenduse jõuline areng iseisvusaastail, mis tugines hästi toimival koolitussüsteemil, vajadus laiemalt teadustada rahvuslikke meresõidutraditsioone. Pidulikule avamisele eelnes kuus aastat kogumistööd, eestvedajaks kapten Madis Mei (1870–1940). 1940. aastal likvideeritud ja kokkupakitud meremuuseumi sihtasutuse varad viidi pärast sõda Tallinna Linnamuuseumi, Saaremaale ja Haapsallu. 1959. aastal loodud linnamuuseumi merendusosakonnast moodustati 1961. aastal Eesti Riiklik Meremuuseum Suure Rannavärava hooneis. Järgpidevuse aluseks 1935. aastal avatud meremuuseumiga on sealt säilinud esemed, fotod, dokumendid tänases muuseumikogus.

22. veebruaril 2000 peetud tähtpäeväüritustest oli keskne meremuuseumi IX teaduskonverents. Kirjanike Maja saali kogunes tublisti üle saja huvilise. Järgnevalt lühikokkuvõtted kaheksast konverentsiettekandest.

Urmas Dresen rääkis muuseumi direktori ametile kohaselt Eesti Meremuuseumist uue aastatuhande künnisel. Nii muuseumi lähimineviku kui tuleviku probleemid taanduvad eelkõige ruumidele. 1980. aastal näitusega avatud Paksu Margareeta suurtükitorile, kus 1981. aastast on põhiekspositsioon, pidid lisanud hoidlaruumid. Olümpiaregati lainel kulgenud ehitusele järgnes aga vaikus. Püssirohukelder (Uus tn 37), mida asuti hoidlaks kohandama 1986. aastal, pole nõuetele vastavaks saanud tänaseni. Samal ajal on muuseumikogu täienenud eriti suuremõõtmeliste esemetega (paadid, meremootorid, ankrud, jahid, navigatsioonimärgid). Mullu sügisel alustati Pikk tn 70 õuehoone ümberehitust ja sealsed fondiesemed tuli viia rendipinnale Pirital. Õuehoonesse paigutatakse remondi järel dokumendiarhiiv, fotokogu, merekaardid jm.

Kiiret lahendust ootab muuseumilaevalade – auriku "Suur Tõll" ja allveelaeva "Lembit" lõpliku asukoha probleem. "Suure Tõllu" ohutu ja väärikas paik peaks olema Vanasadama Admiraliteedi basseinis. Selle kõrval on kunagine Riigi Sadamatehaste korpus, ehitatud aastail 1939–1941. Täna selle kõledalt tühi 85 m pikkune hoone sobib allveelaeva "Lembit" kuivale paigutamiseks ja lahendaks muuseumi suuremõõduliste eksponaatide publiku ette toomise probleemi. Taotlused selleks ootavad vastust.

Vello Mässi teemaks oli Eesti randlase merekaart ja navigatsioonikunst muinasajal. Eesti pädevaim allveearheoloog analüüsis muinasaja randlaste võimalusi toime tulla avamerel, kus toeks ka pikaajaline navigaatorikogemus. Eesti läänerranniku asukad teinud juba 7500 aastat tagasi kuni 100kilomeetrilisi mereretki väikesaartele hooajaliseks hülgepüügiks. Väide tugineb arheoloogi Aivar Kriiska kaevamistulemustele Ruhnus ning Saaremaa ja Hiiumaa tol ajal merest välja ulatunud aladel. Kuidas leiti suund silmapiiri taha? Orientiiriks sai olla "pilvemüts" saare kohal. See moodustub kuumadel ja tuulevaiksetel suvepäevadel päikesest kõetud maalt kerkivate õhuvoolude toimel. Nii orienteerusid ka polüneeslased Vaiksel ookeanil. Liisaks jälgiti kindlasti lindude rändesuundi. Arheoloogilised tõendid kinnitavad mereühenduse olemasolu Saaremaa ja Ojamaa (Gotlandi) vahel u 2700 aastat tagasi. Purje kasutuselevõtuni meil kulus siis veel 1400 aastat. 12.–13. sajandil, nn eestlaste viikingiajal tehtud rüüsteretki Saaremaalt üle Läänemere kinnitab Läti Henriku kroonika.

Geograafilise maailmapildi kujunemisel oli oma osa sõjaretkil vangina sõudjaks kaasavõetute andmestikul. Meresõidutingimusi osati ennustada looduse märkide järgi. Läbitud mereteede arvestust peeti vahemaade kaupa, mida ühe sõudjate vahetusega läbida suudeti. Lootsimist ja rannalähedaste ohtlike mereteede märgistamist pidas ettekandja seni arvatust tunduvalt vanemaks.

Läti merenduse historiograafiast andis ülevaate Ilze Bernsone, kes juhib Riia Linna- ja Meremuuseumis merendus-ajaloo poolt. Koos läti rahvusliku merenduse tõsuperioodiga 19. sajandi teisel poolel hakkas kujunema ka läti keelne merenduslik trükisõna. Kindlasti esilekõnnidivaim merenduse propageerimisel oli Krišjanis Valdemars (1825–1891). Juba Tartu ülikoolis õppides avaldas ta 1857. aastal programmilise artikli lätlaste ja eestlaste meresõidu võimalustest (*Über die Befähigung der Letten und Esten zum Seewesen*). K. Valdemarsi pärand avaldati 1936–1937 kogutud teostena kahes köites. Meile vähemtuntud nimi on Ansis Bandrevičs (1850–1935), kelle uurimusi Läti purjelaevandusest ja laevaehitusest peetakse väga kaalukaiks. 1889–1910 andis ta välja merekalender-almanahhi (*Baltijas jūrnieku kalendārs*), 1906–1911 merendusajalehte *Jūrnieks*. Võrreldes naabrite tehtud tolleaegse eestikeelse merendusliku kirjavara mahuga, ei kipu vaekausid kuidagi meie kasuks langema.

Iseseisvusaastail olid Eesti ja Läti merendusliku trükisõna üldilme ja perioodikaväljaanded laadilt üpris sarnased. Janis Juskevičsilt (1886–1961) ilmus kapitaal-ne uurimus hertsog Jakobi valitsemisajast 17. sajandi Kuramaal. See oli sealse merenduse hiilgeperiood, mil Kuramaa kolooniateks olid Tobago saar Lõuna-Ameerikas ja St. Andrease saar Aafrikas Gambia jõe suudmes.

Nõukogude perioodi merendusajaloolaste töödest on ajaproovile enam vastu pidanud V. Pavulansi, E. Blumfeldi, R. Malvessi uurimused. Paguluses töötanud ajaloolastest oli väga produktiivne ja hinnatud prof Edgars Andersons. 1966. aastal asutati Inglismaal Cardiffis Läti Merendusajaloo Arhiiv. Huvitaval kombel on samas linnas ka eestlaste pagulasmerenduse mahukas andmepank (Einar Sandeni halduses).

1990. aastate läti merendusajaloolastest on esile tõstetud A. Pope, J. Hartmanis. Mainimata jäi Ilze Bernsone enese suur töö. Tema oli 1998. aastal ilmunud läti merendusentsüklopeedia (1850–1950) peatoimetaja.

Selle ülevaate kirjutaja teemaks oli traallaeva **“Merituul” põgenemine 1947. aastal**, põhiallikaks juurdlustoimik (üle 300 lk) Rahvusarhiivi eraarhiivide osakonnas. Peale sõda on teada mitmeid Nõukogude Liidu merepiiri ületamisi mootorpaatidel, kuid laeva põgenemine kogu meeskonnaga oli erakordne.

Traallaev MRT-176 “Merituul” ba-

seerus koos paljude samatüübiliste laevadega 1947. aasta suvest Klaipedas, kuna sealsetes vetes peeti miiniohtu väiksemaks. “Merituule” meeskonda kuulus kaheksa eestlast ja üks ingerisoomlane (28aastane demobiliseeritu). Kapten Enno Laessoni (22) kõrval olid ülejäänud eestlased 17–20aastased. Kõik laevapere liikmed olid vallalised ja parteituid, pärit väiketalundest või töölisperekondadest. Mitmel oli sugulasi sõja ajal läände jõudnud. Põgenemiskavatsus tekkis juba suvel, seda arutati korduvalt erilise konspiratsioonioskusega. Kapten Laesson ootas põgenemiseks sobivamaid olusid. Merel patrullisid pidevalt Nõukogude Liidu piirivalvelaevad ja lennukid.

Viimast korda väljus “Merituul” Klaipedast merele 1947. aasta 4. detsembri hommikul. 5. detsembril kella kuue paiku, viibides umbes 40 miili Klaipedast, võeti suund Gotlandile. 5. detsembril kell 24 jäädgi ankrusse Gotlandi lõunaosas asuva Faluddeni tuletorni lähedal. 6. detsembri hommikul saadi kontakt Rootsi ametivõimudega, järgnesid rutiinsed toimingud kõigi põgenike esitatud astülitootluste rahuldamiseks.

“Merituule” põgenemine oli valus hoop võimudele. 1948. aasta jaanuaris viibis Tallinnas kontrollkomisjon Moskva eesotsas kalatööstuse ministri ase-täitjaga. 1948. aastal lõpetati Eesti traalpüük, laevad anti üle Leedu NSVle. Traalpüüki taas alustati meil alles 1951. aastal.

“Merituule” riskantne põgenemine oli eriteadmisteta noorte algatus, mis polnud seotud vastupanutegevusega Eestis ega suunatud pagulasringkondadest.

Konverents jätkus **Juhan Kreemi** (Tallinna Linnaarhiiv) esinemisega teemal **“Maasilinna foogt ja tema ülemeresidemed”**. Meremuuseumile seonduv see kohanime tuntud vrakileiuga 16. sajandi keskpaigast, põhjustades suurt huvi ka fragmentaarsete taustandmete vastu.

Maasilinna (Soneburg) juures ristus meretee läbi Väikese väina maismaatee ülesõidukohaga Muhusse (“uisutee”). 1451. aastal asusid seal viis orduvenda ja neli preestervenda, 1488. aasta visitatsioonisedel kiidab väikese linnuse tugevust. Foogti kirjavahetuses kajastuvad laevahukkude ja kaupade päästmisega seonduv ning mereröövid. Viimased olid 15. sajandi ebakindlates oludes pidevalt laevaliiklust häirimas, sh ka poliitilise survevahendina. Kolmeteistaastases sõjas (1453–1466) sai Taanist Saksa Ordu

liitlane Preisi suurte hansalinnade vastu. Maasi foogt osales aktiivselt sõjategevuses merel ja ühes Danzigi vastu suunatud aktsioonis 1457. aastal Bornholmi lähisel langes ta vangi. 1458. aastal Saaremaad rüüstanud Danzigi kaaprid märgivad ühe põhjenduse Maasilinna foogti resideerumist seal.

16. sajandi algupoole Läänemere tuntuima mereröövli Sören Norby tegevus ristus korduvalt Maasi foogti asjaajamisega. Kord süüdistas Norby foogti, kord lükkas foogt ümber kuuldusi oma koostöösidemeist Norbyga. Foogti ülemeresidemed olid tolle aja poliitiliste sündmuste kajastuseks. Kohalikus laevaliikluses oli Maasi foogt üks võtmeisik, kuid jagas vastutust Saare-Lääne piiskopiga. 16 teadaoleva Maasi foogti edasine karjäär näitab, et selle väikefoogtkonna juhtimine ei tähendanud kõrvaletõrjutust. Paljud jätkasid komtuuri ametis Pärnus, Tallinnas, Viljandis.

Saksa Ordu Liivimaa haru lagunemisel õnnestus viimasel Maasi foogtil 1564. aastal saada mõneks ajaks Taani asehalduriks Saaremaal. Kuna linnus käis sõjas korduvalt vaenupoolte käest kätte, lasti see 1576. aastal Taani kuninga käsul õhku.

Sõjaajaloolase **Mati Õuna** teema oli **“Briti laevastik Eesti Vabadussõjas”**. Üldtuntule lisaks oli ettekandes kaks põhisõnumit. Täpsustati Briti laevastiku tuleku otsust, mida on populariseerivas vormis esitatud eestlaste kutsele vastamisena. Tegelikult otsustati Briti laevastiku Läänemerele saatmine juba 11. novembril 1918, s.o vaherahu allakirjutamise päeval. Briti Admiraliteet sai ülesande viia laevastikuüksused Läänemerele vältimaks üllatusi, mis tuleneksid ebastabiilsusest olukorrast Saksamaal. Kergeristletjate eskaader ja kaks hävitajate flotilli sõitis Firth of Forth'i lahest Šotimaal välja 27. novembril 1918.

Autor oli kokku võtnud 1918–1919 Läänemerele tegutsenud Briti sõjalaevastiku suuruse. Korduvalt vahetunud laevu oli kokku 284, sh 74 abilaeva. Koos laevadega vahetunud mereväelasi viibis Läänemerele u 29 000. Sõjalaevadest suurim oli lennukikandja “Vindictive”, mis tõi 1919. aasta juulis Tallinna 2000 tonni varustust ning jõudis Koivistoni (Primorsk). Läänemerele käisid veel monitor “Erebus”, 23 ristlejat, 85 hävitajat, 20 allveelaeva, 2 miiniveeskajat, 18 miinitraalerit, 20 torpeedokaatrit, 4 baaslaeva. Toodud arvud on muljetavaldavad, kuid objektiivsemat võrdlust Soomest saadud

abiga pakuks üheaegselt Eesti lähivetes olnud Briti laevade arv.

Militaarteemal jätkas **Vladimir Koppelman**, kes rääkis muuseumi mererelvastuse püsinäituse kujunemisest ja museaalsest tähtsusest.

Teatavasti võeti aprillis 1992 Nõukogude Liidu Balti laevastiku muuseumilt üle allveelaev “Lembit” Pirital. Ajaloolise mererelvastuse esimesed kogutud näidised paigutati “Lembitu” taraga piiratud kaile samuti juba 1992. aastal. Esmajoonnes peeti silmas allveelaevadel ja nende tõrjeks kasutatud relvastust, hiljem lisandus palju muud hävimisest päästetut. Esinduslik meremiinide kollektsioon võimaldab tutvuda tööpõhimõttelt ja paigutusviisilt erinevate miinitüüpidega. Näituse spetsiifika tõttu on suur tähtsus selgitaval tekstil. Näiteks 130 mm kaliibriga vana suurtükimürsk saab vaataja jaoks hoopis konkreetsema tähenduse teadmisest, et need olid kasutusel Vabadussõjas relvastatud jäämurdjal “Tasuja” ning soomusrongide suurtükkidel “Kalevipoeg” ja “Rasputin”.

Erinevalt teistest Euroopa riikidest puudub Eestis riiklik sõjamuuseum oma keskse andmepangaga. Maailmasõdades ja Vabadussõjas Eesti maal ja merel kasutatu kogumine sõltub juba praegu suuresti õnnelikust juhusest. Meremuuseumi mererelvastuse kogu aitab seda tühimiku osaliselt täita. Selles ilmnebki püsinäituse museaalne tähtsus.

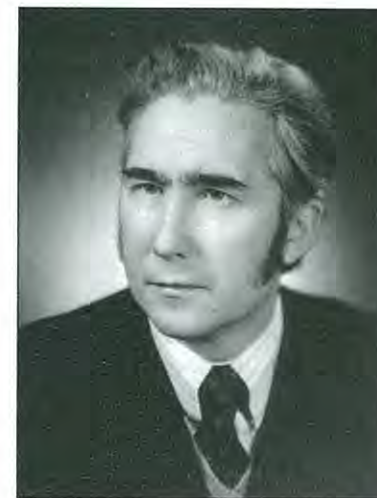
Ants Pärna teemaks olid **laevamudelid meremuuseumis**. Laevamudel on kõigile meremuuseumile eriomane eksponaadiliik – informatiivne ja atraktiivne. Eesti Meremuuseumis on arvel 230 laevamudelit, mis jagunevad täismudeleiks (131), poolmudeleiks (51), seinamudeleiks (21) ja mudeleiks pudelis (27). Täismudel on laeva väliskuju võimalikult täpne koopia, enamasti mõõdus 1 : 100, vanemad ka 1 : 75 ja 1 : 50. 23 mudeli autor on kapten ja merekooli õpetaja Hermann Tõnissoo (“Suur Tõll”, “Eestirand”, “Kopenhaagen”, “Tormilind”, “Jüri Vilms” jt). Olev Roesilt on muuseumis 21 mootorlaeva mudelit (“Briis”, “Juhan Sütiste”, “Kristjan Palusalu”, “Estonia” jt). Mudelite autorite na on esindatud kokku 73 meistrit, 57 mudeli autorid pole teada. 26 täismudelit ja 18 poolmudelit on pärit sõjaeelse meremuuseumi kogust.

Konverentsiettekaned kinnitasid, et merendusajaloo temaatika on väga mitmetahuline.

Jaak Sammet on Eesti Meremuuseumi teadusdirektor.

Kaks korda sündinud

Ants Pärna

Eesti Meremuuseum tähistas 1. jaanuaril 2000 oma 65. sünnipäeva. Sel puhul peeti 22. veebruaril muuseumi teaduskonverentsi ning toimus hubane koosviibimine kolleegidega teistest muuseumidest ja paljude muuseumisõpradega merendusringkondadest.

65 aastat on täismehiga. Olles olnud sellest 34 aastat meremuuseumi eesotsas, tahaksin meenutada inimesi, kes on olnud muuseumi sünni, õigemini küll sündide juures, ning olulisi hetki ja sündmusi, mille tulemusena on meremuuseum selline, nagu ta kaasajal on.

Memuaaride kirjutamisel satub autor mitme ohu meelevalda. Ta kas hakkab kõiges ilustama ja ülehindama oma tegevust või laskub äärmisse pessimismi ning näeb tagantjärele oma tegevuses vaid tühja tööd ja tuuletallamist. Seepärast katsungi oma tegemistest pajatada nii vähe kui saan.

Meremuuseum sai Eestis sündida tänu Eesti merenduse ja kalanduse pikale ajaloo. Need valdkonnad olid Eesti majandusel väga olulisel kohal. 1936. aastal ilmunud esimeses “Eesti Laevanduse Aasta Raamatus” kinnitas tollane teedeminister O. Sternbeck, et “teotsemine merel on üks tähtsamatest teguritest meie

rahvusliku jõukuse tõstmiseks”. Küll tahaks, et seda mõistaks ka praegune valitsus.

Edukas teotsemine merel lõi aluse ka meremuuseumi loomisele. Muidugi oli vaja inimesi, kes oma igapäevatöö kõrvalt oskasid vaadata kaugemale, oskasid mõista vajadust säilitada esivanemate loodut. Need mehed meremuuseumi esimese sünni juures olid Eesti Veeteede Valitsuse direktor Eduard Avik ja vana meremees, Eesti Veeteede Valitsuse süvendustööde juhataja kapten Madis Mei. Viimane oli pärit Hiiumaalt vanast meremeeste suguvõsast, mis andis palju tuntud meremehi, kuid ka kaunite kunstide esindajaid, kellest tuntumad olid Kristine, Lydia ja Natalia Mei. Nende kahe eespool mainitud mehe algatusel asuti koguma merendusajaloo vanavara, et tulevikus luua meremuuseum. Esimene sellealane kirjutis ilmus ajalehes “Päevaleht” 1931. aasta 2. septembril. Esialgu pandi huvitavamad asjad välja veeteede valitsuse hoones kahte väiksesse tuppa, kus neid näidati külalistele.

Meremuuseumi loomise, töölerakendamise ja edasise tegevuse juures oli teisi häid abilisi, eeskätt E. Past, A. Gustavson ja A. Heinmaa. Nad aitasid randadest vanavara koguda ja avaldasid ajakirjanduses rohkesti artikleid mereajaloost ja -muuseumist. E. Pastilt ilmus ka mitmeid mereajaloolaseid raamatuid.

Aeg Meremuuseumi avamiseks sai küpseks 1934. aasta 24. detsembril, mil Madis Mei sai ametlikult lisakohustuse – asutatava Meremuuseumi juhataja ameti alates 1. jaanuarist 1935. Selle töö tasuks oli prii korter, küte ja valgustus. Viis järgnevat aastat oli Madis Mei meie mõistes nii muuseumi juhataja, teadur, koguhoidja kui ka koristaja. Meremuuseumile eraldati avarad ruumid sadamas asuva laohoone teisel korrusel, kus 23. veebruaril 1935 avati pidulikult ligi 360 inimese osavõtul ekspositsioon. Viis aastat töötas

ja arenes Meremuuseum edukalt. Siis tulid aga Tallinna sadamasse Nõukogude Liidu sõjalaevad ja Eestisse nõukogude võim ning Meremuuseum suleti ja löödi sadamast välja. 1940. aasta 4. novembril pandi muuseumi likvideerimise kohustused Mereklubi juhatajale A. Pärn'ale (peaegu minu nimekaim). Merelaevandus, kelle alluvusse muuseum jäi ja kes kavatses selle avada Mereklubi ruumides, määras tema juhatajaks tuntud kapteni Benjamin Valteri. Alanud sõda muuseumi uuesti avada ei lasknud. Ajaleht "Eesti Sõna" kirjutas 20. novembril 1942, et Meremuuseumi varad koliti ajaloomuuseumi juurde Toompeale, kus ta kavatakse avada. Seda aga ei toimunud. Peale sõda anti kõik varad ametlikult hoiule Tallinna Linnamuuseumile.

Möödusid aastad.

Viiekümne aastate lõpul jõudsid Eesti Merelaevanduse parteikomitee sekretär Gordian Tumanov ja plaaniosakonna juhataja Ivan Jaklas arusaamisele, et Eestis peab olema meremuuseum. Esimene neist oli 1924. aastal Narvas sündinud kultuuri-lembene mees, teine aga Peterburis üles kasvanud, kõrghariduse ja teadustöö kogemustega merendusspetsialist, kes alustas Eesti Merelaevanduse ajaloo kirjutamist. Surm 1963. aastal katkestas selle töö. Tema kogutud rohkearvulist materjali säilitatakse meremuuseumis.

Nende kahe mehe aktiivse tegevuse tulemusena loodi 1959. aasta 18. augustil Tallinna Linnamuuseumi juurde "Merelaevanduse ajalugu käsitlev osakond" kahe teaduriga, kelleks said Viktor Tõnissoo ja Helge Peterson. Nad kogusid kõik Meremuuseumi varad Mereklubisse. 1960. aasta juulis korraldati Harju tänaval asunud lektoriumis kuuajaline ulatuslik näitus "Eesti ja meri". Seoses selle näitusega tekkis ka minul esimene kokkupuude meremuuseumiga.

1960. aasta suvel jäin tervislikel põhjustel aastaks kaldale merelaevanduse reservi. Koos viie teise meremehega suunati mind sinna näitusele konsultant-gii-

♦ Kapten Madis Mei, Meremuuseumi juhataja aastail 1935–1940
♦ Captain Madis Mei, Director of the Maritime Museum in 1935–1940
♦ Капитан Мадис Мей, директор Морского музея 1935–1940

diks. Pärast seda sain aastaks Noorte Meremeeste Klubi juhatajaks. 1960. aasta 16. novembrist hakkasin muude tegemistega kõrval restauraatorina Tallinna Linnamuuseumis meremuuseumi laevamudeleid korrastama.

Ja siis saabus oodatud päev – 3. juuli 1961, mil ENSV kultuuriministri käskkirjaga nr 280 loodi alates 1. juulist Tallinna Linnamuuseumi merenduse osakonna baasil iseseisva asutusena Eesti Riiklik Meremuuseum. Sisuliselt oli see Meremuuseumi taasloomine, tema uuestisünd, kuigi käskkiri sellest ei räägi. Muuseumi direktoriks pidi eeldatavalt saama vanemteadurina töötanud Viktor Tõnissoo. Miks teda sellele kohale ei määratud, on mul seniajani teadmata. V. Tõnissoo oli lõpetanud 1951. aastal Tallinna Kalandustehnikumi laevajuhina nagu minagi. Direktori ametikohale pretendeeris ka kunstnik ja purjesportlane Olev Eensalu. Juuli algul kutsuti aga

mind kultuuriministeeriumi ning pakuti direktori ametikohata, kusjuures mainiti, et seda on arutatud ka Eesti Merelaevandusega. Tahtsin sügisel minna tagasi merele. Merelaevanduse uus parteikomitee sekretär N. Timohhin veenis mind, et läheksin siiski sellele ametikohale, kuna olen juba meremuuseumi tegemistega kursis ja arvatakse, et ma tulen seal toime. Pakutav amet oli üsnagi huvipakkuv. Võtsin siiski mõned päevad aega arutamiseks ning lõpuks leppisime kokku, et lähen ajutiselt, vähemalt aastaks, siis tulen merelaevandusse tagasi. Kuid elus on sageli nii, et ajutised ajad kipuvad muutuma üsna pikkadeks. Minu puhul on see "ajutine aasta" veninud tänaseni.

Meremuuseum pidi saama Pikal tänaval linnamuuseumi ruumid, kui see kolib uutesse remonditavatesse ruumidesse Vene tänaval. Esialgu tuli meil olla mitmel pool. Vene tänaval elasime kui metsas, kuna seal toestati ülakorruse lagi koorimata palkidega. Mahavõetud katuse pärast polnud üllatuseks ka mõnel hommikul paras veekiht põrandal. Üsna mereline tunne oli. Lõpuks saime head ruu-

mid Tallinna Mereväebaasi ülema abiga Erika tänavale Mereväe kasarmusse.

Sellal asus Tallinnas Vene tänaval endise Vabadussõja Muuseumi ruumides Balti Laevastiku lahingukuulsuse tuba. Taotlesime selle ühendamist meie muuseumiga, mereväelased seda aga ei tahtnud. Meie rahustamiseks andsid nad need ruumid meile, ise aga töid Baltiiskist üle oma muuseumi, liitsid sellega lahingukuulsuse toa ja avasid muuseumi Narva maanteel neile kuulunud ruumides.

Meremuuseumi esimese poolaasta eelarve oli sama suur kui järgnevatel aastatel kogu aastaks. Esimestel kuudel valutas pea peaaegu igal õhtul uudsetest probleemidest. Eks ma istusin siis ka muuseumide inspeksiooni juhataja I. Rosenbergi kabinetis nõu küsides sagedamini, kui vaja oleks olnud. Kuid tublide kaaslastega muuseumis saime kõigi raskustega hakkama.

Järgnevalt tahaksingi meenutada mõ-

ne sõnaga esimesi töötajaid. Olime kõik algajad, kel muuseumitöö kogemused puudusid.

Viktor Tõnissoost oli juba juttu. Ta lahkus muuseumist 18. septembril 1961. Helge Peterson lahkus varem, 20. veebruaril. Lühikest aega, 17. aprillist 1961 kuni 5. septembrini 1962 töötas teadurina Tiia-Mare Vint. Järgnevad töötajad jäid meile aga kõik pikemaks ajaks ja see tendents on säilinud tänapäevani. 1. augustist 1961 kuni 1. oktoobrini 1967 töötas muuseumis vanemteadurina Vello Kuldna, kes siirdus ajaloomuuseumi teadusdirektoriks. Tema koostas muuseumi uue ekspositsiooni plaani. Suvekuudel sõitis ta ringi rannaküladel esemeid ja materjale kogudes. Kui 1965. aasta 22. oktoobril lõikas kultuuriminister meremuuseumi

ekspositsiooni avades allkorrusel linti läbi, siis pesi Vello koos koristajaga üla-korrustel veel ekspositsiooniruumide põrandaid. Restauraatorina (18.9.1961–1.3.1979), seejärel muuseumiteenijana (kuni 1.9.1981) töötas meil Richard Kleesmann. Tema käte vahelt käisid läbi peaaegu kõik tollal muuseumis olnud eksponaadid. Neid võttis aga arvele, inventeeris ja korrastas peavarahoidja Kaia Varrak, kes tuli meile Tartu ülikoolist 1. augustil 1962 ja lahkus siit tööle kultuuriministeeriumi 1973. aasta oktoobris. Tema töö pani aluse korras kogudele. Kuuekümnendaist aastaist tuleks ära märkida veel Rein Orast (10.09.1966–31.09.1975), kes läks meilt tööle Partei Ajaloo Arhiivi ja töötas praegu Muuga sadama arhiivi juhatajana, ning Tõnu

Kaske, kes tuli meile samuti ülikoolist 1. augustil 1967 ja töötas muuseumis senini. Tingimata tahaks ära märkida ka kauaaegset raamatupidajat Erika Paldroki, kes töötas muuseumis 1. augustist 1961 kuni 3. juulini 1973 ja lahkus meilt raske haiguse tõttu vaid kuu aega enne oma surma. Tema kohta meenub juhtum, mil rahandusministeeriumi revident kurtis: "Kuidas see küll saab võimalik olla, et akti pole ühtki viga kirja panna." Oma hoolsuse ja kohusetundlikkusega oli ta väga hinnatud ka väljaspool muuseumi. Sama hoolas ja korrektne oli oma töös ka kauaaegne kassapidaja Salme Pedak (5.11.1965–31.12.1977), kes hiljem sama hoolsalt töötas veel palju aastaid Eesti Loodusmuuseumis.

(Järgneb)

♦ Eesti Meremuuseumi hoone Pikk tn 70 1960. aastail
♦ Building of the Estonian Maritime Museum at Pikk 70 in the 1960s
♦ Здание Морского музея ул. Пикк 70 в 1960-х гг

Sada aastat Saaremaal

Olavi Pesti

Kogu maailmas põhjustas 1999. aastal palju ärevust lähenev nelja numbrilise pööripäev. See viis Saaremaa Muuseumi töötajad mõtlema korraldada oma kogudest üks isemoodi näitus, mis meenutaks aastaid 1900–1999 ja annaks edasi nende hõngu. Kui tavaliselt on fondinäitused üles ehitatud teemade, elualade või perioodide viisi või tutvustavad viimase aja tulmeid, siis seekord lähtusime rangelt kronoloogiast: iga aastat iseloomustagu vähemalt üks sel aastal valmistatud või sellega otseselt seotud eseme, lisaks mõni samaaegne dokument ja foto. Et see idee oli üsna julge, saime aru näituse koostades: igakülgse huvide pidid esindatud olema kõik olulised elualad ja võimalikult erinevad esemeliigid, kajastamata ei tohtinud jääda ükski saarlaste elu oluliselt mõjutanud sündmus. Samas tuli edasi anda iga ajastu hõngu ja vaimu. Kogu materjal pidi mahtuma Kuressaare linnuse keldrisaali 140 ruutmeetri.

Et näitust lähemalt iseloomustada, esitan väljapandust (millest suur osa oli esmakordselt avalikkusele vaadata) mõned näited. 1905. aastat markeeris muuhulgas vakk, mille Maksim (Madis) Peggel valmistas oma mõrsjale Elisaveta Tornile pulmakingiks (muide, tegemist on Juhan Peggli vanematega). 1912. aastal lõppes linnuse kohandamine Saaremaa Rüütelkonna esindusruumideks – vaadata on maamarssali suursugune tool. Ruudu Armas Pallasmaa külast õmbles 1915. aastal kauni kostüümi, mis nüüd oli näitusekülastajaid “tervitava” mannekeeni seljas. Pärast poja Viktori hukkamist 1922. aastal olevat Eduard Kingissepp pärimuse kohaselt kandnud mõnda aega punast särki – seegi oli välja pandud. 1923. aastal võitles kunstipedagoog Alma Klauren agaralt Saaremaa savivaru parema kasutamise eest. Berliini ühest laborist on talle saadetud komplekt

kitud süngetooniline plakat kuulutas: “Eesti Leegionis kehastub Kalevipoja vaim!”. 9. mail 1945 tehtud foto näitas, et Kuressaare pargis toimunud Nõukogude sõjaväelaste rõõmupidu oli rahvarohke tantsulka. On väga tõenäoline, et Saaremaa julgeolekuosakonnas kasutusel olnud rotaatoril paljundati muuhulgas ka 1949. aasta massiküüditamise nimekirjad.

Aastanumbri 1953 all seisis “kõigi rahvaste suurima sõbra” J. V. Stalini kipskuju, näitusele rahulolevalt ja võimukalt pilku heitmas. Kuna see oli aga tema surma-aasta, muutus näituse üldilme siitpea-

Fotod Enno Raun

- ◆ Vaade näitusele “Sada aastat Saaremaal”
- ◆ View of exhibition *Hundred years in Saaremaa*
- ◆ На выставке *Сто лет на Сааремаа*

miniatureid telliskive – siinse savi kvaliteediproove. 1926. aastal maalis tuntud kunstnik Andrei Jegorov ilusa Ruhnu vaate, mis nüüd jõudis esmakordselt näitusesaali. 13. augustil 1932 kirjutas ajaleht “Meie Maa”: “Pesukaru lasti maha. Oli Kuressaare Pärna tänawal kanawarvil. Haruldase rõõwiku nahk paigutatakse muuseumi.” Aasta varem oli õnnetu loom põgenenud Kuressaare aastalaata külastanud loomaaiast, nüüd leidis ta koha näitusevitriinis.

Näituse järgmise osa üldilme oli märksa karmim. Raskekuulipilduja “Maksim” tulistas 1941. aasta Sõrve lahinguis, omavalmistatud ahing ja kamm olid kuulunud 1942. aastal Rangla rabas tabatud kommunistlikele illegaalidele J. Ellamile ja A. Kuulile, 1943. aastal trü-

le jälle rõõmsamaks. 1957. aastal osteti metsamajandile “Luts” – teine teadaolev televiisor Saaremaal. 1964. aastal meenusid Suure väina põhja paigaldatud elektrikaabli katkend ja paigaldusparve makett. Kummaline aparaat on 1969. aastal teeninduskombinaadis “Saare” kasutusel olnud pastapliiatsite täitmise masin – aga kes teab, vahest tuleb keskkonnateadvuse arendes midagi taolist taas kasutusele? A. Müürisepa pronksbüsti meenutas tema nime omistamist Orissaare keskkoolile 3. novembril 1970, Aadu Hindile 1977. aastal saadetud kutsel Ülemnõukogu istungjärgule võis näha sm L. I. Brežnevi enda allkirja. Kreeka kaubalaeva “Volare” madalikulesõitu Sõrve rannikul 1980. aastal meenutas kapteni võtmekilp, Nõukogude piirival-

velipniku F. Mustajevi päästmist muuseumi kantseleihoone korstnast 1982. aasta haruldane foto.

Murrangulist 1988. aastat tuletas meelde jõululaupäeval Kuressaare linnuse torni heisatud rahvuslipp. Minevikku kadunule viitasid 1989. aastal eemaldatud tänavasildid “Nõukogude”, “Komsomoli”, “J. Preobraženski” (viimast nimetati rahvasuus Surmud Venelase tänavaks). 1995. aastal Hiiumaaga ühendust pidama hakanud parvlaeva “Vardö” maketi on valmistanud selle kapten Tiit Jõgi isiklikult. Näituse suurim eksponaat oli 1998. aastal Karala randa uhitatud haruldase eksikülalise – mõõkkala topis, mis valmistati stuudios “Viridis”. See 254 cm pikkune *Xiphias gladius* hüüdnimega Josefine on muuseumikogus juba kolmas

- ◆ Nii kajastusid näitusel II maailmasõja aeg ja 1980. aastad
- ◆ Period of World War II and 1980s in exhibition
- ◆ Вторая мировая война и 1980-е годы на выставке

omataoline; 1894. aastal Põduste jõest leitud kalast on säilinud ainult pea (pikkus 91 cm), juba 1920. aastail oli ekspositsioonis mõõkkala skelett pikkusega 245,5 cm.

Näitusesaali keskele oli paigutatud kolm pikka rida pabereid, mis peaaegu iga inimese elus väga olulised: kõik 100 aasta jooksul ilmunud ülesaaremaalised ajalehed, erinevate võimuperioodide paberrahad ning kõikvõimalikud isikutunnistused. Üleelatud aegade keerukust iseloomustab ilmekalt Riidu Kivile kuulu-

nud dokument: 1937. aastal välja antud Eesti Vabariigi isikutunnistuse esilehele on löödud stamp “Pasport võdan v 1941 godu”, taha liimitud Saksa okupatsiooni-võimude isikutunnistus 1942. aastast...

Kirjeldusest võib jääda mulje, et näitus “Sada aastat Saaremaal” oli väga kirju ja eklektiline – mingisugune kunst-kamera. Kuid koostajate endigi üllatusiks oli tulemus emotsionaalne ja informatiivne, andes eri ajastutest autentsemagi pildi kui mõni rangelt “teaduslik” ja süstemaatiline väljapanek. Külastajates

äratas üle kolme kuu lahti olnud näitus suurt huvi; mõistagi seadis enamus neist kõigepealt sammud oma noorusaega meenutavate eksponaatide juurde. “Sajandinäituse” omamoodi järelkajaks on Kuressaare päevalehes “Meie Maa” terve 2000. aasta jooksul ilmuv artiklisari “Saaremaa XX sajandil” – iga aasta kohta üks kirjutis, autoreiks peamiselt muuseumitöötajad.

Olavi Pesti on Saaremaa Muuseumi teadusdirektor.

At the end of 1999 the Saaremaa Museum organized an exhibition “Hundred years in Saaremaa”. Usually such exhibitions have been compiled thematically or periodically but this time we tried to reflect the history of the county strictly chronologically. From the period 1900–1999 there was displayed one item, one photo and one document from each year. We were afraid that the exhibition will be too eclectic and variegated but the result was quite successful. In one room (140 m²) we managed to show various sides, events and problems of the history of the last century in Saaremaa. The exhibition was not only informative but also emotional; the visitors could cognize the aura of various historical periods.

Meie sajandi talverõõmud

Anu Järs

Aasta algul oli Eesti Rahva Muuseumis võimalik tutvuda 20. sajandi talviste vaba aja veetmise viisidega.

Üheks ajendiks näituse tegemisel olid meediast kõrva jäänud jutud eestlastest kui põhjamaalastest ja suusatamisest kui suisa rahvuslikust spordialast. Sellest lähtuvalt soovisin näidata, milline on olnud suusatamise tähtsus eri aegadel. Näituse ettevalmistamise käigus otsustasin vaatluse alla võtta ka uisutamise-kelgutamise ning seadsin eesmärgiks erinevate mõtteviiside ja elulaadide tutvustamise. Näitus "Meie sajandi talverõõmud" põhines vastandusel: liikumine vajaduse pärast versus liikumine liikumise (rõõmu) pärast.

Algul kavatsesin tunduvalt rohkem tähelepanu pöörata üksikutele esemetele, tüpoloogiale, erinevatele suusavalmistamise tehnoloogiatele, suusamäärimise viisidele jne. Siiski otsustasin lõpuks ees-

♦ Näituse kuraator ja 1930. aastate noored suusatajad

♦ The curator of exhibition Winter Wonderland and skiers of 1930s

♦ Куратор выставки Зимние радости и молодые лыжники 1930 гг

Fotod Arp Karm

pool mainitud skeemi kasuks, mis tundus kõnekam kui detailne mitmeharuline näitus. See ei tähendanud täielikku loobumist esemete tutvustamisest, kuid piiras oluliselt esitatavat materjali. Nii näiteks väärinuksid vanad suusad, rajad, padinad ja muu "eksootiline" aines palju rohkem ruumi, kuid see oleks viinud näituse tasakaalust välja. Kõrvale jäi professionaalne sport – sellele viitab sõna "talverõõmud" näituse pealkirjas. Siiski tulid mõned inimesed vaatama spordialaloolist väljapanekut, otsides näiteks informatsiooni Eesti spordikuulsuste kohta.

NÄITUSE ÜKS POOLUS – "VANA AEG"

Talupojale oli võõras mõtteviis, mis viib tänapäeva inimese metsa loodust nautima ja paneb ta heast peast suuskadel-uiskudel ringi uham. Talves oma pakase ja hangedega oli midagi hirmutavat. Riidedki ei sobinud eriti pikemaks talviseks väljasolekuks: enamiku rõivaste lõige jättis rinnaesise paljaks, sülle ei kantud jne. Talvel tavaliselt põhjuseta väljas aega ei viidetud – õue mindi ikka rohkem asja pärast. Taluinimesed ei pidanud ka muretsema vaba aja sisustamise pärast, kuna neil meie mõistes vaba aega ei olnudki.

19. sajandil ei olnud suusad Eestis kuigi laialt levinud. Neid kasutasid peamiselt jahimehed ja metsavahid eelkõige metsa- ja lumerikastes piirkondades. Tolleaegsed suusad erinesid tugevasti tänapäevastest.

♦ Rahvapärased suusad ja muud liikumisvahendid

♦ Traditional skis and other means of transport

♦ Народные лыжи и другие средства передвижения

Näitus Eesti Rahva Muuseumis
8. veebruarist 19. märtsini 2000
Kuraator Anu Järs
Kujundaja Taisi Kadarik

JA TEINE POOLUS – "MOODSAD AJAD"

Moodsad ajad tõid kaasa ka moodsad vaba aja veetmise viisid. 20. sajandil levis uus mõtteviis, mis propageeris vabas õhus viibimist ja sportlikku tegevust. Sajandi algul oli suusatamine üksikute hobi. Uisutamine oli rohkem levinud, kuid ikkagi vaid laste ja peenema seltskonna lõbu. 1930. aastatel kutsuti inimesi suusatama, uisutama, kelgutama või lihtsalt talveilmu nautima: Kui õpid Põhjamaa talve armastama, ammutad enesele jõudu, tervist ja karastust, ent kui kardad teda, nõrgened ja alistud hõlpsasti pika pimedale talve katsumistele. Kui tarvitad suuski, õpid ühtlasi armastama Põhjamaa talvet. See kõik toob enesega kaasa sellise õnne- ja mõnutunde, et sa iialgi kahetsedes ei mõtle, et Põhjamaa kaunis, lühike suvi on jäänud seljataha nii pikaks ajaks.

Rahvas võttis aja jooksul selle mõtteviisi omaks ning tänapäeval ei kujuta keegi elu ilma talvelõbudeta ette.

♦ Üks näitusekülastajate meeliseksponaat – sööstlaskuja Aare Tamme varustus, mis kehastab mängu ekstreemset varianti. Poisikestel oli raske näppe läikivast kostüümist eemal hoida

♦ View of exhibition

♦ На выставке

♦ Piki saali liikudes võis vaataja jälgida talispordivarustuse ja riietuse muutumist läbi 20. sajandi. Rühm mannekeene näituse keskmeest – sajandi keskpaiga suusatajaid-kelgutajaid

♦ View of exhibition

♦ На выставке

Näitusel etendasid esemetega võrdset osa fotod. Minu meelest olid pildidel olevate inimeste ilmed, poosid ja riietus ilmekamad kui ükski kirjeldus. Ent kuidas seda informatsiooni paremini esile tuua? Kuidas eksponeerida fotosid nii, et need

ja esemed ei hakkaks üksteist "ära sööma"? Lahenduseks oli arvatult suurele ekraanile projitseeritav pildiprogramm, mille vooruseks oli ka nullilähedane maksumus. Näitusesaali sisenev külastaja nägi kõigepealt 2 x 3 meetri suurusi

pilte, taustaks vaikne "talvemuusika". Koos fotograaf Arp Karmiga arvestasime keskmise näitusekülastaja taluvuseks 150 fotot. Kaadri pikkus oli 5 sekundit (sõltuvalt pildist ja pildiallkirjast veidi rohkem või vähem), kokku seega 12 ja pool minutit. Pildiprogramm nagu terve näitus oli üles ehitatud kronoloogiliselt. Ühe võimalusena kaalusin materjali temaatilist esitust koos pikemate tekstidega. Loobusin sellest variandist, mis võiks paremini toimida juhul, kui vaataja saab programmis ise ringi liikuda.

Näituse reklaamimiseks kavandasime vabaõhuürituse demonstratsiooniesinemise, kostüümikonkursi, jääkaruselli, mängude ja võistlustega. Paraku jäi meie talveshow ära nagu Tartu maratongi, kuna näituse lahtiolekuajal ei olnud ühtegi korralikku talvist nädalavahetust. Ilmastik pani ühe ajakirjaniku küsimagi, kas tulevikus võib talverõõme nautida vaid muuseumis.

Sellelaadset näitust on väga raske teha ühe muuseumi kogude põhjal. Suur tänu Eesti Spordimuuseumile, Viljandi Muuseumile, samuti firmadele ja eraisikutele, kes lahkelt appi tulid.

Anu Järs on Eesti Rahva Muuseumi juhtteadur.

Näitus "Punane ja valge"

Fotod Valeri Parhomenko

- ♦ Näituse koostaja avamisel
- ♦ The curator at exhibition opening
- ♦ Куратор во время открытия выставки

Näitus paistis silma oma originaalsuse ja ainese värske esitamise poolest. Pealkiri "Punane ja valge" tähistab kaht väga vana värvi, valget ja punast setude rõivastuses. Ja mitte ainult setudel. Kui võrrelda setude ja eriti idapoolsete soomeugrilaste rahvarõivaid, siis on näha, et naiste rõivastuses domineerivad punane ja valge. On alust arvata, et kaugemas minevikus tulid ka eestlaste rahvarõivastes just need värvid esile. Punane ja valge on olnud soome-ugri rahvaste rõivastuses valitsevad ürgsed ja igiomased värvid. Semantilis-ajalooliselt on nimetatud värve küllalt mitmekesiselt tõlgendatud. Aga selgemalt joonistuvad esile valge kui puhtuse, lume ja valguse värv ning punane kui vere, päikese ja tule värv. Tule abil astuti kontakti esivanematega, aga veri oli otseselt seotud elu ja hingega. Veri oli elujõu andja, aga määrgitses ka kadu ja koos verega lahkus ka hing.

ALEKSEI PETERSON

- ♦ Pühaserätid näitusel
- ♦ Display of runners
- ♦ Полотенцы к иконе – пühaserätt

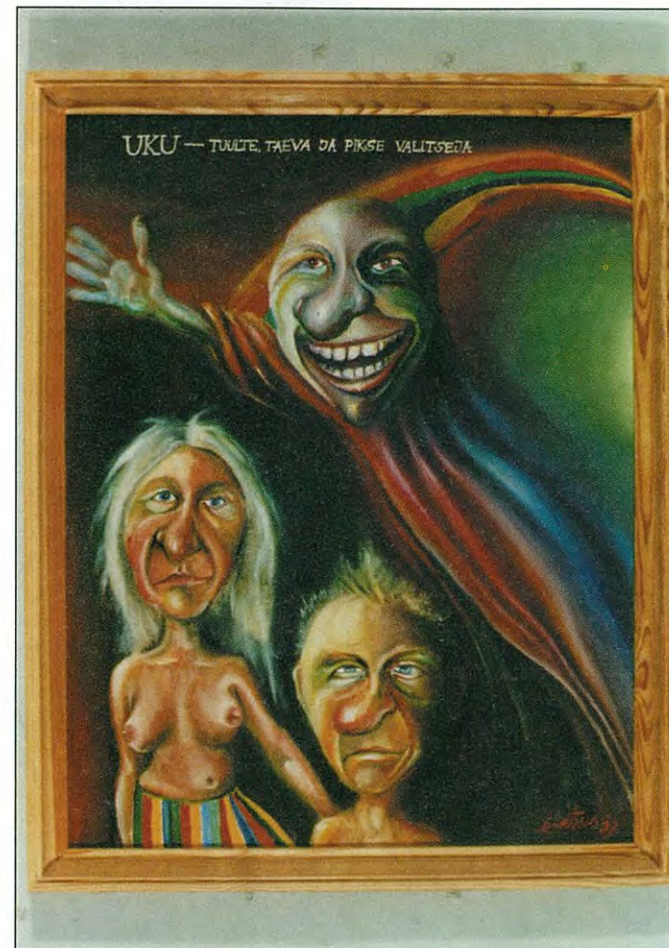
The exhibition Red and White that was open from March 14 to May 7, 2000, gave a survey of Setu folk costumes. Two colours – red and white – prevailed in the display. These are ancient colours that are inherent to the material culture of all Finno-Ugrians, especially in textile.
The exhibition was mounted by Mare Piho and designed by Jane Liiv.

Näitus "Punane ja valge" oli avatud Eesti Rahva Muuseumis 14. märtsist 7. maini 2000. Näituse koostas Mare Piho, kujundas Jane Liiv.

Näitus "Punane ja valge" tutvustas setu kultuuri mõneti erinevalt, nimelt värvi positsioonilt. Kultuuri seisukohast on värv keskkonnast lahutamatu, see on vaimse kogemuse tulemus, erinevad rahvad näevad ja tajuvad värve erinevalt. Näitusel olid välja pandud setu 19.–20. sajandi puna-valged rahvarõivad, mõrsjakaalid, pühaserätid, vööd... Hulgaliselt oli ka ehteid. Näitust täiendasid ja illustreerisid fotod. Setude rahvarõivad on oma põhivärvilt valged, mis tähistas setude jaoks kokkukuuluvust surnud esivanematega. Samas on valge ka leinavärv. Punane värv seostus päikese, tule ja verega. Punane võis tähistada ka hääbumist, kadu, tapmist ja isegi surma. Punane ja valge sümboliseerisid vastandlikku ja teistest erinevat maailmapilti, seost reaalse ja sakraalse vahel. Pärast selle näituse külastamist on arusaam setu kultuurist kindlasti teine, tunduvat laiem ja sügavam.

MARE PIHO

Näitus "Eestlaste jumalad"

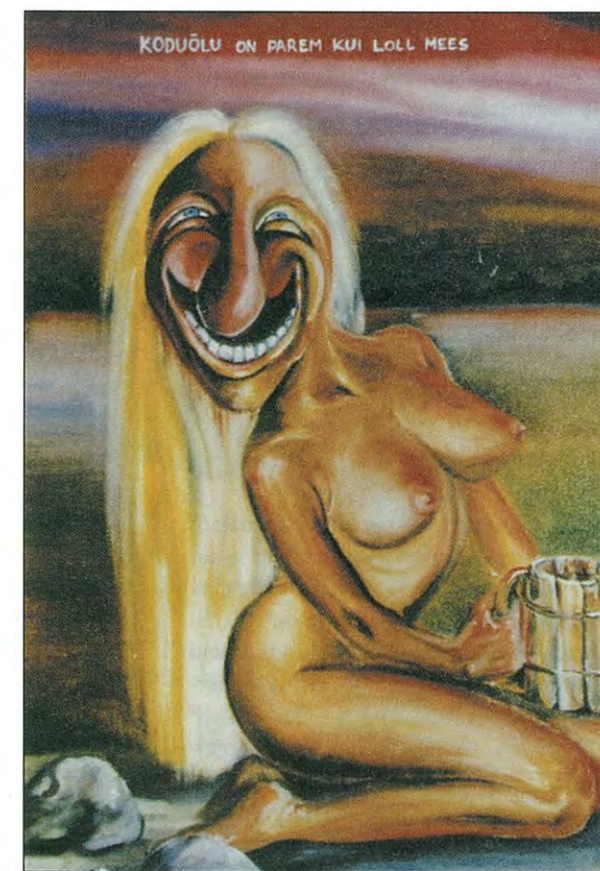
Fotod Arp Karm

Ukut kardetakse natuke, sest ta on samamoodi salapärase ja arusaamatu kui pikselööök või marutuul. Uku tunneb rõõmu mürinast ja tormimöllust.

Pikkadel põuasuveudel on aga Uku ainuke, kelle saadetud vihmasagar päästab viljasaagi. Sellepärast suhtutakse Ukusse väga tõsiselt ja lugupidavalt.

Siin kujutatud taeva ja pikse jumal on kahtlemata maalija oma-poolne ettekujutus jumalatest ja nende olemusest üldse.

Näitus "Eestlaste jumalad" oli avatud Eesti Rahva Muuseumis 5. veebruarist 5. märtsini 2000. Välja olid pandud skulptori, maalikunstniku ja karikaturisti Erki Evestuse maalid.

♦ Erki Evestus's paintings from his exhibition *Estonians' Gods* at the Estonian National Museum at the beginning of the year 2000

♦ Картины Эрки Эвестуса на выставке *Боги эстонцев* в Эстонском национальном музее

Killuke ajalugu jõudis kodumaale

Aime Kärner

Lähenev punaokupatsioon sundis 1944. aasta sügisel läände põgene-ma paljusid eestlasi. Kodust kaa-savõetud esemeid hoiti erilise hoolega ja alles Eesti taasiseseisvumisega saabus murrang väliseestlaste usaldusse kodu-maa arhiivide ja muuseumide vastu. Seni hoolikalt hoitud mälestus- ja tarbeese-meid loovutatakse järjest rohkem Eesti muuseumide kogudesse.¹

Tartu Linnamuuseumi kogud täiene-sid sellelaadse materjaliga eriti rikkali-kult 1999. aasta suvel. Perekonna mäles-tusesemeid tõid meie muuseumi kogu-desse Helge Raudsepp-Heidenrich Sak-samaalt Würzburgist ja Kuno Thomasson Austraaliast. Juunikuus oli seoses juube-lilaulupeoga Tartu külaliseks dirigent Taavo Virkhaus Alabamast (USA). Tun-tud dirigentide järeltulija annetas muu-seumile oma isale, Adalbert Wirkhausile (1880–1961) kuulunud hinnalised mäles-tusesemed – dirigendikepid aastatest 1932 ja 1940 ning 1911. aastal Haapsalu kontserdil kingitud portsigari.

Nii materiaalses kui emotsionaalses mõttes väärtuslikem kogu saabus muu-seumi sama aasta juulikuus. Rootsis elav Siiri-Ann Arras tõi kodumaale oma vane-matele Aino ja Elmar Kriisale kuulunud mälestusesemed, raamatud, arhiivimater-jalid ja fotod (TM 2440: 1–325 ja TMF 1072: 1–20). Aino ja Elmar Kriisa abiel-usid 1935. aastal. Eelmisel aastal oli El-mar lõpetanud Tartu Ülikooli õigustea-duskonna ning 1935. aasta veebruaris võeti ta vastu advokatuuri. Samal aastal asus ta tööle oma onu, vandeadvokaat Jaan Kriisa advokaadibüroos vanemabi-na ja jätkas sellel kohal 1940. aasta det-sembrini. Ime läbi pääses perekond küü-dimisest. 1941. aastast kuni 1944. aasta

Fotod Aldo Luud

- ♦ Tartu endise linnaeja Jaan Kriisa kulduur
- ♦ Golden watch belonging to Jaan Kriisa, former Mayor of Tartu
- ♦ Золотые часы бывшего мэра города Тарту Яана Крийса

septembrini töötas Elmar Kriisa Tartu Linna Korteriametis, olles algul abijuha-taja, hiljem juhataja kohustes. 1944. aasta 20. septembril asusid Aino ja Elmar Krii-sa koos Elmari ema Salme ja tollal kahe-aastase Siiri-Annega veoautole ning alus-tasid põgenikena teekonda läände. 23. septembril maabus laev "Urve" Got-landil, kus saabujad paigutati põgenike-laagrisse ja neid laagreid järgnes veel mitmeid. Eestlaste töökus ja leidlikkus oma eluga toimetulekul äratasid kohali-kes imetlust ja austust. Elatise teenimi-seks tegeldi mitmesuguste ajutiste tööde-ga, kuni jõuti kindlate töökohtadeni ja oma koduni. Aino Kriisa (1910–1999) viimaseks töökohaks oli Rootsi Riigi Postivalitsus. Elmar Kriisa (1907–1997) töötas 1946. aastast kuni pensionile jää-miseni 1974. aastal LM Ericssoni telefo-nivabriku prooviosakonnas tehnikuna. Tütar Siiri-Annest sai paguluses hamba-arst. Kõigest sellest ja veel paljust muust räägivad nüüd muuseumikogudes säilita-tavad Kriisade perekonna dokumendid, kirjad, üleskirjutatud mälestuskillud. Vii-mased ongi selle kogu kõige meeldejää-vam osa. Neis kangastub pilt kodumaalt põgenemisest, eluga kohanemisest vö-ras ümbruses ning okupeeritud kodumaale jäänud omaste murest ja ettevõtlikku-sest võõrsile kadunute otsinguil. Esime-

sed kontaktid kodustega loodi alles 1956. aastal.

Kojujõudnud arhiivi hulgas võiks aja-loolaste huvi paeluda kaks mahukat kaus-ta Elmar Kriisa artiklitega ning ajalehe-väljalõigetega nii eesti kui rootsi ajakir-jandusest. Jaan Tõnissoni võitluskaasla-sena ja idealistina kaitses ta neis kompro-missita oma poliitilisi tõekspidamisi.

Vanematest jäänud raamatud annetas pr Arras Eesti Rahvusraamatukogule ning Tartu Linnamuuseumile. Rahvus-raamatukogu täienes 857 raamatu võrra, meile antud valik koosnes 120 raamatust. Nende hulgas on Eesti Kirjanike Koope-ratiivi väljaandeid, sarjad "Maailm ja mõnda", "Meie maa", "Eesti rahva ajalugu" ning täielik kogu "Eesti Entsüklopee-diat". Lisatud on ka üksikud numbrid aja-kirja "Mana" 1961.–1979. aastakäiku-dest ning mõned Eestis peale sõda välja-antud luuleraamatud. Paljud 1930. aasta-te väljaannetest on köidetud Taska köite-kojas kaunitesse nahkköidetesse, paljud raamatud on autorite ja organisatsioonide pühendustega Kriisade pere liikmetele. Eelkirjeldatud materjalile lisandub 135 esemest koosnev perekonnareliikviate kogu. Nendeks on läbi aegade pereliik-metele tehtud tähtpäevakingitused ja va-lik lauahõbedat, millel on omanike nime-tähtede graveeringud. Hõbedast ja mes-

singist kaelakeed on näide esemetest, mida Elmar Kriisa ja teisedki eestlased li-sasissetuleku saamiseks valmistasid.

Eraldi tahaks tähelepanu juhtida veel ühele esemele. Selleks on endisele Tartu linnapeale Jaan Kriisale² kuulunud kul-last taskukell, mis oli ostetud 1920. aas-tail Pariisist.

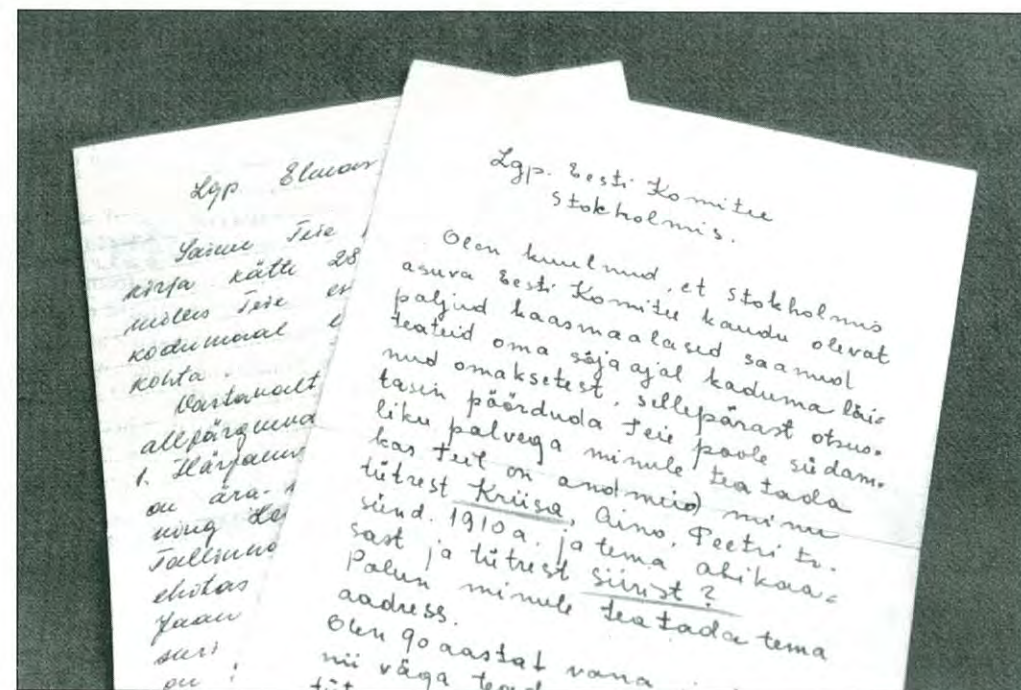
Üleantud kogus on ka 20 fotot, mis näitavad perekonna elu rahulikel sõjaeel-seil aastail Eestis ning traagilist põgene-mist ja uut elu võõrsil.

Oma isa-ema mälestusesemete hool-damiseks ning restaureerimiseks annetas pr Arras 10 000 Rootsi krooni.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et selle annetusega pr Arras mitte ainult ei jääd-vustanud oma vanemate mälestust, vaid lisas killukese meie ühisesse ajaloomä-lusse.

Aime Kärner on Tartu Linnamuuseumi teadur.

² Jaan Kriisa (1882–1942) oli Tartu linna teine eestlasest linnaeja. Ta valiti sellele ametiko-hale 26. oktoobril 1917 ja oli seal kuni Saksa okupatsioonini 1918. aasta veebruaris. Teist korda valiti ta linnaeja 6. juunil 1919. Tartu volikogu koosseisus jätkas ta kuni 1930. aas-tateni. J. Kriisa oli ka 18. novembrist 1919 kuni 26. oktoobrini 1920 J. Tõnissoni valit-suskabineti tootlusminister.

- ♦ Aino Kriisa isa Peeter Rooti kiri oma tütre ja tema pere otsimiseks
- ♦ Letter written by Peeter Root, Aino Kriisa's father, to find his daughter and her family
- ♦ Письмо Пеэтера Рот о розыске дочери и ее семьи

¹ Vt V. Tuubeli, V. Hangu, T. Lodjaku artik-leid ajakirjas "Muuseum" nr 5 (1998) ning E. Peetsi ja E. Piiri artikleid ajakirjas "Muuseum" nr 6 (1999).

Oodatud üllatus muuseumi pööningult

Ain Vislapuu

Leid

1999. aasta veebruari algus tõi Viljandi Muuseumile ühe huvipakkuva esemekogu. Tegemist on osaga Kaitseliidu Sakalamaa malevale kuulunud auhinnakollektsioonist. Täpsed andmed, kuidas kollektsioon muuseumisse sattus, puuduvad. Küll võib aga oletada, et nii püüti päästa Kaitseliidu varasid nõukogude organite ja Punaarmee eest 1940. aastal. Nähtavasti andis Kaitseliit leitud esemed Viljandi Kodu-uurimise Seltsi valdusse – ju

loodeti, et ehk humanitaarseltside varasid ei puututa. Auhindade peitmine võis tuleda juba aga hilisemast sõjalukorrast – karikate seest leiti 1943. aasta ajalehtede tükke.

Tänastele muuseumitöötajatele oli küll teada, et vana apteegihoonet (näitusehoone) pööningule on peidetud karikate kollektsioon, kuid täpset asukohta ei teadnud keegi. Vaatamata korduvatele katsetele seda leida jäid otsingud tulemusteta. Kui 1999. aasta talvel toimunud

restaureerimistööde käigus restaureerimis- ja ehitusfirma töömehed Aare Virgla, Aarne Koval, Olev Kasekänd, Rein Aardla ja Kalju Laud need esemed leidsid, sai selgeks, miks polnud varasemad otsingud vilja kandnud. Karikad olid peidetud raskesti juurdepääsetavasse kohta, spetsiaalselt ehitatud peidikusse.

Kust olid auhinnad saadud?

Taasleitud kogusse kuulub kokku 20 auhinda, millest suurem osa (14) on

- ♦ Puhastatud karikad. Vasakult: 1) Järva maleva juhatuse rändauhind Järva ja Sakala maleva vaheliste võistluste parimale grupile püstolistest laskmises 9. novembril 1930; 2) Eesti Kaitseliidu ülemä rändauhind Sakalamaa maleva ja Läti Võnnu Kaitseliidu võistkonna laskevõistlustel 1933; 3) Viljandi ajutise maavalitsuse rändauhind – Võidusarv – Kaitseliidu Sakalamaa maleva ja Viljandi garnisoni laskevõistlustel 1935; 4) Kaitseliidu ülemä rändauhind Sakalamaa ja Pärnu maleva laskevõistlustel 2. juunil 1929

♦ Cleaned and polished cups; from the left

- 1) Challenge cup from the Board of Järva military unit to the best group of pistol shooters at the contest between Järva and Sakala military units on November 9, 1930.
- 2) Challenge cup from the Chief of Estonian Defence Union at the shooting contest between Sakala military unit and Latvian 10 Cēsu Aizsargu pulka in 1933.
- 3) Challenge cup from Viljandi temporary county government – Victory Horn – at the shooting contest between the Sakala military unit and Viljandi garrison in 1935.
- 4) Challenge cup from the Chief of Defence Union at the shooting contest between Sakala and Pärnu military units on June 2, 1929

♦ Очищенные спортивные кубки, найденные на чердаке Вильяндиского музея

Foto Elmo Riig

omal ajal välja pandud mitmesugustel laskevõistlustel. Kuus ülejäänud on Sakalamaa malev ja tema allüksused saanud jalgratta-, ratsutamise-, patrulli- ja suusapatrulli- ning sidevõistlustelt ja lahingväljaõppe jõukatsumistelt.

Üle poole leitud auhindadest (11) on n-ö kohaliku tähtsusega – need on enamasti välja pandud **Sakalamaa maleva sisestel võistlustel** esinenud parimatele allüksustele või gruppidele. Üheksa ülejäänud olid jäänud maleva auhinnakappi mitmesugustelt võistlustelt teiste väeosa-dega.

Enamik auhindadest (14) on valmistatud messingist, üle hobetatud ja seest kullatud. Kuus auhinda kahekümnest on valmistatud hõbedast (proov 875). Esimete säilivus on rahuldav. Antikvaarse koguväärtuse on spetsialistid hinnanud 30 300 kroonile. Muinsuskaitse inspeksiooni ekspertide hinnangu järgi on kunstiajaloolisest seisukohast tegu keskpärase esemekoguga – pindadel meistrimärke ei leidunud.

Kogu on arvele võetud numbri all VM 10701.

Laskevõistlusi Viljandi garnisoniga hakati pidama 1928. aastal. Esimestel aastatel lasti vaid vintpüssist, hiljem lisandusid väikesekaliibriline püss ja püstol. Siin oli ülekaalukas võitja Kaitseliit,

kes aastail 1928–1936 võitis kaheksal korral üheksast. Neist võistlustest on kollektsioonis säilinud kaks auhinda. Esimese oli välja pannud 3. diviisi ülem kindralmajor G. Jonson ning see rändauhind jäi lõplikult Sakalamaa maleva kätte 1934. aastal. Teiseks auhinnaks oli võidusarv, mille pani välja Viljandi maavalitsus 1935. aastal toimunud võistlusteks.

Laskevõistlused Järva malevaga algasid 1928. aastal Paides järvakate võiduga. Kokku võisteldi neljal korral ning 1930. aasta võistlustest on kollektsioonis ka auhind, mille võitsid Sakalamaa maleva püstolilaskjad. Selle oli välja pannud Järva maleva juhatus.

Võistlused Pärnu malevaga toimusid esmakordselt 1929. aastal Pärnus ja lõppesid sakalaste võiduga, 1931. aastast jäi nende valdusse ka esimesel aastal Kaitseliidu ülemä poolt välja pandud karikas.

Laskevõistlused kolme, hiljem nelja – Järva, Pärnu, Sakala ja Pärnumaa maleva vahel algasid 1932. aastal. 1932–1937 võitis kõik üldvõidud ülitugev Järva malev, sakalased olid üldarvestuses tavaliselt teised. Küll jäi aga Sakalamaa maleva kätte Järva Ühispanga välja pandud rändkarikas parimale võistkonnale püstolist laskmises.

Teistest jõukatsumistest erinesid **võistlused lõunanaabrite lätlastega.**

Need kujunesid lisaks võistlustele tihti ka omamoodi sõprusmanifestatsiooniks. Partneriteks oli Võnnu Kaitseliidu (*Latvian 10 Cēsu Aizsargu pulka*) võistkond. Jõukatsumised algasid 1931. aastal ning kõik järgnevad üldvõidud läksid Sakalamaale. Esimeste aastate laskevõistlused peeti kohandatud täpsuspüssidest ning nähtavasti tänu paremale tehnikale oli punktide vahe ülisuur. 1937. aastast peeti lätlaste nõudel laskevõistlused aga juba tavalisest sõjaväepüssidest ning võistlus muutus kohe tasavägiseks. Nendelt jõukatsumistelt on kollektsioonis säilinud üks auhind 1933. aastast ja kaks 1935. aastast. Esimese oli Eesti Kaitseliidu ülemä välja pannud üldvõitjale ja teise parimale B-klassi võistkonnale. Kolmanda auhinna pani välja Läti siseminister. Lätlastega peetud võistlustelt on säilinud veel ka üks suusaauhind.

Tähtsamateks võistlusteks olid **Kaitseliidu laskemeistrivõistlused**, mida hakati pidama 1928. aastast. Ajavahemikul 1928–1937 sai Sakalamaa malev siit kokku üksteist meistritiitlit ja viis meistrigrupi tiitlit. Vaatamata auhinnaliste koh-tade rohkusele pole aga leitud kollektsioonis kahjuks neist ühtegi auhinda.

Ain Vislapuu on Viljandi Muuseumi teadusdirektor.

August Mickwitzi pärand Eesti Loodusmuuseumis

Toivo Lodjak

Eesti Loodusmuuseumi (tollal Eesti NSV Riiklik Loodusteaduste Muuseum) geoloogilised kogud said 1941. aastal alguse kunagise Eestimaa Kirjanduse Ühingu Provintsiaalmuuseumi kogudest (asut 1864). Nendest umbes 2/3 oli kogunud kaks meest: Peterburi TA akadeemik Friedrich Schmidt (1832–1908) ja tema andekas õpilane asjaarmastajast geoloog August Mickwitz. Viimast on põhjust meenutada ka seetõttu, et 12. oktoobril 1999 möödus 150 aas-

tat tema sünnist ja käesoleva aasta 20. aprillil 90 aastat surmast.

A. Mickwitz sündis 12. oktoobril 1849 Smolenski kubermangus Permino mõisas. 3aastasena kaotas ta isa ning pärast seda asus nende perekond elama Tartu, kus möödusid tulevase loodusuurija lapsepõlv ja noorukiaastad. Siin lõpetas ta gümnaasiumi ja astus 1869. aastal Tartu ülikooli matemaatika-loodusteaduskonda. Aasta pärast katkestas ta siiski õpingud ja siirdus Zürichi Polütehnilisse

Instituuti, kus hakkas õppima arhitektuuri ning valmistus ehitusinseneri elukutseks. Instituudi lõpetas Mickwitz 1874. aastal ja asus Šveitsis tööle raudteeinsenerina. 1876 kutsuti ta tööle Tallinna Balti raudtee distantsiülemä asetäitjaks. Aastail 1879–1881 töötas ta Tallinna ehituste nivelleerimistööl ning juhtis Pfaffi õllevabriku ja Wiegandi masinatehase (hilisem "Ilmarine") ehitamist. Seejärel siirdus ta Tallinna kommunaalteenistuse peainseneri abi kohale. Viimastel tööaas-

tatel (1887–1909) oli ta Tallinna linnavalitsuse revident. Peale töökohustuste jätkus tal paljude aastate vältel ka aega ja huvi teaduslikuks uurimistööks geoloogia, eelkõige paleontoloogia vallas. Sellele pühendas ta ka oma vaba aja ja puhkepäevad.

A. Mickwitz huvitus geoloogiast juba varases lapsepõlves. Tõuke selleks andis kindlasti ka Pilstvere meteoriidi langemise nägemine 8. augustil 1863, seega 14aastaselt. Legendi järgi oli poiss näinud meteoriiti langemas läbi lauda katuse ja hiljem selle sõnniku seest välja koukinud. Äratatud huvi geoloogia vastu püsis kogu eluaja.

Teostades ehitusgeoloogilisi töid ja arteesiakaevude rajamist, mis olid seotud puurimistega, kogus Mickwitz palju geoloogilist materjali ja kasutas seda teaduslikus uurimistöös. Ta armastas käia looduses, teha tähelepanekuid ja vaatlusi ning koguda materjali. Suhtlemine tolle aja tuntud geoloogidega, nagu akad Fr. Schmidt, akad A. Keyserlingk jt, soodustas tema teaduslikku uurimistööd. Fr. Schmidt kaasaabil sai A. Mickwitz tutvuda Peterburi geoloogia- ja paleontoloogiamuuseumide kogudega ning kasutada uurimistööks vajalikku teaduslikku kirjandust.

Fotod R. Maran

- ♦ Suitsukristall A. Mickwitzi kogust
- ♦ Smoke crystal from August Mickwitz's collection
- ♦ Дымчатый кристалл из собрания А. Миквитца

♦ August Mickwitz (1849–1910)

Mickwitzi edu teaduslikus töös tulenes suurel määral tema isiklikest omadustest nagu äärmine visadus, suur tähelepanuvõime ja erakordne täpsus. Tema täpsust ja laiahaardelisust rõhutab ka tema kaasaegne A. von Pahlen.

Mickwitz pühendas palju tähelepanu alampaleosoikumi fauna kogumisele ja uurimisele ning tegi sel alal ära suure töö. Tema uurimisandmeid kasutas Fr. Schmidt Balti alampaleosoikumi stratigraafilise skeemi väljatöötamisel. Fr. Schmidt sõnade järgi oli Balti Kambriumi ajastu setete liigestamine võimalik nimelt tänu sellele, et Mickwitz oli avastanud nendes organismide jäänuseid.

Kogudes Kambriumi faunat, tegi Mickwitz kindlaks uue käsijalgse (brahiopoodi) ja uue trilobiidiligi esinemise Eestis. Nagu näha, kinnistus nende ladinakeelsetes nimedes – *Mickwitzia monilifera* Linn ja *Schmidtellus mickwitzi* (Schm.) – ka tema nimi. Nimetatud trilobiidi kivistisi leidis ta kihtidest, mis paljanduvad Kunda lähedal. Nüüd oli võimalik nimetatud kihte rööbistada ka Rootsis ja Inglismaal leiduvate *Oleneluse* kihtidega.

Väga hoolikas oli Mickwitz kivististe prepareerimisel, tehes seda suure täpsuse ja kannatlikkusega. Ta võis töötada mõne käsijalgse kaane puhastamisel isegi terve nädala. Eesti Loodusmuuseumis hoitakse alal Mickwitzi kogutud kollektsioone, mida ta osaliselt kasutas oma teaduslikus uurimistöös, ja paljudel näidistel on säilinud isegi tema kirjutatud etiketid. Muu-

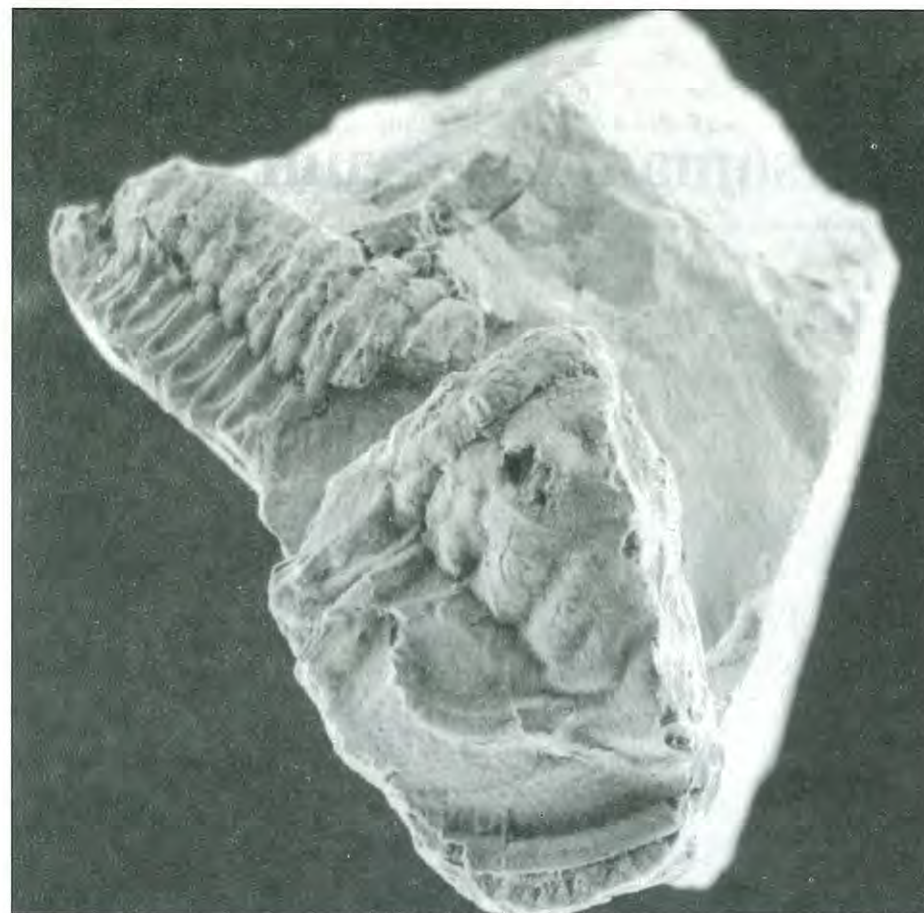
seumi raamatukogus säilitatakse ka kõiki tähtsamaid Mickwitzi trükis ilmunud geoloogilisi töid.

Käies 1887. aastal koos Fr. Schmidtiga Jägala joal, kogus A. Mickwitz joa astangu oobolusliivakivist arvukalt käsijalgsete ooboluste kaasi, mille hilisemal läbitöötamisel selgus nende suur liigiline mitmekesisus. Fr. Schmidt soovitusel otsustas ta kogumist jätkata ja asuda ooboluste monograafilisele uurimisele.

1888. aasta juulis matkasid Fr. Schmidt ja A. Mickwitz Ontikal, Jõhvis, Putses ja Püssis, uurides oobolusliivakivi lasumistingimusi, ning kogusid Kambriumi ja Ordoviitsiumi kihtidest rohkesti fossiile. Sama aasta augustis külastas Mickwitz Peterburi muuseumi, et tutvuda E. Eichwaldi, Chr. H. Panderi ja S. Kutorga kollektsioonidega, sest nimetatud paleontoloogid olid varem uurinud oboliide. Peterburist sõitis Mickwitz Volhovisse, kus ta 17.–27. augustini tutvus sealsete kuulsate paljanditega. Tagasiteel peatus ta Hamburgi (praegune Kingissepp) paljanditel ja Narvas, kus vaatlus klassikalist profiili. Uurimuse käsijalgsete perekonna *Obolus* kohta lõpetas Mickwitz 1895. aastal, mil valmis tema monograafia "Über Brachiopodengattung *Obolus* Eichwald", mille ta esitas võistlustööna Vene Teaduste Akadeemiale. Talle määrati selle töö eest Helterseni-nimeline preemia. Uurimus ilmus trükis 1896. aastal. Fr. Schmidt märkis retsensioonis, et see on käsijalgsete kohta väga põhjanev töö. Töö ületas materjali sügava ja igakülgse uurimise poolest kõiki eelmisi. Mickwitz mõõtis ja prepareeris oobolusi ning valmistas neist õhikuid ja mikrofotosid. Ta analüüsis üksikasjalikult kaante välis- ja sisepinna ehitust, määras kaante keemilise koostise ning andis seletuse nende massilise kuhjumise võimalike põhjuste kohta.

Mickwitz tegi ooboluste perekonnas kindlaks 5 alamperekonda, millesse kuulus 14 liiki ja 18 varieteeti. Tuleb märkida, et kaasaegses süstemaatikas on tema alamperekonnad loetud iseseisvateks perekondadeks. Mickwitzi materjalidest, mis ta kogus mainitud uurimistööks, säilitatakse Eesti Loodusmuuseumis oboliidide ja linguliidide kollektsiooni ning originaale ja õhikuid ooboluste kodadest.

Paleontoloogia alal on Mickwitz kirjutanud veel ühe töö, mis trükiti *Vene TA Teadetes* pealkirja all "Vorläufige Mit-

♦ Vanim Eesti territooriumilt leitud trilobiit Lontova karjääri Kambriumi ladestu sinisavi kihtidest

♦ The oldest trilobite found on the territory of Estonia, in blue clay layers of the Cambrian formation at Lontova quarry

♦ Древнейший трилобит, найденный в Эстонии в карьере Лонтова

teilung über das Genus *Pseudolingula* Mickwitz". Selles püstitas ta uue perekonna *Pseudolingula*, mis leidis paleontoloogidelt üldist tunnustamist. Eesti Loodusmuuseumis asub lingulate ja pseudolingulate kollektsioon, mis sisaldab A. Mickwitzi, A. Volborthi ja Fr. Schmidt kogutud materjale. Arvata- vasti kasutas Mickwitz seda kogu lingulate uurimisel. Eesti Loodusmuuseumis asub veel Mickwitzi kogutud huvitav tuuletahukate kogu Ülemiste, Nõmme ja Sinimägede liivaluidetelt. Artiklis "Die Dreikanter, ein Produkt des Flugsand-schliffes. Eine Entgegnung auf die von G. Berendt aufgestellte Packungstheorie", mis ilmus 1886. aastal, kirjeldab Mickwitz tuuletahukaid ja selgitab nende tekkimisviisi. Eesti Loodusmuuseumis asub ka Ülemiste järve põhjasetete proovide kollektsioon, mille on Mickwitz kogunud. Uurimuse Ülemiste järve põhjasetete kohta esitas ta Tallinna Gaasi- ja Veevarustuse Komisjonile 1899. aasta septembris.

Mickwitz uuris ka Keri (Koskäri) saarel asuvat loodusliku gaasi leiukohta, mis avastati 1903. aastal puurkaevu rajamisel. Kui puurimisel jõuti 112 meetri sügavusele, tõusis kaevust gaas, mis põles he-

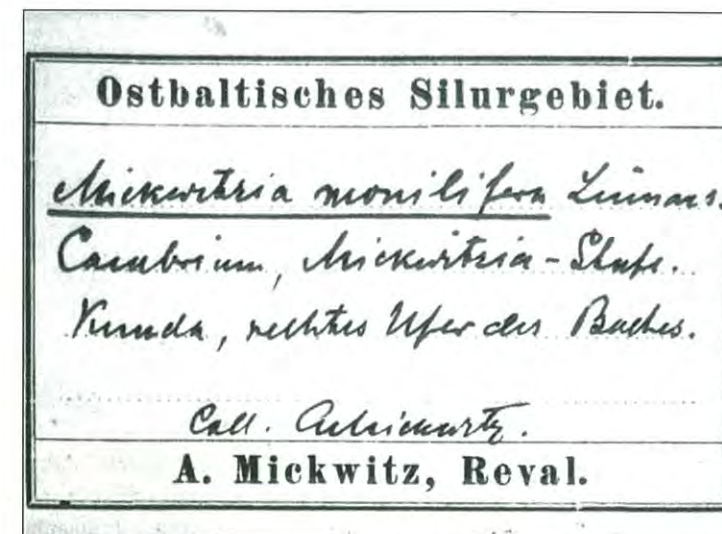
leda leegiga. 9. märtsil 1904 esines Mickwitz selle leiu kohta ettekandega Tallinnas Loodusuurijate Seltsis ja kirjut- tas leiust ka ajalehes. Pärast uurimistöö lõpetamist 1908. aastal ilmus *Vene TA Teadetes* Mickwitzi artikkel "Bericht über den Gasbrunnen auf Koskär". Tema arvates tekkis Keri gaas, kui moreenis lagunesid orgaanilised ained, mis olid sinna mattunud jää liikumise ajal. Gaas koosnes metaanist ja vesinikust ning arvestuse järgi pidi seda jätkuma tu- letorni valgustamiseks viieks aastaks. On teada, et Keri saare tuletornis kasutati looduslikku gaasi aastatel 1907–1912.

1911. aastal avaldati kogumikus *Baltische Landeskunde* A. Mickwitzi töö ürgaegkonna ja Kambriumi- ning Siluri- ajastu¹ kohta Baltikumis. Ta on avaldanud ka rea artikleid kohalikes lehtedes, nagu *Revalsche Zeitung*, *Revaler Beobachter*. Tema esitusviis oli humoorikas ja meeldis lugejale. 27. märtsil 1910 valis Riia Loodusuurijate Selts Mickwitzi oma auliikmeks.

A. Mickwitz pühendas palju aega ja energiat ka Provintsi muuseumi geoloogiliste kogude täiendamisele. Tema kogutud on mineraalide kollektsioon 443 näidisega, mis pärinevad 28 riigist, kokku 165 leiukohast. Nende hulgas on väga haruldasi mineraale.

A. Mickwitz suri 61 aasta vanuselt 20. aprillil 1910. Tema teaduslike tööde arv pole suur, kuid on arusaadav, et asja- armastaja geoloogina ei saanud ta teadus- likule tööle pühendada nii palju aega kui elukutselised teadlased. Kuid kõik tema

¹ Siluri hulka loeti sel ajal ka praeguses mõis- tes Ordoviitsium.

- ♦ Originaaletikett A. Mickwitzi käekirjaga
- ♦ Original label written by A. Mickwitz
- ♦ Этикетка – оригинал под черка А. Миквитца

tööd olid väga põhjalikud. Suur on ka tema panus Provintsiaalmuuseumi (praegu Eesti Loodusmuuseum) kollektsiooni-de täiendamisel.

Toivo Lodjak on Eesti Loodusmuuseumi peageoloog.

The geological collections of the Estonian Nature Museum were organized in 1941 by two men: Friedrich Schmidt (1832–1908), academician at St. Petersburg Academy of Sciences and his disciple August Mickwitz, whose 150th birth anniversary was celebrated on October 12, 1999. He worked in several institutions in Tallinn and also found time for scientific research in geology. He was very careful in preparing fossils, doing it with utmost accuracy and patience. One example of his work is a collection of minerals comprising 443 specimens. They come from 28 countries and 165 sites altogether. There are very rare minerals among them. The number of his scientific works is not big; however, they are very thorough in contents.

Основы геологических коллекций Эстонского музея природы были заложены в 1941 году. Комплектировали их двое ученых из Петербургской академии наук – академик Фридрих Шмидт (1832–1908) и его ученик Аугуст Миквитц 150-летие со дня рождения которого отмечалось 12 октября 1999. Помимо работы в нескольких Таллиннских учреждениях он находил время и для научной исследовательской работы по геологии. Очень хорошо владел искусством препарирования окаменелостей, проводя эту работу с большим терпением и точностью. Его коллекция минералов насчитывает 443 образца из 28 стран и 156 местонахождений. В их числе имеются очень редкие минералы. Число его научных работ не велико. Но научная ценность их значительна.

Põltsamaa Muuseum

Rutt Tānav

Foto Aleksei Peterson

♦ Muuseumitöötajad Põltsamaa Muuseumis, selgitusi jagab turismiinfopunkti juhataja Helle Niglas

♦ Museum workers at the Põltsamaa Museum; explanations are given by Helle Niglas, Director of Põltsamaa Tourist Information Agency

♦ Музейные работники в Пылтсамааском музее. Разъяснения дает Хелле Ниглас

1928. aastal asutati Põltsamaal Muuseumi Ühing, mille lossis paiknenud varad hävisid kahjuks sõjas. 1. juulil 1996 loodi Põltsamaa Huvikooli juurde muuseumitöötaja ametikoht. Muuseumitöötaja Tiina Ausmees kogus koostöös Põltsamaa Ajalooseltsiga (esimees Tiit Pihlakas) Põltsamaa kandi ajalugu puudutavaid esemeid ja mälestusi, tuvastati mitmeid muinasasulakohti, peeti muuseumitunde ajaloo huvilistele.

Põltsamaa Muuseum loodi 1997. aastal Põltsamaa linnavalitsuse allasutusena, et koguda ja säilitada Põltsamaa linna ja valla ning Puurmani ja Pajusi valla vana vara. Suure panuse muuseumi asutamisse ja edasisse tegevusse on andnud Heino

valmis Kamari Haridusselts. Muuseum asub lossiõues endises laohoones, mis kuulub Põltsamaa Majandusühistule, kellele maksame renti. Hoone on kütteta, vaid juhataja kabinetis on elektriküte, seega pole hoiutingimused just parimad. Kuni maja ei ole ära ostenud, pole mõeldavad suuremad remonditööd ega ümberehitused.

Põltsamaast rääkides pole võimalik mööda minna siinse kodu-uurija Helle Kulli pärandist. Tema uurimuste koopiad on meie muuseumi tugevaim alustala. Hetkel on meil arvele võetud üle 2000 eseme, trükise ja dokumendi ning ligi 4000 fotot. Auväärseim koht kuulub Umbusist pärit ligi 150aastasele karjapasnale, mis tänu õnnelikule juhusele jäi sõjajärelsetest muuseumivaradest alles, ning postkaartidele lossist ja alevist (linnast) 19. sajandi lõpust kuni II maailmasõjani. Põltsamaa ajalugu on meile dikteerinud kaks uurimissuunda. Üks neist on Liivimaa (vasallkuninga hertsog Magnuse residents asus Põltsamaal) ja 18. sajandi lõpu Põltsamaa õitseaj: rokokoo stiil-

lis loss ja manufaktuuritööndus, esimene eesti ajakiri. Põltsamaa ja selle ümbrus on üks olulisemaid Eesti klaasitootmispiirkondi. Oleme päris palju koostööd teinud Eesti klaasikunstnikega ning üks meie arengusuund on kindlasti klaasesemete kogu suurendamine ja kaugemas tulevikus klaasimuuseumi loomine.

Algusest peale on muuseum püüdnud pakkuda aktiivset tegevust: kangakudumist, harmooniumi mängimist, tähistame rahvakalendri tähtpäevi. Meilt võib tellida ajalootunni Põltsamaa lossiõuel. Traditsiooniks on saanud Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine koos Kaitseliiduga: muuseumis on siis avatud sellekohane näitus, lisaks õpilastööde konkurss-näitus ja lossiõuel pakutakse välikatlast hermesuppi. Näitusi on muuseumi ruumes välja pannud Põltsamaa Käsitööselts, Palamuse klaasikoda, Eesti Kunstiakadeemia klaasikateedri juhataja Mare Saare. Augusti lõpupoole peame kodukandipäeva. Siis kuulatakse ajalooalaseid ettekandeid, toimub rahvalik kontsert ja bussiekskursioon ümbruskonda. Käesoleval

aastal on kodukandipäeva põhiatrakt-siooniks rehepeks ja talgusöömaaeg Laugise talus.

Laste jaoks on meil kaks traditsiooni- list üritust: jõululoss kolmel päeval jõulua- ajal ja lossipreili maskeraad kolmanda õppeveerandi lõpus. Koos sportlastega korraldame jüriöö jooksu ja teeme jüri- tulud. Lossiõue on ehitatud arhailine pärli- ahi, milles suurürituste ajal pärleid veere- tatakse.

Töid-tegemisi muuseumis ilmestavad Põltsamaal toimuvad suurüritused (süm- fooniakontserdid, motosummer, näite- mängud), mis toovad peo otse lossiõue. Sel ajal on võimalik muuseumi tasuta kü- lastada, olgu või kesköö.

Rutt Tānav on Põltsamaa Muuseumi juhataja.

Põltsamaa Muuseum ootab külas- tajaid!

Telefon (277) 51 390

Foto Väino Valdmann

- ♦ Põltsamaa Muuseum
- ♦ Põltsamaa Museum
- ♦ Пылтсамааский музей

Õpilased Mõniste Muuseumis

Hele Tulviste
Siiri Toomik

Mõniste Muuseumi ajalugu on lühidalt järgmine. 1948. aastal alustas kodu-uurimisring Mõniste rahvamaja juhataja Alfred Lepa (1900–1984) aktiivsel innustusel vanavara kogumist. 1957. aastal sai kogu riikliku muuseumi staatuse esialgu Valga Koduloomuuseumi filiaalina, kuna Mõniste vald asub Võru- ja Valgamaa piiril. Et aga administratiivselt kuulub vald Võrumaa koosseisu, on 1961. aastast muuseum Võrus asuva Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi filiaal. Aastail 1957–1963 töötas A. Lepp enda loodud Mõniste Külamuuseumi juhatajana ja teadustöötajana. Ta oli talletanud 2850 eset, millele lisandus suur looduslooline kogu taimedest, topistest ja linnupesadest ning margi- ja märgikogu. Kogutu vormistas kõigile museoloogilistele nõuetele vastavaks muuseumiks kauaaegne väga kohusetruu ja tubli teadur Pauline Kenk, kes 1999. aastal jäi teenitud vanaduspuhkusele. Muuseumis on vabaõhukesponaatidena 19. sajandi rehielamu, saun ja ait. Hooned on sisustatud vastavalt ajastule. Muuseumis on olemas peaaegu täielik kogu 19. sajandil ja 20. sajandi algul talus kasutatud tarbeesemetest ja tööriistadest. Lisaks 19. sajandi ehitistele kuulub muuseumile 1930. aastatel külakaupluseks ehitatud hoonekompleks – mansardkorrusega kauplusehoone, ait ja kuur. Kauplusehoones asub kolm ekspositsiooniruumi, kantselei ja fondiruum. Aidas on välja pandud küla käsitöömeistrite – külaseppade töövahendid. Kuuris on avafondina põllutööriistad, hobuvahendid, 20. sajandi alguse talumasinad. Muuseumi põhikogus oli **2000. aasta 1. jaanuari** seisuga **11 029 museaali**. **1999. aastal**

võttis muuseum vastu **10 166 külastajat**, enamik nendest olid põhikoolide õpilased.

Kuna meie muuseumi külastajad on peamiselt õpilased, otsisime võimalust, kuidas muuta muuseumiskäik huvitavamaks. Aastatel 1990–1995 katsetasime mitmeti. Korraldasime temaatilisi nädalaid, näiteks “Kuidas tuli leib meie lauale”, “Muuseumitöö ja ajalooallikad”, “Rahvarõivad”, “Valgustid” jm. Nendel päevadel võtsime muuseumis korraga vastu ainult ühe klassi õpilased, tutvustasime teemakohaseid esemeid, rääkisime nende kasutusvõimalustest. Materjal omandati peamiselt kuulmise ja nägemise kaudu. Kuigi päeva lõpetas tavaliselt vestlus, et omandatud kontrollida, olid sellised õppepäevad liiga koolitunni sarnased.

1995. aastal proovisime esmakordselt tutvustada õpilastele esemete otstarvet praktilise tegevuse kaudu. Katsetasime esialgu linatöödega. Põhjusi selleks oli mitu. Muuseumil on olemas linatöötlemisvahendid terve töötusikli jaoks, linatööriistad on enamasti tugeva konstruktsiooniga ja tööde demonstreerimine ei ohustanud eriti nende säilivust. Linatöötlemine on tavaelus juba täiesti unustatud tegevus, samas on veel olemas inimesed, kes seda tööd mäletavad ja oskavad.

Õppepäev kestis neli tundi, sellest tööde ajalooline ülevaade ehk teoreetiline osa üks tund, tööde demonstreerimine pool tundi, õpilaste praktilise tegevuse jaoks jäi kaks ja pool tundi. Sai kinnitust arvamuse, et praktiline tegevus pakkus õpilastele tõsist huvi. Õpilastel oli võimalik kõik tööd ise läbi teha ja see kinnistas teadmisi hoopis paremini.

Esimesest praktilisest õppepäevast õppisime ise järgmist:

- ♦ õpilane ei kuula juttu üle poole tunni, tema tähelepanu hajub;
- ♦ ka tugeva konstruktsiooniga, aga siiski vanad tööriistad võivad tööprotsessis laguneda.

1996. aastal otsustasime teha õppepäevi kevadest sügiseni, et anda ülevaade talupere ühe aasta tegemistest ja hajutada külastusi. Kavas olid külvinädal, heinanädal, viljakoristusnädal, leivapäev ja linapäev. Kogu programmi hakkasime nimetama “Mõniste muuseumi suveprogrammiks” ja niisuguse nime all juba kevadest saadik koolides reklaamima. 1997. aastast alates oleme oma materjalidega väljas olnud siseturismi messil “Matkamiks” Paides. Viimasel aastal osati meid juba otsida ja küsida. Suuri reklaamikampaaniaid ei ole olnud tarvis korraldada, nõudlus ületab niigi pakumise.

Õppepäeva ajaline jaotus jäi 1996. aastal põhiosas samaks, teoreetilist osa kahandasime poolele tunnile ja lisasime päeva lõpuks teadmiste kontrolli – viktoriini. Külvinädal kulges plaanipäraselt – õpilased töötasid usinalt ja huviga põllul, neid aitas ja suunas juhendaja.

Ise kogesime, et kui õpilaste vaatevälja ilmub hobune, tuleb igasugune jutustamine lõpetada, hobune tõmbab õpilaste tähelepanu järgitult endale, paljudele on selle looma nägeminegi, liiati siis töötamine erakordne elamus.

Heinanädalal ja viljakoristusnädalal sadas paduvihma, kevadel väljakuulutatud viljanädalaks ei olnud vili veel lõikusküps, mõlemad üritused jäid ära. Selgus, et on võimalik korraldada ainult selliseid õppepäevi, mis ilmast oluliselt ei sõltu.

Leivapäeval demonstreerisime õpilastele leiva, saia, karaski ja sepiku valmistamist, lisaks veel piima separeerimist, või ning sõira valmistamist ja mee vurritamist. Õppepäeval osales 328 õpilast, kes olid jagatud kaheks rühmaks. Üks rühm õpilasi oli algul leiva, teine piima poolel, hiljem vahetasid nad kohad.

Selgus, et

- ♦ rühmade liikumisega tekkis palju sagimist, osa õpilasi kadus õpetaja vaateväljast;
- ♦ õpetajad eelistavad omavahel juteldes puhata ja jätavad “vägede juhtimise” meelsasti muuseumitöötajatele.

Linapäeval osales 370 õpilast, kuna selle päeva korraldamise kogemused olid juba olemas, sujus kõik kenasti.

1997. aastal korraldasime ainult leiva- ja linapäeva. Võtsime vastu kõik õpilaskorrad, kes soovisid osaleda, st mõlemal päeval üle 400 õpilase. Kogesime, et õpilaste arvu peab piirama. Kui iga tegevuse juures on korraga 10–15 õpilast, saavad kõik praktilises töös kaasa lüüa, püsib huvi, tähelepanu ei haju.

Kui linapäevale on planeeritud 20 erinevat tegevust, saab osaleda umbes 250 õpilast. Se-nine kogemus näitab aga, et soovijaid on alati rohkem. Kahju on ära öelda, kuid siiski oleme sunnitud seda tegema, et muuseumis sel päeval pakutu jõuaks igaheni, kõik saaksid ise tegutseda kaasa lüüa ja kõigil oleks huvitav. Kahjuks juhtub sedagi, et oodatud õpilaskorrad jääb tulemata. Kui sellest õigel ajal ei teatata, jääbki koht “tühjaks”. Meie abilised-juhendajad on nii eakad inimesed, et ei jõua mitmel päeval järjest lastega toimetada, kodused tööd tahavad ka tegemist. Temaatilised päevad, eriti leivapäev, nõuavad suuri ettevalmistusi, muuseumirahva ja abiliste jaoks ei piirdu üritus kunagi ühe päevaga. Oma kogemustest teame juba, et õppepäeval peavad osalema enam-vähem samaealised lapsed, praegu vastab teabematerjali ja tööde keerukus 3.–5. klassi õpilaste tasemele. Ehk suudame tulevikus midagi pakkuda ka vanematele õpilastele.

1998. aastal jagasime leiva ja piimaga seotud tegevused kahele eri õppepäevale. Esimest korda korraldasime hobusepäeva ja oinapäeva. Esimesel näitasime kõike hobusega seonduvat – erinevaid tõuge, hoburiistu, hobusega tehtavaid töid, lapsed said hobusega sõita ja ratsutadagi. Õnneks kasvatatakse ümbruskonnas veel hobuseid, üllatav oli hobuseomanike missioonitundest kantud ind meid aidata. Oinapäeval näidati lambapügamist, õpetati lambavilla töötlemist, demonstreeriti nahast ja villasest lõngast tehtud esemeid. Loomad ja kõik nendega seonduv meeldib lastele alati. Päeva üldine kava jäi endiseks. Õpilased jagasime väikesteks gruppideks. Olime õpetajaid teavitanud, et iga grupiga peaks ühelt tegevuselt teisele kaasa liikuma vähemalt üks täiskas-

♦ Käsikivil jahvatamine leivapäeval 1999. aastal
♦ Grinding with a hand mill. Bread Day in 1999
♦ Работа на ручных жерновах. День хлеба 1999

vanu, õpetajad kutsusid kaasa lapsevanemaid. Nägime heameelega, et lastel oli suurest saatjast abi. Kõik huvilised said enamikke töid proovida, põnevamate ja keerulisemate tegevuste juures tekkisid järjekorrad, osa ajast kulus ootamisele. Suur tänu neile suurtele inimestele, kes taipasid sel ajal lastele seletusi jagada, nende küsimustele vastata. Esmakordselt kasutasime kaasaegset võimendust, nii jõudis sissejuhatav osa, loosimine, viktoriin ning autasustamine kõlavalt ja arusaadavalt kõikjale muuseumi küllalt suurel territooriumil, tegevus muutus ladusamaks, info ei läinud kaduma.

1998. aastal sai iga õpilane osaleja numbri, mis päeva lõpul muutus loosinumbriks. Auhinnad vastasid päeva temaatikale, näiteks piimapäeval väikesed piimatooted – jogurtid, kohukesed, leivapäeval vahvlid, küpsised vmt. Iga kolmas loos võitis. Õpilased, kes ei võitnud, olid muidugi väga õnnetud, loosimine tekitas elevust, seda oodati, loosivõitused kätte

andes saime veel päeva teemast rääkida. Siiski loobusime 1999. aastal loteriist. Laste jaoks oli põnev ka viktoriin päeva jooksul kuuldu, nähtu ja kogetu kohta. See tõstis ka õpetajate huvi asja vastu, igaüks soovis ju, et just tema klassi lapsed oleksid tublid vastajad.

Selgus, et

- ♦ teadmine eesesisvast viktoriinist sunnib tähele panema nii õpilase kui õpetaja,
- ♦ gruppide liikumine ja aeg iga tegevuse juures on vaja täpselt kindlaks määrata, et ei tekiks tühja ootamist, vähem jääks aega sihituks ringilippamiseks.

1999. aasta õppepäevad toimusid nagu eelmiselgi aastal. Päeva üldine kava jäi samaks, st õppepäeva pikkus oli neli tundi. Päeva alustas poole-tunnine ülevaade käsitlervast temaatikast, lühiekskursioon ajalukku, tööde ja töövahendite demonstratsioon. Kaks ja pool tundi oli õpilaste praktilist tegevust, sellele järgnes viktoriin ja päeva kokkuvõte. Iga grupp sai päeva alguses endale numbri, päevakava, tegevuste ajalise järjekorra, lühitulevaste teema ajaloo, lühikonspekti õppepäeva tegevustest, töömaterjalid, näiteks ained jahvatamiseks, kokkusegamiseks, villad ja lõngad meisterdamiseks, linakiud töötlemiseks jne.

Piima- ja leivapäeval söödi ära kõik, mis valmistatud. Siit tuleb lisavastutus korraldajatele, juhendajatele, saatjale – peab rangelt jälgima puhtust, arvestama laste tervise ja toitumisharjumustega, vaatama, et toiduga viisakalt ümber käiakse. Tore oli, et laps, kes enda väitel iial putru ei olnud söönud, siiski maitses, kiitis ja lisagi küsis. Muu isemeisterdatus, kõik õppematerjalid saavad lapsed kaasa.

Selgus, et

- ♦ konspektid ja muu päeva tutvustav materjal oleks vaja saata koolidesse enne õppepäeva, et lapsed teaksid, mis neid ees ootab. Ideaalvariandis võiks teoreetiline osa juba selge olla, et jääks rohkem aega tegutseda;
- ♦ praktilise tegevuse materjalid tuleb kätte anda vahetult enne iga tegevust.

Hommikul saadud materjalid kipuvad kusagile kaduma või süüakse lihtsalt ära,

näiteks leivajahu jahvatamiseks mõeldud terad, herved kama jaoks, rääkimata suhkrust ja rosinatest kohupiima maitses- tamiseks. Ka täiesti mittesöödavad ma- terjalid – linakiud ja villad võivad väga hõlpsasti ära kaduda.

Sõltume palju ilmast, alati on valmis mõeldud varuvariandid vihma puhuks. Kuigi see võis tunduda üleorganiseerimi- sena, palusime õpetajatel pidada kinni ajagraafikust, siiski tekkis pause ja oota- misi. Linatööde juures, kus toimingutel on oma kindel järjekord, ei meeldinud õpetajatele see, et paratamatult pidi mõni rühm alustama tööd kusagilt keskelt. Tar- vis on varuks vaadata midagi eakohast, köitvat ja õueoludesse sobivat, on see siis joonistamine, kirjutamine, meisterdami- ne. Iga üritus annab uusi mõtteid, ikka saab paremini. Tore on tunnetada õpeta- jate toetavat suhtumist meie ühisesse et- tevõtmisesse.

Viie aasta jooksul on toimunud kokku 16 õpperäpäeva, osalenud on 5100 õpi- last. Erinevaid töid on juhendanud üle 50 kohaliku inimese. Mõned leiavad las- tega paremini kontakti, oskavad õpetada, mõni on jutukam, teine kidaakeelsem. Muuseum on väga tänulik Mõniste kandi memmedele-taatile, naistele-meestele abi eest. Teemapäevade hindamatu kul- tuurilooline väärtus ja tähendus ongi sel- les, et säilib loomulik side põlvkondade vahel, üks põlvkond annab teisele edasi oma oskused, teadmised ja tõekspidami-

♦ Tutvumine linatöödega linapäeval 1999. ja 1998. aastal

♦ Getting acquainted with flax works. Flax Day in 1999 and 1998

♦ Знакомство с работами по обработке льна. День льна 1999 и 1998

sed. Nii lapsed kui vanad oskavad seda hinnata.

Õpperäpäevade praktiliste tegevuste lä- biviimiseks ei kasuta me enam muuseumi põhikogus arvel olevaid tööriistu. Oleme selleks otstarbeks kogunud küladest ese- meid lisaks ja võtnud nad teadusliku abi- materjali fondi. Paljudest esemetest, näi- teks kootidest, leiva- ja saiakünadest jm, oleme lasknud valmistada täpsed koo-

piad, mida õpperäpäevadel kasutame.

Huvi Mõniste Muuseumi suveprog- rammi vastu ei näi vähenevat, see sunnib muuseumi edasi tegutsema ja uut otsima.

Hele Tulviste on Mõniste Muuseumi juhataja.

Siiri Toomik on Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi direktor.

Linnupäevad põllumajandusmuuseumis

Maire Blomerius

Kiire linnastumine on viinud meilt kunagi nii endastmõistetavad teadmised loodusest. Tänapäeva inimesele ei ole enam elutähtis lindude järgi ilma ennustada ega külviaja algust määrata.

Et omalt poolt veidi kaasa aidata meie sulissõprade "taasleidmisele", otsustas allakirjutanu korraldada Eesti Põlluma- jandusmuuseumis linnupäevi. Esimene neist toimus 21. aprillil 1999. Koostasi- me "Väikese linnunäituse" eri rähniliiki- de ja rästaste topistest. Oli ju rähn kuulu- tatud 1999. aasta linnuks. Väljapanek si- saldas lisaks veel erinevaid linnupesi koos munadega ning tuntumate linnuliiki- de munade kollektsiooni. Näitus sai teoks tänu Eesti Loodusmuuseumi ja TÜ Zooloogiamuuseumi abile. Linnuteema- lised postkaardid ning ümbrikud olid pä- rit Toomas Jüriado erakogust. Üritust aitasid läbi viia Andres Kalamees ja Too- mas Jüriado Eesti Ornitolooiaühingust.

Fotod Jaak Nilson

♦ Elva algkooli õpilased tutvuvad linnuprogrammidega Internetist. Keskel artikli autor
♦ Author of the article presenting virtual bird programmes
♦ Автор статьи знакомит школьников с виртуальными орнитологическими программами

♦ Ornoloog Toomas Jüriado tutvustab Ülenurme pargis laulvaid linde 21. aprillil 1999

♦ Ornithologist Toomas Jüriado presenting singing birds in Ülenurme park on April 21, 1999

♦ Орнитолог Тоомас Юриадо знакомит с певчими птицами в парке Юленурме 21 апреля 1999

Nad kõnelesid linnukaitsest ja -ühingust, näitasid slide ning demonstreerisid in- teraktiivset linnuteemalist multimeedia- programmi. Põllumajandusmuuseumil oli koostatud eestikeelne arvutiprog- ramm tuntumatest lindudest nende hääle ja värvipiltidega. Elava linnulaulu kuula- miseks sobib hästi Ülenurme mõisapark. Otse näitusemaja õuelt avaneb pikksil- maga oiuline vaade veelindude paradii- sile – üleujutatud Aardla poldrile. Päev lõppes viktoriiniga.

Tänavuse linnupäeva 17. aprillil pü- hendasime suitsupääsukele, kelle orni- toloogiaühing on valinud 2000. aasta lin- nuks. Traditsioonilise maaelu hääbumine ja keskkonnamuutused ohustavad ka meie rahvussümboleid. Lindude arvukus on langemas, kuid selle põhjuste leidmi- seks ja olukorra parandamiseks ei ole pii- savalt andmeid. Ettevõtmise eesmärk oli tutvustada suitsupääsukeste bioloogiat ja nende elu mõjutavaid tegureid ning kaa- sata loodushuvilisi koolilapsi praktilisele loendusele. Ürituse päevakavas- se kuulu- vad traditsiooniliselt multimeediapro- grammid, retk kohaliku mõisaparki ja viktoriin. Stendinäitus pääsukestest rah- vapärmuses, samuti tema eluviisidest on külastajale vaadata aasta lõpuni.

Linnupäev on kogumas populaar- sust – tänavu registreerisid end nii elmi- sest aastast tuttavad kui ka juba uued Tar- tu linna ja maakonna koolid. Osavõtjate arvule seab piirid ruumipuudus.

Teadmised lindude kohta on üks osa meie üldise keskkonnateadlikkuse tõstmisel. Peaksime endile teadvustama, et Undva sadama rajamise, insektitsiididega putukavabade eurolautade loomise ja kevad-suviste lageraieetega oleme saagimas mitte ainult puid, mille linnupesad, vaid ka oksa, millel istume hoopis äkki meie ise.

Maire Blomerius on Eesti Põllumajandusmuuseumi teadur.

In the Agricultural Museum we have a tradition to organize Bird Day. The usual time for this undertaking is in April – the time when migrants arrive. For the event we put together a small thematic exhibition and introduce multimedia programmes about birds. In Ülenurme Estate Park it is possible to listen to bird-singing live. The Bird Day ends with a little quiz game and presentation of prizes.

- ♦ Väike näitusekülastaja teeb tutvust suitsupääsukesega
- ♦ Small exhibition visitor acquainting herself with swallow
- ♦ Маленький посетитель выставки знакомится с ласточкой

- ♦ Linnahaki pesa
- ♦ Town jackdaw's nest
- ♦ Гнездо грачей в городе

Eesti Rahva Muuseum 1960. aastatel, tema rõõm ning valu ja vaev

Aleksei Peterson

Käesolev kirjatükk sai ajendi Arved Lutsu artiklist, mis ilmus Eesti Rahva Muuseumi 43. aastaraamatus (lk 11–49). Suhteliselt mahukas kirjutis käsitles ERMi ajalugu 1950. aastail. Autor on suure pieteeditundega esitanud omaaegsete kolleegide teadustööd, tema enda tegevust on vähe valgustatud Ometi oli A. Luts kõnesoleval ajavahemikul teadustöö üks juhtijaid, täites teadusosakonna juhataja ülesandeid. Oma artikli kirjutamisel olen põhjalikult tutvunud ERMi teadusnõukogu, osakondade ja ametiühingu koosolekute protokollidega ning läbi vaadanud aastaraamatus esitatud tööaruanded. Nii on kujunenud pilt sellest ajajärgust ERMis.

Alustan oma kirjutist 1950. aastate lõpust, ajast, mil TA Presiidium otsis ERMile uut direktorit. A. Luts osutab, et tema kandidatuuri ERMi direktori kohale ei kinnitatud, sest “parteitu kandidaat ei läinud läbi” (lk 21). Sellega seoses tuleb märkida, et viimastel aastatel, meie riigi taasiseseisvumise ajal on nii mõnigi teadusategija, kes tollal ametiredelil ülespoole ei tõusnud, samas aga seda väga soovis, püüdnud väita, et ametikõrgendust anti tollal esmajoones parteilisest positsioonist lähtudes. Veelgi enam, nii mõnigi on püüdnud end ehtida nõukogudevastase tegevuse ja sellele järgnenud represseerimistega. Nii küll oli, kuid näiteks Saksa sõjaväes olemist ei peetud eriti suureks takistuseks, et teadusasutuses juhttööd teha.

Ei saa ühepoolset uskuda ka A. Lutsu määramise küsimust ERMi direktori kohale. Aasta varem oli TA Presiidium kinnitanud muuseumi teadussekretäriks

Jüri Linnuse, kelle isa oli olnud ERMi direktor ja deporteeritud Siberisse, kus ta suri. Tema “minevik” oli teada, kuid ometi määras TA Presiidium J. Linnuse 1956. aastal muuseumi teadustöö koordineerijaks ja juhiks. Tulles tagasi ERMi direktori määramise juurde, siis oma sõna oli öelda just J. Linnusel ja loomulikult Harri Moorale. Olen veendunud, et mõlemad ei toetanud Lutsu. Tollal peeti oluliseks isiku teaduspotentsiaali ja kollektiiviga töötamise oskust. Etteruttavalt osutan, et järgnevatel aastatel ei kinnitatud omakorda Linnust Tartu ülikooli õppejõuks, kuigi ta seda väga soovis. Siin ei saa juttu olla “minevikuvigadest”, poliitilistest põhjustest, esmajoones küll isikomadustest. Hiljem sai J. Linnus Klassikalise Muinasteaduse Muuseumi direktoriks. Dotsendi koha sai Luts, kes tegelikult oli vähem erudeeritud lektor kui Linnus. Siit veelkord – olulised olid iseloomumomadused. Minagi püüdsin “sokutada” õppejõuks just Linnust, kuid see ei õnnestunud. 60ndatel, mil teadusasutused kasvasid tormiliselt, ei osutunud tihti peale võimalikuks valida teadusasutuste juhte parteilisusest lähtudes, sest spetsialiste oli vähe. Ei saa jätta mainimata, et TA president J. Eichfeld ei olnud tollal partei liige. Jutuaajamistes selgus, et kui tegu oli rahvusvaheliselt tuntud ja perspektiivse teadlasega, siis “olevat isegi parem, et tegu oleks n-ö parteitu bolševikuga, kes edastab nõukogulikke mõtteid palju paremini kui teaduses vähemtuntud kompartei liige”.

Pärast ülikooli lõpetamist saadeti mind kolmeks aastaks Tallinna Raudteekooli nr 1. 1956 ja 1957 osalesin suviti

Balti etnograafide välitöödel, mida organiseeris Moskva etnograafiainstituudi teadur N. Šlõgina. Need ekspeditsioonid olid ülihuvitavad – vajalaste-isurite asualadele ja ka Peipsi-tagustesse eesti küladesse. Samal ajal pidasin sidet ajalooinsituudi sektorijuhataja prof H. Mooraga, kellega tulid jutuks minu võimalused aspirantuuri astuda. See polnud lihtne, sest etnograafidele eraldati kohti haruharva. 1957. aastal sain huvitava tööpakkumise. Rocca al Mares asutati vabaõhumuuseum, mille direktoriks kinnitati kultuuriministeeriumi muuseumide inspektor O. Korzjukov. Ta oli mõni aasta varem lõpetanud ülikooli ajaloolasena ja ma olin temaga tuttav. Viibisin sageli ta töö juures, kus arutasime muuseumi tegemisi. Tema tungival soovil andsin nõusoleku tulla 1958. aastal muuseumi teadusdirektoriks. Ettepanek oli eriti meelne, sest olin ka diplomitöö kaitsnud talu-ehitiste alal.

1958. aasta algupoolel kutsus H. Moora mind enda juurde ja küsis, kas ma ei tahaks Tartusse tööle minna. Ütlesin, et olen nõus, kui saan seal korteri ja mingisuguse ameti etnograafiamuuseumis. Mulle ei tulnud mõttessegi, et jutt võis olla ERMi direktori ametikohast. Peagi kutsuti mind TA Presiidiumisse. Peamised kõnelejad olid H. Moora ja G. Naan, kes soovitasid mind etnograafiamuuseumi direktori ametikohale. Tööle vormistati mind 1. juulist 1958.

Kõige kehvas olukorras olid etnograafiamuuseumi fondid. Enne muuseumi 50. aastapäeva 1959. aastal püüdsime teha mis võimalik, et külalisi võiks fondidesse tuua. Tuli kiiresti lahendada vähemalt kolm fonditöö probleemi: 1) korraldada plaanipäraselt fondide täiendamist; 2) töötada teaduslikult läbi kataalogimata esemed; 3) korrastada fondi-ruumid ja leida uusi ruume hoidlate jaoks.

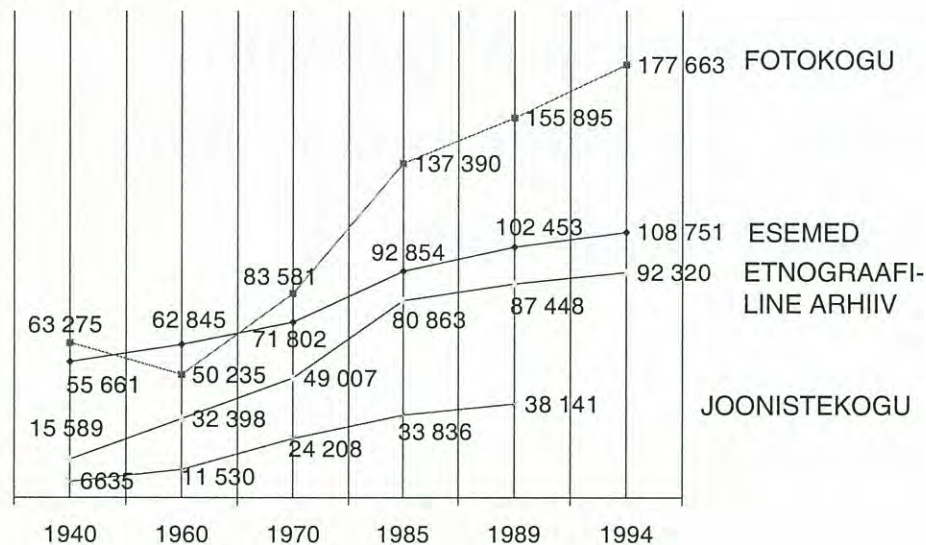
Sõjajärgsel perioodil ei toimunud plaanipäraselt kogumistööd, siit ka ülesanne – alustada kogude komplekteerimisega. Algas tehti 1957. aastal Linnuse eestvedamisel, kuid täishoo sai see järgmistel aastatel. Seadsin ülesandeks teaduritele, sealhulgas juhtkonnale, olla välitöödel vähemalt kaks kuud – ühe kuu jooksul koguda vastavalt plaanile muuseumifondide täiendamiseks ja teine kuu oma teema kohta. Sellele lisandus kunstnike juhendamine talu-ehitiste joonistamisel. Kõik välitöödel kogutu, fotod, joonised, teatmematerjalid, päevikud ja esemed, tuli nõuetekohaselt vormistada ja sügisel

kogudesse üle anda. Vormistamistööle anti aega kuu või poolteist. Just kogumistöö täpne organiseerimine võimaldas fondide teaduslikult täiendada. Et kogudesse ei satuks liigseid duplikaate, tuli teaduritel kaks nädalat enne välitööd tutvuda olemasolevate kogudega, selgitamaks, milliseid asju välitöödelt kaasa tuua. Nii toimus ERMi kogude komplekteerimine 1960ndatel ja ka järgneval kahel aastakümnel. Toimus suurskogumine kihelkonniti endisaegse talukultuuri kohta ja 1963. aastal näiteks väikelinnades ja töölisasulates. Kaasaja olme kohta alustati välitööd A. Lutsu juhtimisel Võru rajoonis ja need jätkusid järgneva kahe aasta jooksul. 1965. aastal jätkati üldkogumist maalt ja töölisasulatest.

1965–70 koostati uus perspektiivplaan ning kavandati üldkogumist fondide täiendamiseks. Rööbiti üldkogumise-ga töötasid teadurid oma uurimisaladel. Mahukamaks muutusid kogumisretked etnograafilise atlase levikukaartide koostamiseks. Lisandus kogumistöö Tartu Ülejõe linnaosas, Avinurme ja Tudumetsatöölise eluolu (1967), Sindilise töölise kohta (1967–70) jms.

60ndatel alustati välitööd soome-ugri rahvaste asuladel. Aino Voolmaa käis vepslaste juures 1962–63. Järjekindlalt alustati välitöödega Vepsamaal 1965. aastast. Komplekteeriti töögrupid, kuhu kuulusid teadurid, kunstnikud, fotograafid ja ka filmimees. 1960. aastate lõpul saadi Vepsamaalt väga haruldasi etnograafilisi materjale: häid fotosid, jooniseid ja filmilindile väga olulisi vanu tööprotsesse. 1967. aastal asus J. Linnus aine koguma liivi küladest, koos Tanel Linnusega töid nad Liivi rannakülade arvestatava esemekogu. Sugulasrahvaste juurde Komimaale sõitis Kalju Konsin. Kõiki uurimis-kogumismatku pole siin võimalik üles loetleda.

Kogumistöö mahtu iseloomustas kõige enam esemekogude suurenemine. Lisaks kohaletoomisele tuli esemed muuseumis arvele võtta, teaduslikult kirjeldada ja leida neile koht fondiruumis. Muuseumi esemekogu täienes kõnesoleval perioodil 9966 üksuse võrra. ERMi kogude läbitöötamine oli ülimalt kõrge – 98–99%. Eriarvamusi kutsus esile rohke ekspeditsioonide korraldamine soome-ugrilaste juurde. Kahtluse alla seati eriti kogumistöö idapoolsete sugulasrahvaste juures, töö, mis eriti laienes 1970.–80. aastatel. On kurb, et 1990. aastail ilmus tagasisaadetena ERMi kogumistöö metoodika kohta ülevaateid, mis ei süvene-

♦ Kogude kasv Eesti Rahva Muuseumis

♦ Growth of collections at the Estonian National Museum

♦ Увеличение количества фондов в Эстонском национальном музее

nud muuseumi kogumistöö nüanssidesse ega tundnud kogumistöö metoodika elementaarsusi. Neis ei pandud tähele, et kogude kiire kasvuga kaasnesid uute muuseumide nõuetekohane hoidlatesse paigutamine ja teaduslik läbitöötamine.

Ülikeeruline oli kogutud esemetele fondiruumide leida. Sulgesime näituseruumi, et sinna kogusid paigutada. Õnneks oli võimalik saada muuseumile ligi 500 m² pinda Pauluse kirikus. Alates 1968. aastast tehti suur töö selle ruumi sisustamisel ja esemete paigutamisel riistadele. Nii said kogutud esemed teaduslikult läbi töötatud ja olid asjahuvilistele kättesaadavad. ERMi fonditöö sai tunuks – kogusid külastasid paljud ning sellealasele tööle anti kõrgeid hinnanguid. Tegu polnud silmakirjalike kiidusõnadega, sest fonditöö oli nii mujal Eestis kui laiemalt Nõukogude Liidu nõrgal alusel. Seevastu näitusetöö oli NSV Liidu muuseumides hoopiski paremal tasemel. Hilisematel aastatel oli võimalus tutvuda ka välismaa muuseumide ja nende fonditööga. Vähemalt 60. aastatel oli ERMi fonditöö kõrgemal tasemel kui naaberriikides, kõnelemata NSV Liidu vastavatest asutustest. Hiljem hakati küll Rootsis, Soomes jm fondiruumide teaduslikel alustel ehitama ja loomulikult sisustati need paremini kui meil.

Mõni sõna tuleb kõnelda ühest spetsiaalsest etnograafiliste andmete kogumistöö liigist – taluarhitektuuri joonestus-mõõtmistöödest. Kolhoosielu edene-

misega kaasnes endiste taluhoonete hävimine-hävitamine. Kadusid endised küünid, laudad, kuivatid, aidad ja ka vanu rehiamuid asuti põhjalikult revoneerida. Siit tulenes ülesanne fikseerida taluhoonede joonestuspaberile ja fotodele, mis muuseumis säiliks. Suurte raskustega sain selleks tööks plaanivälist raha. Nii osutus võimalikuks rakendada vanade hoonete mõõtmis-plaanistamistöödel Tartu Kunstikooli õpilasi ja ka kunstiinstituudi üliõpilasi. Nendele tuli enne välitööd jagada õpetusi taluarhitektuuri ajaloo kohta. Aastail 1959–64 suunasin välitöödele ligi 20 kunstnikku, kelle juhendajateks olid muuseumi teadurid. Enne välitööd töötati välja marsruudid, märgiti, missugused objektid on vaja joonestada. Kunstnikud pidid joonestustööd tegema ühe kihelkonna piires. Kihelkonda saadeti kaks kunstnikku ja teatavaks ajaks juhendaja – teadur. Need välitööd olid tähelepanuväärsed ja tulemusrikkad. Näiteks aastail 1959–65 laekus joonistekogusse 6260 lehte 11 750 üksikjoonisega.

Uudne oli filmitöö alustamine. Kogu tegevus oli põrandaalune. Olin väga huvitatud filmikaamera kasutamisest etnograafilises uurimistöös, tööprotsesside jäädvustamisest tulevastele põlvkondadele. Tollal võisid Eestis filmiga tegelda ainult "Tallinnfilm" ja mõnevõrra ka füüsika-astronoomia jt täppisinstituudid ning sedagi kontrolli all. Etnograafiliste filmivõtete tegemine oli keelatud ja isegi loa taotlemine oleks olnud mõttetu, liiatigi

tõmmanuks see meile tähelepanu. Ometi osutus võimalikuks osta varustuskontorist instituutidele eraldatud fondist 35 mm kaamera "Konvac". Veelgi raskem oli muretseda filmi. Seda tuli otseselt mõttes salakaubana leida. Saime mahakantud ilmutusaparaadi ja montaažilaua. Tehnilise osa ajas korda ja kaamerat juhtis vaneminsener Toivo Pedak. Koopiategemiseks tuli altkäe manguda "Tallinnfilm" abi. Mitte kõik muuseumis ei mõistnud, vähemalt esialgu, filmitöö tegemise vajalikkust. Oletati, et niikuinii ei vea direktor seda välja. 1962. aastal alustasime jääaluse kalastuse filmimist Pärnu lahes, juhendaja oli A. Luts. 1963. aastal laienes filmitöö Tiina Võtme osavõtul. Filmilindile jäädvustati Hiiumaa vanu taluehitusi, korvipunumist, loogapainutamist ja kangakudumist. 1966. aastal alustati ka vepslaste eluolu filmilindile talletamist. Sellel ja järgnevatel aastatel filmiti väga unikaalseid tööprotsesse, osa sellest monteeriti filmiks "Vepslased 20. sajandi algul".

Edukas oli 50. aastate teisest poolest teatmematerjali kogumine. J. Linnus pani käima korrespondentide võrgu töö, mis oli eelnevatel aastatel soiku jäänud. Teatmematerjali kogumise rööpvormina käivitasime Ilmari Mannineni eeskujul and-

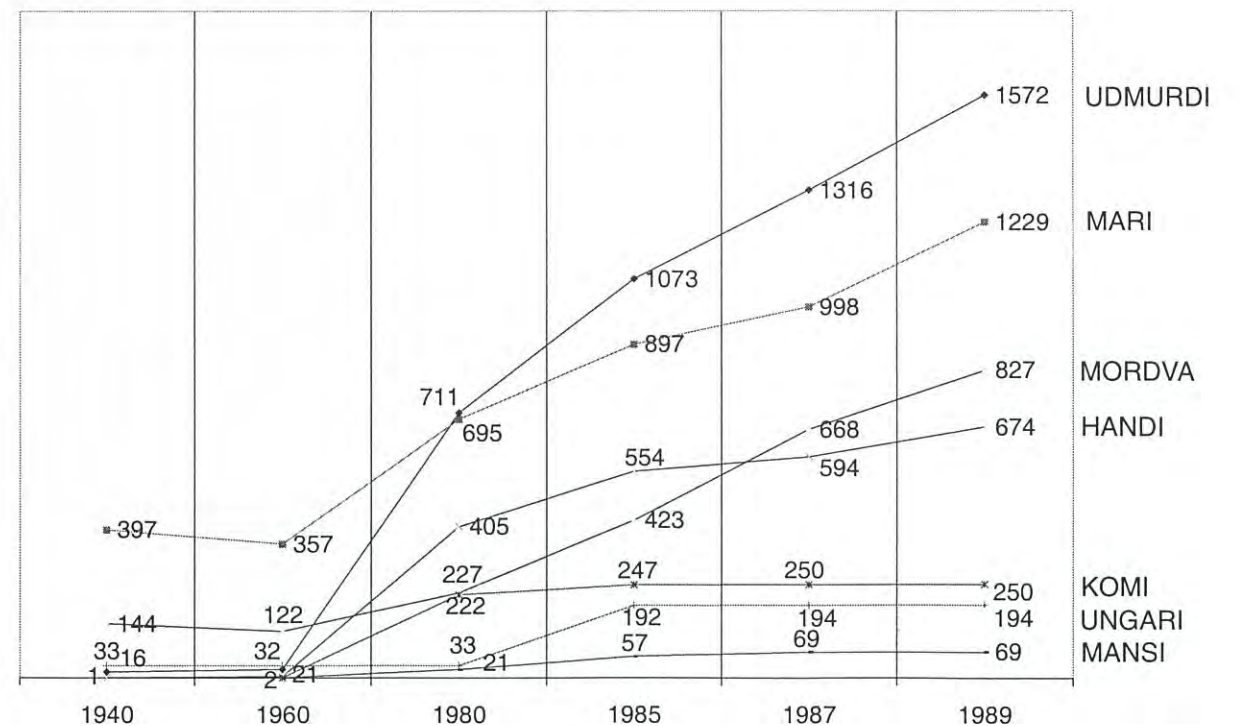
mete kogumise kooliõpilastelt. Selleks koostati eakohased ankeedid. Muuseumi teatmematerjali laekus korrespondentide võrgu kaudu, kuid paralleelselt korraldati etnograafilise ainese kogumise võistlusi. Tollal tohtis avalikke võistlusi välja kuulutada ainult Ministrite Nõukogu ühekordsel loal. Aga ametlikku luba ei antud, võidupreemiaid ei saanud ametlikult välja kuulutada. Tuli järjekordselt seadusest kõrvale hiilida, seesugune võimalus oli muuseumitöös alati olemas. Muuseumil oli võimalik teatmematerjali eraisikutelt osta. Nii tegimegi – pärast võistlust justkui ostime teatmematerjali preemia saanutelt. Seda tegime aastakümneid ja teatmematerjali kogud suurenesid väga jõudsalt. 1969. aastal laekus näiteks ainult võistlustööd üle 3000 lehekülje. Samasugused tulemused olid ka teistel aastatel.

Nagu märgitud, oli ERM pärast sõda Teaduste Akadeemia süsteemi kuuluv asutus sellest tulenevate nõudmiste ja eesmärkidega. 1958. aastal ilmus H. Moora juhendamisel väga vajalik ja kapitaalne töö "Eesti rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algul", kirjastusele anti üle aastaraamatu käsikirja ja ilmus muuseumi kogusid tutvustav album seeriast "Vanavara salvest".

1960. aastate esimesel poolel kaitse-

sid väitekirja A. Luts (1961), Vilve Kalits (1963) ja Tamara Habicht (1965). Samal ajal suunasin TA Presiidiumi abil ajaloo-instituuti aspirantuuri mitu ERMi töötajat, kellest küll mitmed kandidaadikraadini ei jõunud. Miks seiskus väitekirjade kaitsmine alates 60. aastate teisest poolest? Järsk tagasimine etnograafide ettevalmistamises oli otseselt seotud H. Moora surmaga 1969. aastal. Samas ei avatud ajalooinstituudis eraldi etnograafiasektorit, ei kinnitatud juhatajaks Ants Viirest.

ERMi teadustöö komplitseerus alates 1963. aastast, mil muuseum läks kultuuriministeeriumi alluvusse. Tegin, mis suutsin, et seda vältida, aga asjata. Väitlesin isegi J. Käbiniga, aga ka tema leidis, et muuseum tuleb anda kultuuriministeeriumi alluvusse. Tagantjärele mõeldes võib öelda, et süsteemi vahetus ERMi tegevusele eriti kahjustavalt ei mõjunud. Palgasüsteem jäi samaks, see soosis kraadiga teadurite lahkumist, aga koosseisu suurendati, ka transpordi osas toetati meid. Keerulisemaks muutus aastaraamatu väljaandmine ja teaduskonverentside korraldamine. Kuigi taotlesime igal aastal teadusasutustega ühiselt luba näiteks aastakonverentsi korraldamiseks, tõmmati reeglina meid sealt maha ja iga

♦ Soome-ugri (v.a läänemeresoome) rahvaste esemekogude kasv

♦ Growth of object collections of Finno-Ugric (expected Baltic-Finnic) peoples

♦ Увеличение количества предметных коллекции финно-угорских (выключая прибалтийско-финских) народов

kord tuli Ministrite Nõukogust ja keskkomiteest eriluba saada. Samamoodi oli aastaraamatu trükkimisega. Põhjendus oli lihtne – etnograafiamuuseum ei ole teadusasutus, tegelege kultuuritööga. Õnneks toetas kultuuriministeerium meie teadustööd, samuti välitöid.

1960. aastate teisel poolel oli teadustöös peamine etnograafilise atlase koostamine. See oli laiaulatuslik ettevõtmine, kuhu olid kaasatud Baltikumi etnograafiaga tegelevad teadurid nii muuseumidest kui instituutidest. Tööd juhtis Moskva etnograafiainstituut. ERMi tedurid olid seotud atlase levikukaartide andmete hankimisega kolmel teemal: põllundus, rahvarõivad ja ehitised. Nagu teame, nägid trükivalgust rahvarõiva ja põllutööriistade köited. Kahjuks ei jõutud lõpetada ehitusi käsitlevate levikukaartide koostamist ja need jäid arhiividesse kolletama. Sündmus oli 1969. aastal esimese rahvakunstialbumi valmimine Kalju Konsini sulest.

Lõpuks toon esile mõned aastakümne olulised seigad. Kuuekümnendad aastad läksid kahtlemata muuseumi ajalukku väga paljude ettevõtmiste poolest. Need aastad olid üldse eesti teadustöös edukad, erandiks polnud ka ERM. Häid tulemusi saavutati kõigis valdkondades: kogumistöös, etnograafiliste filmide tegemisel, kogude teaduslikul läbitöötamisel, kogumistöö erinevates valdkondades – nii endise talupojakultuuri kui ka tööliste olme, nn kaasaja kolhoosiolme ja vanade talu-ehituste jäädvustamisel. Edu saavutati teadustöös aastaraamatu väljaandmise ja iga-aastaste teaduskonverentside korraldamisega. Samas ei saa vaadata ühest olulisemast probleemist – kuidagi ei suudetud ega tahetudki lahendada ERMi ruumide küsimust, kuigi tegin sellest alati esimesel võimalusel juttu mitmesugustel koosolekutel ja nõupidamistel. Tulemusi polnud, kui kõrvale jätta kahe kirikuruumi kasutuselevõtt.

Meie riigi taasasutamise esimestel aastatel hakati tõsiselt tegelema ERMi ruumide muretsemisega. Juba 80. aastatel oli tehtud väga suur töö muuseumi taasrajamiseks Raadile. Oli saadud krunt (u 10 ha), koostatud projekt ja jäi ainult alustada ehitustöödega. Kahjuks otsustasid tollane kultuuriminister M. Kubo ja direktor T. Lukas muuseumi rajada hoopis kitsukesele krundile Veski-Liivi tänava veeres. Nüüd takerdus muuseumi väljaehitamine tõsiselt ja nii on see tänini. Olen kindel, et lõpuks tehakse muuseum ikkagi Raadile.

The author, who is a long-time staff member of the Estonian National Museum (ENM), gives his vision of the museum activities in the 1960s. First the author dwells upon his appointment to the post of director at the museum in 1958, then follows a survey of how he started work and what the situation at the museum was like at that time. The main objectives of the museum were furthering research work, scientific completion, elaboration and organization of collections. In the late 1950s object collections were in a rather poor state. The article gives a survey of the arrangement of drawing and measuring of farm buildings, above all the recording of old farm buildings both in photos and in drawings. In the 1960s, according to a former plan, extensive material was collected on everyday country life as well as the then contemporary time, first and foremost on the life on Võru collective farms. As a novelty, the 35mm camera was taken into use and under-the-ice fishing, older farm buildings, and some agricultural activities such as threshing with flails, autumn harvesting, etc., were recorded on a film. In the 1960s collection work on the territories of other Finno-Ugric peoples was started. Fieldwork in Vepsa was especially extensive, and 17 expeditions were organized into this region altogether. Artists, photographers and a cameraman participated in these expeditions. The collection of reference material became more and more extensive. The correspondents network activated, and reference material contests started and continued yearly, and provided much material. It was established at the museum that the researchers coming from fieldwork were to hand over the scientific descriptions, diaries, photos and certainly also objects into collections. Due to this strict order the collections of the ENM increased efficiently. In the sphere of scientific work the publishing of the yearbook and organizing of annual conferences proceeded successfully. The main problem was still lack of space, which was mitigated only by renting rooms from a church.

Автор, проработавший долгое время в Эстонском национальном музее, знакомит нас со своей точкой зрения на деятельность музея в 60-х годах. Первым этапом автор считает назначение на пост директора в 1958 году. Далее представлен обзор деятельности музея в то время. Задачей музея в тот период было развитие научной деятельности, научная лекция и обработка фондов. К концу 50-х годов фонды были в плачевном состоянии. В статье дан обзор приведения в порядок зарисовок и обмеров хуторских построек, касающихся, в первую очередь, сохранения на фотографиях и в рисунках старых хуторов. В 60-х годах проходил обширный сбор материала отражающего деревенскую жизнь, и современную (для того времени), в первую очередь жизнь и быт колхозов в Выру. Новаторством было и использование впервые 35 мм камеры, при помощи которой удалось запечатлеть на пленку подледный лов рыбы, старые хуторские постройки, сельскохозяйственные работы: обмолот цепями, осеннюю уборку зерновых и т. д. В 60-х годах начали активный сбор экспонатов финно-угорских народов. Были проведены обширные работы у вепсов, куда всего было организовано 17 экспедиций. В них принимали участие художники, фотографы и кинооператор. В больших объемах велся сбор научного материала. Активизировалась сеть добровольных корреспондентов музея, стали проводиться ежегодные конкурсы по сбору исследовательского материала. Все, выезжающие в экспедиции научные сотрудники, должны были представлять в фонды свои путевые дневники, фотографии и собранные экспонаты. Таким образом пополнение фондов шло очень успешно. Доказательством научной работы служили издаваемые ежегодники и научные конференции. Проблема была с фондовыми помещениями, но здесь помогла церковь, выделив свои помещения.

Eesti Muuseumiühingu tegevusest 1997–2000

Virve Tuubel

16. mail toimus Eesti Muuseumiühingu aruande-valimiskoosolek

Seekordsel muuseumipäeva kokkutulekul 16. mail 2000 tutvuti Jõgevamaa muuseumidega. Esmalt sõideti vaatama Põltsamaa muuseumi. Selgitust andis Põltsamaa turismiinfopunkti juhataja Helle Niglas ja muuseumi peavarahoidja Jüri Pärn.

Põhjalikult tutvuti Oskar Lutsu Kihelkonnakoolimuuseumi ja selle ümbrusega Palamusel. Muuseumi teisel korrusel avati väljapanek Matti Miliuse erakogu abstraktsionistlikest maalidest ja tähistati muuseumi suvehooaja avamist. Muuseumitöötajatele jagas selgitusi direktor Peeper Lail, kes on seda ametit pidanud kahekümnelt aastat.

Pärast lõunat tutvuti Luual mõisahoonetega ja koguneti metsakooli klubisse,

kus toimus muuseumiühingu aruande-valimiskoosolek.

Ülevaate ühingu tööst andis esinaine Heivi Pullerits, kelle arvates oleks kõigil liikmetel olnud aruannet lihtsam lugeda Eesti Muuseumiühingu (EMÜ) koduleheküljelt, mida paraku aga veel ei ole. Selle loomine peaks olema uue juhatus esmasse ülesandeks, sest nii muutub info edastamine lihtsamaks ja kaasaegsemaks.

Ühingu tööd juhtis 15-liikmeline juhatus. Ühingu on ümber registreeritud mitmetulundusühinguks ning kantud mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse 8. juulil 1999 (registrikood 80101525). EMÜs on praegu 297 liiget. Liikmeks on laekunud 19 873 krooni. Toetustena, mis on põhiliselt läinud kirjasta-

misele ja lektorite loengutasudele seminaridel, on EMÜ arvele kantud 122 505 krooni 50 senti. Brošüüride müügist laekus 1272 kr. Mitmesuguste ürituste osavõtumaksud töid arvele 12 484 kr. Pangaprotsentide arvelt on saadud 1562 kr 22 s, tulust kokku 157 692 kr 72 s. Praegu on ühingu arvel Ühispangas 20 244 kr 78 s ja sularaha kassas 591 kr 60 s.

Kõige mahukam muuseumiühingu töövaldkond oli koolitus. Toimus 15 seminari, kus käsitleti aktuaalsemaid ja iga-päevatoos olulisemaid probleeme: ekspositsiooni, muuseumipedagoogikat, reklaami, teatraalsust ning atraktiivsust muuseumis, infotehnoloogiat, numismaatikat, kahjurputukate tõrjet. Samuti korraldati täiendusõppused direktoritele ning noortele muuseumitöötajatele. Peamine koostööpartner selles vallas oli Tallinnas asuv Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus, kelle abiga korraldati enamik seminare. EMÜ juhatus poolt on seda tööd teinud peamiselt Helgi Põllo. Koolitustöös on saavutatud teatud tase. Edaspidi võiks koolitus toimuda mõne kõrgkooli juures.

Tehti tööd sariväljaande "Varahoidja meelepea" uute trükistega. Toimetamisel on Mare Kelpmani käsikiri kangakudumistehnikatest, see kergendaks kataloogijate tööd. Trükiootel on "Kätsi valmistatud paber", autor Marian Habicht.

Ergastavalt on näitusetegijatele mõjunud Narva Linnamuuseumi korraldatud

Fotod Aleksei Peterson

- ◆ Muuseumitöötajad Palamusel Oskar Lutsu Kihelkonnakoolimuuseumi ees
- ◆ Museum workers at Palamusel in front of the Luts Parish School Museum
- ◆ Музейные работники у музея в Паламусе

igasügisene näituste festival, mis toimub alates 1998. aastast. See on andnud Narva mitte-estlastest elanikele võimaluse tutvuda meie kultuuri erinevate tahkudega.

Muuseumiühingul oli võimalus oma tegemisi tutvustada ka väljaspool Eestit, osaledes 1998. aasta oktoobris Rootsis Göteborgis messil "Laps ja nooruk muuseumis. Kultuuripärand minevikus ja tulevikus". Messist võtsid iseseisvate eksponentidena osa paljud Põhjamaade muuseumid. Meie muuseumidel poleks see paraku mõeldav kõrgete osalemissuhte tõttu. Vajalik aga küll ja nii on seda võimaluste piires tehtud ühiselt: 1997. aastal külastati Saksamaal Müncheni muuseumimessi Mutek 97 ning 1998. aastal Soomes Heureka keskust ja osaleti Eesti mittetulundusühingute messil 1999. aastal Tallinnas.

Ühingu juures, aga iseseisvalt tegutses ajakiri "Muuseum". Raha väljaandmiseks on andnud peamiselt Eesti Kultuurkapital tänu ajakirja toimetaja Aleksi Petersoni järjekindlale tegutsemisele. Ka on muutunud väljaandmiskiirus: nii on viimasel aastal suudetud trükkida isegi kaks numbrit aastas. Suurt tööd ajakirja sisu ja artiklite planeerimise ning toimetamisega on teinud tegevtoimetaja Ildike Jaagosild. Ajakiri on pärvinud ka paljude kultuurihuviliste tähelepanu.

Muuseumiühingu suuremad üritused kõigile liikmetele on olnud igakevadised väljasõidud, tähistamaks rahvusvahelist muuseumipäeva: 1998. aastal Mahtras ja

1999. aastal Lääne-Virumaal. 1998. aastal toimus õppereis Sankt-Peterburgi.

Ühiselt tähistasime 1998. aasta sügisel ühingu 10. aastapäeva.

Ühingul on põhikirjajärgne kohustus kaitsta liikmete töö- ja kutsealaseid ning sotsiaalseid huve. Nii on pöördutud palgatõusu taotlusega kultuuriministri poole. Samuti tuleks ühtlustada meie ametite klassifikatsioon Euroopa Liidu omaga, kus muuseumitöötajad on võrdsustatud arhiivitöötajatega. Eesti Vabariigi arhiiviseadus sätestab oma eriala spetsialistide palgad ja sotsiaalsed tagatised avaliku teenistuse seadusest lähtuvalt, arvestades erialast tööstaaži nii palga, puhkuseaja kui pensioni maksmisel, võimaldades lisatasu teaduskraadide ja keelteoskuste eest, garanteerides täiendusõpet ja õppekulude hüvitisi nii töötajatele kui nende lastele.

Eesti muuseumid tahavad ja on valmis muutuma. Reforme on alustatud ministriumini poolt, süvenemata tegelikkusse. Praegu on moodustamisel reforminõukogu, kuhu kuuluvad kultuuriministriumini muuseuminõukogu, ICOMi Eesti Rahvuskomitee ja EMÜ esindajad. Seoses reformidega muuseumides vajavad töötajad kaitset ja probleemid õigeid lahendusi. EMÜ valib lähiajal aukohtu, kuhu võivad pöörduda kõik muuseumitöötajad.

EMÜ juhatusel on tulnud ettepanek, et muuseumid võiksid kuuluda ühingsusse kollektiivliikmetena. Seda peaks veel

arutama, kaaluma selle otsuse positiivseid ja negatiivseid külgi.

Koosolek hindas juhatuse töö heaks. EMÜd juhib järgneval tegevusperioodil 11liikmeline juhatus.

6. juunil valiti Tallinnas EMÜ juhatuse esimees ja jagati juhatuse liikmetele ameteid:

Heivi Pullerits (Tartu Linnamuuseum) – juhatuse esimees,
Katrín Sepalaan (Eesti Meremuuseum) – aseesimees,
Helgi Põllo (Hiiumaa Muuseum) – aseesimees, täienduskoolituse korraldaja, muuseumikogude valdkond,
Helle Avila (Eesti Ajaloomuuseum) – laekur,
Piret Õunapuu (Eesti Rahva Muuseum) – ekspositsiooni valdkond,
Virve Tuubel (Eesti Rahva Muuseum) – muuseumipedagoogika valdkond,
Vaabo Vainomaa (ennistuskoda Kanut) – tehniline töö,
Arthur Ruusmaa (Võrumaa Muuseum) – trükised,
Anne Jänes (Viljandi Muuseum) – arhiiv,
Ülle Kruus (Adamson-Ericu Muuseum) – pressiesindaja,
Heli Nurger (Harjumaa Muuseum) – täienduskoolituse assistent.

Virve Tuubel on Eesti Rahva Muuseumi giid-metoodik.

On May 16, 2000, a reporting meeting of the Estonian Museum Society took place. This time the place chosen was the hall at Luua Forest School. First the participants went to Põltsamaa to visit the local museum. The museum was founded in 1996, when the Põltsamaa Convent Building was renovated and given into the possession of the museum.

The next stop in the itinerary was made at Palamuse. The Palamuse Luts Parish School Museum and its surroundings were thoroughly examined. A display of Matti Milius's paintings was opened on the first floor and the museum summer season was opened. Explanations were given by Director Peeter Lail, who has been working in this position for eight years.

In the afternoon the participants made a tour of Luua estate and afterwards gathered in the cultural centre where a reporting meeting of the Museum Society took place. The report was presented by Heivi Pullerits, Chairwoman of the Estonian Museum Society.

TÄNU

MARIA SIKK

Maria Sikk on sündinud 6. juunil 1932. 1955. aastal lõpetas Maria Vastseliina Keskkooli, 1956. aasta veebruaris sai temast Saaluse külaraamatukogu juhataja. Aastail 1957–1964 õppis ta mittetatsionaarselt Tartu Riiklikus Ülikoolis ja omandas bibliograaf-araamatukoguhoidja eriala.

1. märtsil 1960 sai Mariast Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi varahoidja ja 1965. aastal peavarahoidja. Alates 12. oktoobrist 1988 töötas Maria Võrumaa Muuseumi vanemteadurina.

Varahoidmise töös oli Maria väga täpne ja korrektne. Tegeldati memoriaalmuuseumi, Mõniste Muuseumi ja memoriaalmuuseumi rüpes kasvanud Võrumaa Muuseumi kogudega. Kuni Võrumaa Muuseumi hoone valmimiseni 1983. aastal töötati äärmises ruumikitsikuses. Suur osa kogudest oli abiruumides ja põõningutel. Tänu Maria energiale, kohusetundele ja kompromissitule seismisele fondide eest õnnestus varad korralikult säilitada. Suurt tööd on tehtud museaalide korrastamisel, konserveerimisel ja restaureerimisel ning kogude kartoteekide koostamisel. Maria on osalenud kogude teaduslikul kirjeldamisel, eriti etnograafilise tekstiili osas, korraldanud fondinäitusi ja osalenud Võrumaa Muuseumi ekspositsiooni koostamisel.

Raamat ja Maria on olnud lahutamatud. Ta on korraldanud palju raamatunäitusi Võrumaaga seotud kirjanike tähtpäevade puhul. Abikaasa Heino Sikk oli teenekas kodu-uurija ja bibliofiil, kellel olid tihedad sidemed eksiilis elavate Võrumaalt pärit kirjanikega. Paljud teosed näitustel olid pärit Sikkude suurest isiklikust raamatukogust.

Teadurina on Maria muude tegemiste kõrval teinud suurt tööd mahuka Võrumaa kultuuriloolise kartoteegi koostamisel.

Maria abikaasa Heino Sikk toimetas alates 1. novembrist 1989 kultuuriloolist ajalehte "Viruskundra" ja asutas ka samanimelise raamatuantikvariaadi. Kahjuks ei tulnud Heino tagasi parvlaeva "Estonia" katastroofiga lõppenud reisilt. Maria on 1995. aasta algusest "Viruskundra" vapralt edasi toimetanud ja poodigi pidanud. Jätkugu jõudu selle sisuka ja vabariigis ainulaadse kultuuriloolise ajalehe elushoidmisel!

Pärast 40 aastat muuseumitööd jäi Maria tänavu auga välja teenitud puhkusele.

Muuseumipere soovib Mariale jätkuvat energiat ja ütleb suure aitäh 40 aasta jooksul tehtu eest.

KOLLEEGID

PAULINE KENK

Pauline Kenk on sündinud 23. augustil 1933. Pauline ehk Paula, nagu kolleegid ja kodused teda kutsuvad, lõpetas Tartu Riikliku Ülikooli 1957. aastal füüsilise geograafia, keskkooli geograafiaõpetajana. 11 aastat töötas ta Jõgeva rajoonis Kudina ja Saduküla koolis geograafia, bioloogia, keemia ja ajaloo õpetajana. Juba tudengina välitöödel käimine andis hea füüsilise karastuse ja põhjalikud teadmised loodusest. Õpetajana tegeles Paula kodu-uurimise ja õpilaste tööde juhendamiseiga.

Muuseumitööd tegi Paula 30 aastat. Tööd alustas ta Mõniste Muuseumis 20. septembril 1969. Kui Paula Kenk tööle asus, tuli alustada esemete arvelevõtmise ja korrastamisega. Muuseumis oli ainult üks sisuline töötaja ja üks järelevaataja-koristaja. Paula töötas Mõniste Muuseumis 17 aastat, põhiliselt vanemteadurina ning kolm ja pool aastat filiaali juhatajana. Väikemuuseumis tuli üksinda tegelda kõigega, nii sisulise muuseumitööga kui ka kõikvõimalike majandusasjadega – territooriumi ja hoonete korrahoid, ehitustööd, valvamine. 17 aasta jooksul sai Mõniste Muuseumist heal tasemel rikka fondiga muuseum. Paula tegi pidevalt kogumisretki ümbruskonda, suuresti tänu temale on Mõniste Muuseumis olemas peaaegu täiuslik kogu talu tööriistu ja käsitöövahendeid, palju dokumentaal- ja fotomaterjali selle paikkonna kohta.

Kogu fond kirjeldati teaduslikult, tehti suuri ümberkorraldusi ekspositsioonis, pidevalt korraldati näitusi. Haruldane on väikemuuseumi kohta see, et pidevalt olid müügil eksponaate ja taluehitisi tutvustavad brošüürid, mille Paula oli koostanud.

Mõniste Muuseumi kohta ilmus Paula Kengilt rida sisukaid artikleid ajalehtedes ja ajakirjades. Ta on koostanud hulga uurimusi Mõniste ümbruse ajaloo. Aastate jooksul kujunes Paulast hea, emotsionaalne ja sisukas ekskursioonijuht, eriti õpilastele, sest koolis töötanud inimesena leidis ta lastega alati hea kontakti.

Alates 18. aprillist 1989 sai Paula Kengist Võrumaa Muuseumi vanemteadur. Juba Mõnistes töötades abistas Paula Võrumaa Muuseumi kogumistööd ja üsna suures osas museaalide teaduslikul kirjeldamisel. Võrumaa Muuseumis töötamise ajal korraldas ta aktiivselt fondinäitusi. Üks suuremaid ja sisukamaid oli "Eesti Vabariigi ajast Võrumaal". Paula on koostanud Võrumaa Muuseumi ekspositsiooni osad "1905. aasta revolutsioon", "I maailmasõda", "Eesti Vabariigi sünd" ja "Võrumaa majandus 1920–1940".

Paulat iseloomustab püsivus, täpsus ja järjekindlus töös, tasakaalukus ja heatahtlikkus suhtlemises. 1999. aasta augustis jäi Paula teenitud vanaduspuhkusele. Praegu tegeleb ta uurimuse "Mõniste ajalugu" viimistlemisega ja soovib, et Mõniste Muuseumil praeguse tubli juhataja Hele Tulviste käe all ikka hästi läheks.

Suur tänu sulle, Paula, tehtud töö eest!

KOLLEEGID

♦... ja klassitoas direktor Peeter Laili kuulamas
♦... and in the classroom listening to Director Peeter Lail
♦... и слушая пояснения директора Пейтера Лайла

IN MEMORIAM

AINO VOOLMAA

5.10.1920 – 15.4.2000

Eesti rahvarõiva huviliste seas pole tõenäoliselt kedagi, kes ei oleks kokku puutunud kolmeköitelise väljaandega "Eesti rahvarõivad". Selle klassikaks saanud kolmeköitelise mustakaanelise raamatu põhiautoreid Aino Voolmaa jäi igavesele unele jürikuu 15. päeval Tartus, oma 80. eluaastal.

Aino Voolmaa sündis 5. oktoobril 1920 Virumaal Simuna kihelkonnas Vao valla Kurtina külas talupidajate peres. Samas Kurtinas lõpetas ta 1934. aastal algkooli. Pärast Tallinna III Gümnaasiumi lõpetamist astus Aino Voolmaa 1940 Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonda. Juba 1942. aastal otsustas ta minna üle Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonda, valides aineteks etnograafia, kunstiajaloo, arheoloogia ja rahvaluule. Sõjaaeg, samuti ema ja enda haigused võimaldasid vahepeal katkenud õpingud lõpetada Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas etnograafina alles 1956. aastal.

Vahepealsesse aega mahtusid veel töötamine 1945. aastal raamatupidajana Kärsa piiritusetehases ja 1946–1947 õpetajana Kiltsi 7-klassilises koolis. Juba varem, 1943. aasta suvel ja 1944. aasta talvel oli Aino Voolmaa ametis Tartus Raadil Eesti Rahva Muuseumis ajutise töäjõuna. Muuseum jäigi alates 1947. aasta oktoobrist Aino Voolmaa tööpaigaks, ka pärast pensionile jäämist 1975. aastal. Alustanud teadusliku töötajana jõudis ta töötada osakonnajuhataja (1972 määrati ta elatusalade ja rahvakunsti osakonna juhatajaks) ja direktori asetäitjana teadustöö alal (1973 kuni pensionile jäämiseni 31.12.1975). Mõne aastase pausi järel oli ta uue loodud rahvakunsti osakonna esimene juhataja

(2.2.1981–11.3.1983). 1980.–1990. aastail oli Aino Voolmaa töö keskmiselt rahvarõivaalased konsultatsioonid kui ka varasemate rikkalike välitööde materjalide vormistamine ERMi etnograafilise teatmematerjali arhiivi.

Aino Voolmaa tööd iseloomustas põhjalikkus ja täpsus ning pühendumine valitud erialale. Juba 1948. aasta välitöödelt Kihnu saarele laekus ERMi arhiivi 921 lk etnograafilist teatmematerjali väga erinevatelt aladelt. Kokku on agaralt välitöödelt käijalt arhiivi laekunud põhiliselt rõivastusalast materjali üle 4500 lk – teadaolevalt pole ükski teine Eesti rahvateadlane seda ületanud, selle kõrval arvukalt veel esemeid, fotosid, olustikulisi tähelepanekuid ekspeditsioonidelt. Lisaks rohkele Eesti välitöödele võttis Aino Voolmaa osa hõimurahva vepslaste uurimisest. Ta tutvustas rahvarõivaste uurimistulemusi Moskvast (1953, 1959), üleliidulisel etnograafide nõupidamisel Leningradis (1969), IV rahvusvahelisel fennougristide kongressil Budapestis (1975). Välitööde tulemusel peetud ettekandeid on avaldatud nii ERMi aastaraamatus (11 artiklit) kui mujal, näiteks Mordvas, Ungaris, Soomes. Lisaks oli Aino Voolmaa raamatu "Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult" (1957) üks põhiautor, samuti on tema artikleid ENEs ja EEs, ENSV TA Toimetistes, väljaannetes "Историко-этнографический атлас Прибалтики. Т. 2. Одежда" (1986), "Ida-Virumaa rahvakultuur" (1992). Viimaseks suuremaks tööks jäi peatükk rahvarõivastest eesti rahvakultuuri tutvustavas soomekeelses kogumikus "Viron perinne kultuuri" (1997).

Silmapaistev on olnud Aino Voolmaa osa rahvarõivaste propageerimisel konsultandina ERMis, laulupeo peakomisjonis, nooremate kolleegide koolitamisel. Ta rõhutas etnograafiliselt autentse ja oma kodukandi rahvarõiva kasutamist. Tema nõuandeid ja arvamusi rahvarõivaste kasutamisest ilmus ajakirjanduses (Siluett, Sirp ja Vasar, Edasi), eriti seoses laulupidudega. Viimast sündmust pidas silmas ka väljaanne "Eesti rahvarõivaid" (1968), mille üks autor on Aino Voolmaa. Samal aastal loodi tema juhendamisel rahvarõiva konsultantide rühm. Arvukate näituste kaudu tutvustas Aino Voolmaa eesti rahvarõivapärandit kodumaa paljude paikade kõrval ka väljaspool Eestit. Ta oli üks eesti rahvakunsti näituse koostaja 1956. aastal Moskvast eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil, 1967 Helsingis Soome Rahvusmuuseumis ENSV kultuuripäevadel, samuti 1983–1984 Leningradis NSVL Rahvaste Riiklikus Etnograafiamuuseumis toimunud ja eesti rahvakunsti kõige eredamaks väljapanekuks peetud näituse "Eesti rahvarõivad" põhiautor. 1965. aastal koostatud näitus sai aluseks populaarsele väljaandele "Eesti rahvakunst tekstiilis" (1970); laiale lugejaskonnale oli mõeldud ka väljaanne "Eesti ehted" (1971). Samal teemal ilmus kirjutis Riikliku Vene Muuseumi väljaandes (1976). Aino Voolmaa elu töö pälvis 1993. aastal Jakob Hurda auhinna.

Aino Voolmaa näol on Eesti etnoloogide pere kaotanud nimeka vanema põlve rahvateadlase, kellele eluajal tunnustus ehk liigagi hilja saabus ja kelle töö väärtust aeg eredamalt esile toob.

TOIVO SIKKA

KROONIKA

Koolitusseminar väheste kogemustega muuseumitöötajatele

(väikesed munitsipaalmuuseumid, eramuuseumid jms)

14.–15. veebruar 2000

Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuses Tallinnas Vilmsi tn 55

14. veebruar

Tekstiilidest muuseumis (puhastus, hoid, ohud, eksponeerimine) – E. Peets (ennistuskoda Kanut)
Muuseumitööd puudutavad trükised. Töötaja kutse-etikast – A. Heidmets (Eesti Vabaõhumuuseum)
Esemete registreerimine ja arvelevõtt. Kartoteegi koostamine – M. Siniver (Harjumaa Muuseum)
Küsimused, arutelu

15. veebruar

I rühm endises Raevanglas (Raekoja 4/6).
Töö fotodega. Ohud, eksponeerimine, säilitamine – M. Parmas (Fotomuuseum)
II rühm ennistuskodas Kanut (Pikk tn 2).
Esemete restaureerimise probleemid, võimalused ja argipäev – E. Peets
Grupid vahetuvad.
Eesti Ajaloomuuseumi Maarjamäe filiaalis tutvumine kogudega (tekstiil, ajalooline kogu, kunst). Küsimused praktikutele – M. Madar, H. Avila

Kultuuriväärtuste säilitamisest

Kultuuriministri käskkirjaga nr 203 23. detsembrist 1999 moodustati kultuuriministeeriumi juurde nõuandva organina Raamatukogude, Muuseumide ja Arhiivide Kultuuriväärtuste Säilitamise Nõukogu. Kinnitati nõukogu põhimäärus ning kaheks aastaks koosseis.

Nõukokku kuuluvad:

Endel Valk-Falk (Eesti Akadeemiline Raamatukogu)
Krista Aru (Eesti Kirjandusmuuseum)
Helje Vernomasing (Eesti Kunstimuuseum)
Tiina Pikamäe (Eesti Muinsuskaitseinspeksioon)
Ülle Vahar (Eesti Rahva Muuseum)
Mari Siiner (Eesti Rahvusraamatukogu)
Tannar Ruuben (ennistuskoda Kanut)
Ülle Reimets (kultuuriministeerium)
Meeli Veskus (kultuuriministeerium)
Ruth Tiidor (Rahvusarhiiv)
Kurmo Konsa (Tartu Ülikool)
Reet Sonn (Tartu Ülikool)

Koolitusseminar "Tekstiilid ja nende hoid muuseumis" kesk-, maakonna- ja linnamuuseumidele

13.–14. märts 2000

Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas Tartus J. Kuperjanovi 9

13. märts

Vaip ja gobelään E. Pedak
20. sajandi moest T. Vaaro
Kindad muuseumis V. Tuubel
Tikandid. Näited ERMi materjalide põhjal. P. Rand

14. märts

Tekstiilide kirjeldamine ja süstematiseerimine muuseumis E. Astel
Tekstiilide hoiustamine ERMis K. Kukk
Tekstiiliuurijad muuseumis. Mida teha? R. Piiri
Tekstiilide eksponeerimisest
Esituslik aspekt V. Reemann
Säilituslik aspekt L. Raichmann
Tartu Kunstikooli töökodade külastus

Personalikoolitus ja arendus muuseumis

10.–11. aprill 2000 Viljandis

Muuseumide finantsilistest võimalustest Jaan Õmblus,
Margus Nõmm
Töögrupid

19. jaanuaril 2000 toimus nõukogu esimene istung. Nõukogu esinaiseks valiti Mari Siiner, aseesimeheks Kurmo Konsa ja sekretäriks Meeli Veskus. Võeti vastu nõukogu kodukord ja aastaplaan. Aastaplaanis ettenähtud ülesannete lahendamiseks moodustati kolm töögruppi, mille valdkonnad on:

1) kultuuriväärtuste säilitamise strateegia (tegevuskava) väljatöötamine Eestis (juhatas Mari Siiner);
2) koolitus- ja atesteerimissüsteemi väljatöötamine Eestis (juhatas Tannar Ruuben);
3) eestikeelse säilitus- ja konserveerimisalase terminoloogia väljatöötamine (juhatas Kurmo Konsa).

5. aprillil toimunud teisel töökoosolekul kandsid töögruppide juhid ette tegevuse käivitamisega seotud probleemidest. Võeti vastu otsused, kuidas muuta nõukogu töö avatumaks ja efektiivsemaks.

MARI SIINER

Tagakaanel:

SUURTÜKK "KOTKAS" PAUGUB KURESSAARE KINDLUSES

Rõhutamaks Kuressaare kindluse militaarset minevikku ja juhtimaks tähelepanu vajadusele jätkata restaureerimistööd paugub käesoleval turismihooajal kindluse Põhjabastionil suurtükk. Tegemist on 19. sajandi alguse arvatavasti Vene välikahuriga, mis ühe legendi järgi võis kuuluda Muhu saare Võlla mõisa omanikust jalaväekindralile, Austerlitz lahingu veteranile krahv Friedrich Wilhelm von Buxhoevedenile. Krahv toonud 1808.–1809. aasta Vene-Rootsi sõja ajal, mil ta oli Vene vägede juhataja, Soomest Muhusse kaasa kaks kahurit, mis oleval 1929. aastal üle antud Saaremaa Muuseumile. Kahuri lafeti restaureeris vanade jooniste järgi firma Class X Furniture. Suurtüki esitusel 10. septembril 1999 ristiti see "Kotkaks", teenindav suurtükiväelane aga kanoniir Vassilik.

Vanal Liivimaal, sh ka Kuressaares võeti suurtükid kasutusse 14. sajandi lõpul. Seoses sellega rajati 1430. aastateks ümber

linnuse uus võimsam 625 meetri pikkune poolesaja laskeava ja flankeerivate tornidega eelringmüür, mille jalamile järgnevatel sajanditel ehitati vallidest ja bastionidest koosnev kindlustuste võõnd. Taani ajal (1584. a) oli Kuressaare kindluses juba 162 mitmesugust suurtükki, rootslased andsid aga 1710. aastal kapituleerudes Vene vägedele üle 66 kahurit. 1836. aastal viidi siinne relvastus üle Ahvenamaale Bomarsundi kindlusesse. Veel kord pandi kindluse vallidel kahur üles 19. sajandi teisel poolel, andmaks linnarahvale teada reisiauriku saabumisest.

1980.–90. aastatel restaureeritud Põhjabastionil, vana suurtükitorni juures seatakse kahur tulistamiseks üles igal reedel. Kanoniir Vassili süütab laengu täpselt kell 17.00, andes sellega märku, et tööpäeval on läbi ja võib pühenduda meelelahutustele. Nii hakkab see olema kuni 1. septembrini.

On the back cover:

Cannon "Eagle" from 19th century in Kuressaare castle

На задней обложке:

Пушка 19 века у Сааремааского музея

Tagakaane siseküljel:

Helilooja Arvo Pärt abikaasa Noraga oma materjalide juures Teatri- ja Muusikamuuseumi käsikirjade hoidlas
Composer Arvo Pärt with his wife Nora at his materials in the manuscript depository at the Theatre and Music Museum
Композитор Арво Пярт с супругой Норой знакомится с личным архивом в рукописном фонде Музея театра и музыки

Teatri- ja Muusikamuuseumi käsikirjade hoidla
Manuscript depository of the Theatre and Music Museum
Рукописный фонд Музея театра и музыки

Kaelkirjak-klaver. Viin 1810. Teatri- ja Muusikamuuseum
Piano. Vienna 1810. Theatre and Music Museum
Пианино. Вена 1810. Музей театра и музыки

